

OS
SH
RS
MX
OR

THE
TY

SAYINGS
OF
THE JEWISH FATHERS.

APPENDIX.

London: C. J. CLAY AND SONS,
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AVE MARIA LANE.

Glasgow: 50, WELLINGTON STREET.

Leipzig: F. A. BROCKHAUS.
New York: THE MACMILLAN COMPANY.
Bombay: E. SEYMOUR HALE.

AN APPENDIX
TO
SAYINGS
OF
THE JEWISH FATHERS

CONTAINING
A CATALOGUE OF MANUSCRIPTS
AND NOTES ON THE TEXT OF ABOTH.

EDITED FOR THE SYNDICS OF THE CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

BY

CHARLES TAYLOR D.D.

MASTER OF ST JOHN'S COLLEGE CAMBRIDGE.

Cambridge :
AT THE UNIVERSITY PRESS
1900

[All Rights reserved.]

Cambridge:

PRINTED BY J. & C. F. CLAY,

AT THE UNIVERSITY PRESS.

PREFATORY NOTE.

Shortly after the first publication of *Sayings of the Jewish Fathers* (1877) this APPENDIX was announced as in preparation under the title, *A Catalogue of Manuscripts of the Text of Aboth and of Commentaries upon it with especial reference to Disputed Readings*. It contains an account of a number of such manuscripts; *Notes on the Text* replacing the "Critical Notes" which preceded the Translation in the First Edition of the *Sayings*; and an *Index* to the Second Edition (1897) made by Mr J. H. A. Hart, B.A., Naden Divinity Student and Scholar of St John's College.

The famous MS. described in No. 20 has now been edited for the Mekizé Nirdamim under the name "Machsor Vitry" claimed for it by S. D. Luzzatto, who even conjectured that the *perush* on Aboth in it is by R. Simchah of Vitri-le-Français. It is in reality a recension of the commentary of R. Jacob Shimshoni (ר"י ש"י) or ben Shimshon, whose name is given acrostically in Oxford and Cambridge manuscripts (*App.* pp. 23, 93). "This name was first pointed out, no doubt from the acrostic, by Isaac Metz, in the notice of the Oppenheim MS. in his Catalogue of that collection (קדלת דוד, or *Collectio Davidis*, Hamburgi, 1826, 8vo.) p. 284, No. 627" (Sch.-Sz.).

A manuscript purchased for the Bodleian Library in 1875 is shewn to be a copy of R. Israel of Toledo's Arabic commentary on the Six Peraqim (No. 90). His descendant

R. Isaac's *perush* (Nos. 1, 115) having been collated for the First Edition of the *Sayings*, one of the passages of the commentary in No. 90 marked by a previous owner was identified as R. Israel's by means of R. Isaac's *perush*, from which it soon appeared that the said Arabic commentary was the "great and wide sea" from which R. Isaac had drawn.

The codex described in No. 170 was found to contain a mixed Rashi-Rambam commentary on Aboth with additional notes on a passage of Pereq III. quoted in the name of R. Meshullam ben Qalonymos, and not, as had been thought, a whole commentary by R. Meshullam.

Ample materials for a continuation of the *Catalogue* have been collected, but it seemed best to publish it as it has stood now for some years without further delay.

C. TAYLOR.

5th March 1900.

MANUSCRIPTS OF ABOTH.

The Manuscripts are indexed on pages 1, 25, 57, 105.

The *Index of the Mishnah* is on pages 64—65.

פרקי אבות

BRITISH MUSEUM MANUSCRIPTS

Nos. 1—22, 160—168*.

I. Commentaries on Aboth with or without the text

Name	Number
Rashi	19
Jacob ben Shimshon	4, 5, 14, 19—22
Maimonides (Hebrew)	3, 5, 6, 14, 16
Rabbenu Jonah	2
Isaac Israeli	1
Isaac ha-Cohen ben Chayim	15
Eliezer Nachman Foa	18

II. The text alone

Nos. 7—13, 17.

* Nos. 160—168 are indexed on p. 105.

MANUSCRIPTS

OF THE TEXT OF ABOTH, AND OF COMMENTARIES ON ABOTH.

No. 1.

BRITISH MUSEUM, Oriental 1003.

THIS is a very good copy of the valuable commentary on Aboth, six Peraqim, by

יצחק בר שלמה בר יצחק בר שלמה בר ישראל הסופר בן ישראל (תנצב"ה).

The commentary is founded upon that of the writer's ancestor R. ISRAEL, to whom he frequently alludes. He tells us that he wrote it at an early age, for his own improvement, כי כוננתי להועיל לעצמי; and that it was completed in the 28th year of his age, in 5128 A.M. = 1368 A.D., the date being given on the last page, thus:

שנת ה'י" על מאה וחמש אלפים ליצירה.

He describes it as a *spicilegium* from the Arabic commentary of R. ISRAEL:

ולקטתיו מהים הגדול ורחב ידים פי' החכם הפילוסוף האלהי התורני הר' ישראל
ז"ל אשר הרחיב בפי' מסכתא זו בלשון ערב כו.

This MS. is quoted as B in the *Critical Notes*. For further particulars see the notes on the Cambridge MS., "ST JOHN'S COLLEGE, K. 7."

No. 2.

BRITISH MUSEUM, Harley 269.

This contains *inter alia* a commentary on the five Peraqim of Aboth, fol. 137 a—182 b, by R. Jonah (of Gerona), which was transcribed in the year ה'רמ"א ליצירה = 1451 A.D. See fol. 182 b.

He justifies the omission of וּבְתַפְלָה in IL 17* as follows (154 a):

ר' שמעון אומר הוי זהיר בק"ש והזהיר בק"ש יותר מן התפלה מפני שזמן תפלה גדול ורחב הוא עד ד' שעות וזמן ק"ש קצר ומכוון עד הנץ החמה כותיקין וזהו לשון הוי זהיר כי צריך זהירות גדולה.

This note is cited by Isaac b. Shelomoh, who makes much use of R. Jonah's commentary, and expressly states, at the beginning of QINYAN THORAH, that it was on the FIVE PERAQIM only.

No. 3.

BRITISH MUSEUM, Harley 5686.

This contains *inter alia* the five Peraqim, pointed, with the commentary of Maimonides, followed by Pereq R. Meir, with a brief commentary, fol. 359 a—377 b. The commentary is very neatly written in small characters. It was copied in the year 1464 A.D. by Leon b. Jehoshu'a de' Rossi of Cesena, for R. Joab 'Immanuel of Reggio†, according to the statement at the end of Pereq R. Meir:

תם ונשלם שבח לאלהי עולם כי הוא הנסתר ונעלם מירי לאון בר' יהושע ישראל מן האדמים איש צדיקה פה בארצו יום ו' ט"ז נובמ' רכ"ד לכמ"ד יואב עמ' מארצו ישראל לברכה יהיה אמן.

The MS. has some interesting historical notes, as that on the burning of twenty-four cartloads of Hebrew books in France (cf. Graetz, *Geschichte der Juden*, Vol. VII. Note 5), in year 1244 A.D. (fol. 33 b):

ובשנת חמשת אלפים וד' שנים לבריאת עולם... גרמו עונותינו ונשרפו כד' קרונות מלאים ספרי תלמוד והלכות ואגדות בצרפת...

No. 4.

BRITISH MUSEUM, Additional 11639.

A small MS., neatly written, and finely illuminated, containing *inter alia* Aboth, with a brief commentary, to some extent resembling that in No. 20. The date of the MS. as inferred from its calendar, which commences with the cycle רס"ו (fol. 563 b‡, 570 a), is about

$$265 \times 19 = 5035 \text{ A.M.} = 1275 \text{ A.D.}$$

* No. 20 has וּבְתַפְלָה in the text, but remarks upon it in the commentary, אין אני נורסין במשנה.

† See the Cambridge University Catalogue of Hebrew MSS., by Dr S. M. Schiller-Selinsky, Vol. I. pp. 75, 88, 93.

‡ There is a mistake in the pagination of this MS., fol. 530 following immediately upon 529.

On fol. 140 b is written in gold letters :

בנימן סופר קורא וקרא חוק ואמין אל תערץ ואל תירא אמין סלח.

and on 304 b :

בנימן הסופר אומר.

Fol. 194 a—200 a contain the five Peraqim, without points, in double columns, with the commentary in the margin. Pereq V ends thus :

...אביך שבשמים. בן בנ בנ א' הפוך בה והפוך בה דכולא בה וסינה כו
היסינה. בן הא הא כו. יהי רצון כו.

סליק פרקא וחללת מסכתא.

Then come the Ages, and ר' מאיר כו, ending on fol. 201 b with סליק
the saying of בן בנ בנ (down to תוון only) being repeated, and followed
by אחר כל פרק יאמר זה, to which is appended the note, ר' חנינא בן עקש כו.

This MS. therefore supports the statement of No. 20 that Aboth ends
at אביך שבשמים, by omitting the saying כו עז פנים כו, as above, and by
repeating בן בנ בנ כו, as if it were an *additamentum*, rather than an
integral part of the Masseketh.

The notes on the five Peraqim break off, for want of space, on the
pages :

194 b, 195 b, 197 b, 199 b, 201 b,

and are continued on fol. 669 a—672 b. Then follow notes on the Ages,
and on R. Meir &c., ending on fol. 674 b.

At fol. 667 a commences a סדר של חכמים, corresponding to that in
No. 20, Vol. II. 101 b.

Readings :

The text has the words ודמוסיה יוסיה, in l. 14 : omits the three clauses
ו מהלוקת שמאי (v. 11) : reads של מהומה באה (v. 21—3) : חבה יתרה כו
(v. 24) : and agrees with A in v. 28, having the introverted order, and
omitting the words אנשי דמים כו.

No. 5.

BRITISH MUSEUM, Additional 16577.

A fine P. B., Italian rite, illuminated, containing Aboth, pointed, with
the commentary of Rabbah (fol. 91 a—104 b), followed by Pereq R. Meir,
which is annotated,

כפי מה שפירש רבינו שלמה ז"ל.

Readings :

iv. 19, * וכתר שם טוב על נביהן * 23, + לפרודוד.

v. 31, סמאן דבולא בה.

Fol. 286 a contains verses with the acrostic of יצחק. The last page of the MS. contains illuminations, in the midst of which is written in gold letters :

לה' הארץ
ומלאה
שלי אברהם
יז"א בכר
יעקב ז"ל

No. 6.

BRITISH MUSEUM, Additional 17057.

An incomplete text of Aboth, unpointed (except the first line), with Rambam's commentary, breaking off at Pereq iv. 5.

No. 7.

BRITISH MUSEUM, Additional 17058.

P. B., with Aboth, six Peraqim, pointed, fol. 236 a—241 b. Pereq vi. begins, as in some other copies, without the words 'שני חכמים בו'.

No. 8.

BRITISH MUSEUM, Additional 18229.

P. B., with Aboth and Pereq R. Meir, pointed, fol. 97 a—104 a. The words 'שני חכמים בו' are wanting, as in No. 7.

Before משה קבל is written :

אומ' אותן מפסח עד עצרת ר"ל עד שבועות.

and at the end of R. Meir :

ואחר שאמרו האבות אומ' קריש דרבנן וזהו. יתגדל ויתקדש שמיא רבא בו.

* This is the reading of No. 20 (fol. 121 b).

† See No. 20, fol. 122 b: האולם לכסא מחרנמ' ופרודודא.

‡ This reading is common in Italian Machazors.

No. 9.

BRITISH MUSEUM, Additional 18230.

A small P. B., with Aboth, six Peraqim, pointed, fol. 132 b—159 b. The name יוסף is marked on fol. 249 b.

Notice the reading of III. 9 :

... בעדה אל בקרב אלהים ישפוט ומנין אפי' חמשה ש' ואנדרתו כו'.

* The margin here adds 'ומנין אפי' שלשה ש'. Thus the number THREE, having been omitted in the first instance, is inserted *before the number FIVE*. Compare No. 12.

No. 10.

BRITISH MUSEUM, Additional 18690.

A small P. B., with an unpointed text of Aboth, fol. 180 b—198 a, remarkable for its omissions, in which respect it resembles the Paris MS., 636.

It is further remarkable as giving SIX Peraqim, followed by Pereq R. Meir, or altogether **Seven Peraqim**.

Readings :

II. 4 is omitted *in loc.*, and placed between IV. 19, 20.

III. 8 is followed by 13 (ור' חנינה בן זומא * כו'), and 13 by 16; 9—12, 14, 15 being omitted. 17, תורה תשובה ומעשים טובים, על מי, 26 ends, אם אין קטח אין תורה יש תורה ויש קטח.

IV. 8 is attributed to יוסי ר' 9 is omitted. 14 ends at כנגד, which is inserted after בשילם הרבה. 13 (with יוחנן for חנניה) follows. 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

V. 9 is omitted. 23, 24 (מחלוקת שמאי והלל) come *before* 21, 22, 30, יהודה בן טבאי כו' שבשמים.

The Pereq ends with כו' שמאל הקטן כו', and כו' חמש כו'; 30—32 not being included.

* This text has other variations in names besides those mentioned above.

Then follows :

פרק ששי

בן בנ אומ' הפוך והפך בה דכולה בה סיב ובלה בה ומנה לא תוּמַן. בן
הא הא או' לפום צערא אנרא. תניא ר' נתן אומר הלמד תורה מן הקטנים כו'.

The *Pereq* continues as in "PARIS, 636." It ends on fol. 194 b, and is followed by

פרק ר' מאיר.

which concludes on fol. 198 a with the words :

סליקו להו מסכת אבות.

No. 11.

BRITISH MUSEUM, Additional 18691.

P. B., with pointed text of Aboth, and *Pereq* Rabbi Meir as far as (vl. 9), fol. 133 a—154 b.

No. 12.

BRITISH MUSEUM, Additional 19666.

P. B., with pointed text of Aboth, six *Peraqim*, fol. 87 b—99 a, preceded by the words :

פרקי אבות שקורין מפסח לשבועות.

The letters of אֶלְעָזָר are marked on fol. 275 b.

Readings :

III. 9, ... בערת אל ומניין אפילו שלשה שני בקרב ... חמישה שני ואנודתו כ', the number THREE coming before FIVE. 17 is read as in A, except תורה ומעשים טובים.

IV. 19, עולה על נביהם, without עולה.

V. 31, סמא דכולא בה ובה תחזה וסיב וכולה (ה) בה, Compare *Crit. Note* on the origin of the reading וְכֵלָה בה.

No. 13.

BRITISH MUSEUM, Additional 19667.

A very small P. B., described as "*Preces secundum ritum Hispanicum*."

The five Peraqim, pointed, are written in the upper and lower margins of fol. 228 a—284 b, and upon fol. 285, which concludes the MS.

Reading, in v. 24, מַחְלוֹקֶת בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הֵלֵל.

Ending of ABOTH:

After אַבְוִיךָ שְׁבַשְׁמִים (fol. 283 a), come בְּנֵפֹל אוֹיְבְךָ כֹּר, and בֶּן חֲמִשׁ כֹּר, followed by:

תֵּנִיָּא ר' יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר עַן פְּנִים לְנִיהָנָם כֹּר.

the saying בְּנֵפֹל אוֹיְבְךָ כֹּר being introduced only as *baraita*; and after this, ר' חֲנִינָא בֶן עֲקִישָׁא כֹּר, and בֶּן בִּנְיָמִן כֹּר, followed by בֶּן הָאָהָרָא כֹּר.

No. 14.

BRITISH MUSEUM, Additional 19944—5.

A very fine P. B., Italian rite, with illuminations; written in Florence by יצחק סופר בן עֵיבֶרִיָּה, and dated * 5201 A.M. = 1441 A.D.

Vol. I. 117 b—136 b contains Aboth, pointed, with the commentaries of Maimonides, and "Rashi," in double columns. Perek R. Meir follows, with the commentary of "Rashi;" for although this part of the commentary is said in Dukes' catalogue to be unnamed, the ר"ש on fol. 136 b must be intended to be carried on.

The commentary here attributed to RASHI† agrees with that of the "Machazor Vitry." Its sixth Perek is often used to supplement the commentary of Maimonides, which, according to an express statement of Isaac bar Shelomoh, was on the FIVE Peraqim only.

* See Vol. II. 169 b.

† Bar S. quotes it in the name of RASHBA, and quotes a different commentary in the name of RASHI.

No. 15.

BRITISH MUSEUM, Additional 26960.

Contains *inter alia* a commentary, fol. 64 a—188 b, on the six Peraqim by

יצחק הכהן בן חיים נ"ע (בן אברהם בן יצחק בן יוסף הכהן נ"ע).

The commentary is dated at the end, עורא (= 1518 A.D.).

No. 16.

BRITISH MUSEUM, Additional 27070.

P. B., containing Aboth, pointed, with the commentary of Rambam, fol. 158 b—176 b, followed by Pereq R. Meir, without a commentary.

At the end of Pereq V is written :

חסלו פירוש ומסכת אבות להר"ם ב"מז"ל.

No. 17.

BRITISH MUSEUM, Additional 27072.

P. B., written in the year 1482 A.D. (fol. 309 b), by Abraham Farissol b. Mordekai Farissol, of Avignon.

It contains a pointed text of Aboth, fol. 119 a—134 b, followed by Pereq R. Meir.

At the end of Pereq V is written :

נשלמו פרקי אבות.

No. 18.

BRITISH MUSEUM, Additional 27115.

Aboth, six Peraqim, with the commentary of

אליעזר נחמן פואה

transcribed by one שלמה (fol. 114 b).

No. 19.

BRITISH MUSEUM, Additional 27125.

This MS., which is described by Luzzatto in *Kerem Chemed*, Vol. iv. p. 201, contains two commentaries on Aboth.

I. The first, which is ascribed to

רבינו ישעיהו ו"ל.

(and in a later hand to Rashi), agrees with that which Isaac bar Shelomoh quotes in the name of RASHI, and which is printed as his.

Readings:

I. 3 (fol. 3 b, line 2), ושמעתי שצדוק ובייתוס כו', without the reference to the 'Arak which is found in some copies of this commentary.

IV. 8 (fol. 7 a, line 22), ה"ג אין מספיקין בידו ללמוד וללמד, a reading cited by Isaac bar Shelomoh as peculiar to "Rashi."

This commentary properly consists of five Chapters only, according to the statement of bar S.; but the MS. has additions which cause some confusion in the ending. Thus, after Aboth (fol. 11 b), comes:

פרק ר' מאיר. בן חמש כו'.

followed, at the end of the Ages (fol. 12 a), by

סליק מסכת אבות. וזהו פרק ר' מאיר. זוכה לרבנים הרבה כו'.

At the commencement of fol. 13 b there is this note on the קנינים:

נראה בעיניי שהברייתא לא נכתבה כתיקנה שהרי במסכת פסחים בפרק האשה לא שנינו אלא שלשה ...

after which comes a second interpretation of the Ages (fol. 13 b, line 12) followed, at the end of 14 a, by

נשלמו פירוש ממסכת אבות ופירוש מפרק ר' מאיר על ידי שלמה בר' משה.

II. On the same page is written:

פירוש ממסכת אבות ממה רבינו שלמה ו"ל.

as the title of the second commentary, which accordingly follows, after five blank pages, on fol. 17 a—47 b, and is a recension of that in No. 20, the commencement of which is printed, with collations from this MS., in *Kerem Chemed*, loc. cit.

Luzzatto concludes with the remark (p. 204) that the commentary on Aboth by "Qinchi" which de-Rossi claims to have seen in a printed Turin Siddur is a "a dream"; the Siddur containing only the well known commentary which is printed under the name of RASHI. On p. 201 he expresses the opinion that neither of the two commentaries in this MS. was the work of RASHI.

No. 20.

BRITISH MUSEUM, Additional 27200—1.

Two fine folio volumes, described as "the Machazor of R. Simchah of Vitry, originally compiled about 1100 A.D." But they are in reality a compilation of a century later (1210 A.D.), by Rabbi

יצחק בר' דורבנו.

who made use of R. Simchah's MACHAZOR VITRY *inter alia*. He also expressly cites the Machazor of R. Jacob ben Shimshon (Vol. I. 42 a, col. 1), the author of the commentary on Aboth in Vol. II. This MS. is one of the Almanzi collection.

On the celebrated Bodleian MS. which likewise goes by the name of Machazor Vitry see below, under "BODLEIAN LIBRARY, 1100."

The genuine Machazor Vitry was described by Isaac de Lates in the fourteenth century as,

המחזור הקטן הנקרא דייטרי

The small Machazor called de Vitry;

which points to a smaller compilation than No. 20. The above testimony of de Lates — taken from a Bodleian MS. (No. 1298 in Neubauer's *Catalogue*, fol. 10β) of a work by that author, dated 5132 A.M. (= 1372 A.D.), and which has also been printed in the Hebrew part (*Ozar Tob*) of Berliner and Hoffmann's *Magazin für die Wissenschaft des Judenthums* for 1877 (see p. 073, line 29)—is cited in the *Histoire Littéraire de la France*, Vol. XXVII. p. 474, where it is added in a note, that the reference may perhaps be to "la petite rédaction que l'on trouve dans les bibliothèques de Parme et de Rome (mal reconnue par de Rossi et Assémani) et dans la bibliothèque Günzburg"; but on general grounds, and in accordance with the statement of de Lates, the claim to priority must be decided in favour of the smaller compilation as against the larger. The latter, as I am informed, consists mainly of the דינים.

In the הלכות ותרומות of יוסף קלון (ed. Venice, רע"ט = 1519 A.D.), who lived in the middle of the fifteenth century, the Machazor Vitry is referred to in section קע"ו (by misprint קע"א), where it is said:

והנה דבר ידוע הוא כי מחזור ויטרי נתיסד על פי רבינו שלמה

the reference in the context being to the דינים only. A reference to the above work of R. Joseph Qolon is given in the שפתי ישנים of ר' שבתי בס of Prag (§ 140) where the following account is given of the Machazor:

מחזור ויטרי ר' שמחה מעיר ויטרי, תלמיד רש"י, והוא ממחלף הכובים ומזלות, עין (בשורת) מהר"ק שורש קע"ו.

I am informed by Dr Neubauer that in the Bodleian MS. No. 692, § 12, containing casuistic responsa, the "Machazor Vitry" is quoted (fol. 175, resp. 80) on the subject of פסח, חג הדת, thus:

וטעם המביא ראה לחיתר משום דכתיב במחזור ויטרי כו.

In the above mentioned No. 692, resp. 131, fol. 194 b there is also a section headed, הועתק מן מחזור ויטרי, and commencing:

אומ' רבי יצחק בר אברהם דאסור לקרות בבח"כ בתוך החומש היכא דאיכא ס"ח בעיר.

Thus the מחזור ויטרי is quoted for דינים in a MS. copied about 1335-7 A.D.

For another reference to the Machazor Vitry compare Steinschneider's recently published Munich *Catalogue*, Cod. 240, § 5 (משרכת האלהות), fol. 43 b:

מצאתי במחזור ויטרי שהוסד לפי רש"י כו.

In all this (and more which might be added *) there is no evidence to shew what the genuine "Machazor Vitry" contained, except as regards the דינים. It is quite possible, however, that the greater part of it may be found embedded in this No. 20, of which we shall now proceed to give some account.

The Compiler.

1. The MS., whilst in the possession of Giuseppe Almanzi of Padua, was examined by S. D. Luzzatto, and described by him (*Keren Chemed*, Vol. III. p. 200) as

מחזור ויטרי לרבנו שמחה הלמדי של רש"י.

the work of the actual compiler being inadequately described in the words: ויש בו כה וכה דברים נוספים מר יצחק ברבי דורבלו.

He remarks that he is unable to identify this ISAAC בר דורבלו, but records a suggestion which was made to him by Rapoport that he was ר' יצחק מאורבילו בעל ספר המנהל.

This however does not account for the בר which precedes דורבלו, nor does the latter resemble the transliteration of d'Orbeil so closely as might have been expected; to say nothing of the circumstance that it is the custom of our R. Isaac to use the Hebrew מן, in preference to the French de, as a prefix of locality, e.g. in משיש, מויטרי, מבריא, מרנפירא.

* For example, Dr Neubauer favours me with several references to the מחזור ויטרי in the so-called Zurich glosses to the ספ"ק. See MS. Opp. Addit., No. 279 in Neubauer's *Catalogue*, folios 41, 52, 135, 171.

As the name of אברבנלו דון occurs both with and without the ו, so the name of ר' דורבלו* is written both with the termination ו, as in this MS. (Vol. I. 158 b, 159 a, 161 b; Vol. II. 38 a, 40 b, 53 b, &c.), and without it, as on p. 8 of the חופש ממונים of Berl Goldberg (Berlin, 1845), where (in No. י"ב of the תשובות of רש"י) there occurs the passage:

מי אנכי חדל אישים ושפל להכנים ראש אצל הר נבותה ותלול המהלך שלל לאנפיו בשורות ענף ועשית פרי ומה עלתה על לב רבינו חזקן ראש נדיבי פאתי יעקב ר' דורבל (צ"ל דורבל) לחזק צער לימים לשנות על ריב אמר לי לבי מאשר יקרתי בשינוי מאז חבבני ובא להתפננ בבנו וקטנו לתהות בקנקן ריקן אולי לחכמה לחיוב נכוחה ויקרא מרי עלי חכם בני יטמח לבי על הרברים הכתובים אני כותב לפניהם מה דעתי נומה.

The "R. Durbal" spoken of in this passage, which is referred by Grätz (*Gesch. der Juden*, VI. 78), was a רב when Rashi was young, and may have been a great-grandfather, or more remote ancestor, of our דורבלו ר' יצחק בר' דורבלו, who was a younger, perhaps much younger, contemporary of Rashi's grandsons. He is referred to by Zunz in his *Literaturgeschichte der Synagogalen Poesie*, p. 252, where it is said that "R. Salomo... stand mit Durbel, &c. in brieflicher Verbindung." A later Durbel is doubtfully referred to on p. 484 of the same work: "Daniel [oder Durbel ?] b. Jacob, vermuthlich unfern den Jahren 1200—1240."

I have seen a volume of Lent Sermons by one Petrus DORBELLUS andegauensis, which was published in Paris in the year 1518 A.D.; and there was a Nicolas DORBELLUS, a professor at Poitiers, who died in the year 1455 A.D. The name of the latter is indeed explained by *de Orbellis* in Zedler's *Universal Lexicon*, Vol. xxv., Col. 1743: "Orbellis (Nicolas von), sonst auch Dorbellus genannt, ein minorit von Angers," &c.; but this explanation may perhaps have been given conjecturally, since the name in question was already of some antiquity, the elder דורבל, mentioned above in connexion with Rashi, having been born if not in the tenth at any rate early in the eleventh century.

It may be worth while to compare the diverse interpretations of the second name of אברהם בן אנוול ר' שבתי דונולו, which Zunz explains as a designation of locality: "Vermuthlich war er in Nola ansässig (*Gotteidienstl. Vorträge*, p. 362); whilst Grätz identifies it with Δόμνυλος (*Gesch. der Juden*, v. 352). Cf. Steinschneider's *Bodleian Catalogue of Hebrew Books*, No. 6864.

The compiler, whatever may have been his nationality, had at least visited RUSSIA, as we gather from his statement (Vol. I. 158 b, col. 2):

ואני נשאלתי ברוסיא כו'.

* We should perhaps read דון דורבלו in place of דייבלו, "Don Diavolo," which is given as a reading of a manifestly corrupt signature in the *Hist. Littéraire de la France*, Vol. xxvii. p. 665. For the form Abarbanelo see Schiller-Szinessy's *Catalogue*, Vol. I. 112.

It has even been suggested that he is to be identified with the ISAAC OF RUSSIA mentioned in Schiller-Szinessy's *Catalogue**, Vol. I. 54, 163, 164, &c.

He records a subsequent meeting with R. Isaac ha-Laban at PRAG (Vol. I. 159 a, col. 1):

כשבאתי אצל הרב רב יצחק בר יעקב הלכן בבהם בעיר פרנא נוסיתי לו
שכן שאלוני ברוסיא וכן השבתי בו.

The MS. is full of allusions to Rashi, who was no longer living. Cf. I. 138 a:

בימי רבינו שלמה שאלו דבר זה . . .

Rashi's grandson תם רבינו, or יעקב בן מאיר, is frequently cited.

Still later generations are referred to. Cf. Vol. I. 158 b, col. 2:

ואני יצחק בר דורבלו ראיתי ברמרו † דאתריא (sic) ביה מילתא בר יוסף
בנו של רבינו יעקב בן רבנא מאיר מבנו. ואחר שהתפללו מנחה
בערב שבת בבית הכנסת ישב לו ר' שלמה אחי רבינו יהיה מתפלל. וא' לו
רבינו יעקב אחיו לך לחביא יוסף בני לבית הכנסת. שלח עמו החבר ר' יצחק
בן רבינו שמואל ואחרים עמו. כיון שבא לבית הכנסת ירד הרב ר' שלמה
לפני הארון וא' ברכו.

From this we gather that he was present at Rameru on the occasion of the death of a grandson of Jacob ben Meir, and it may be inferred with probability that he was himself a *younger* contemporary of the grandsons of Rashi.

In immediate sequence upon the above he speaks as an eyewitness of the practice in Bourguigne on such occasions:

תמתי מה טעם איתרו להביאו עד אחר המנחה כי ראיתי במלכות ברנזיינא
שנהנו בו.

Lower down in the same column are the words (already quoted) ואני
נשאלתי ברוסיא בו.

The above passages in which the name of ר' דורבלו occurs are found in the latter half of הילכות אבל. The same section contains the passage referring to the Machazor Vitry (which we shall notice again lower down), as also the following two passages of interest, in all of which the name of our R. Isaac occurs.

* In Vol. II. p. 86 of the same *Catalogue* (MS. No. 92), which was not printed until the above had been for a long time in type, it is expressly stated that our Isaac בר דורבלו was none other than this Isaac of Russia. It is added that this No. 26 doubtless contains large and important portions of the Machazor of ר' יצחק, a work which R. Meir of Rothenburg distinctly cites. Our R. Isaac is further identified as the editor of Rabbenu Tam's ספר דרש.

† Rameru (Ramerup), in N. France, where ר' רם resided.

The former of the two passages refers to an accusation of sorcery brought against the Jews in Paris in consequence of their practice of throwing earth [with herbs, according to (ד) יע"ו. ס' יע"ו. יורה דעה. ס' יע"ו. (ד) יע"ו.] behind them on the return from a funeral. It is found in Vol. I. 161 a and 161 b.

בפריש הלשינו פעם אחת משומדים אל המלך על כל ישר שהיו משליכין עפר אחריהם בשעה שחזרין מאחרי המת להטיל כשפים על הנזים להמיתם, קיבל לשון הרע, וקרא אל הרב ר' משה בר' יחיאל בן הרב ר' מתתיה הנזיר מפרש וא' לו בר'... הוספתי זה לספר בשבתו של מקום כו'. יצחק בר' דורבלו :

The latter of the two passages (Vol. I. 162 a, col. 1) shews that our R. Isaac was present at Rameru on the occasion of the wedding of R. Jacob ben Meir's daughter.

ונמצא במדרש אין אומרי החי אלא בבית האבל, אבל שמעתי רבינו יצחק בחתונת בתו ברמרו ואמר החי ושאלו ממנו למה אמרו, והשיב שהרבה טרח למצוא אותו מדרש ולא מצאו לא בתלמוד שלנו ולא באבל רבתי ולא במסכת שמחות, לפיכך אינו נמנע מלאומרו בכל עת תמיד. יצחק בר' דורבלו. ת' * :

The section *הילכות אבל* ends in the next column.

The name of *בר' דורבלו* occurs again in several passages of *הילכות ראש השנה*, which commences at Vol. II. 35 a (סימן שט"ו) and extends to fol. 45 a, col. 2. One such passage will be cited below in § 3, from Vol. II. 38 a, col. 2. Some pages later (II. 40 b, col. 2) is the section :

ואני א' דודאי מן הזמנים הוא... וקא חשיב נמי ראש השנה. יצחק בר' דורבלו + :

At the end of *ראש השנה* (II. 53 a, col. 1, סימן ש"ג) comes a short quotation from *רבינו ניסים*, which is signed :

כ"ש באלמייא אני יצחק בר' דורבלו. ת' :

and this signature is also found once again in the next column (סימן שג"א).

Now to return to the above mentioned passage in which the *MACHAZOR VITRY* is expressly mentioned—in Vol. I. 159 a, col. 2, at the conclusion of a section signed *בר' דורבלו*, is a fresh section commencing :

ומפירושי רבינו חננאל בר' חושאל איש רומי השתקתי כו'.

* The abbreviations 'ת' and 'ר' denote *רובע*.

† This is followed immediately by a paragraph signed 'א' ב'נ'. This denotes the celebrated Elimeir ben Nathan of Mainz, who is quoted as in correspondence with R. Jacob ben Meir in the *דור* (see for example, סימן רע"ז), of which our R. Isaac was the editor. See above, p. 15 note *.

and ending:

עד כאן הוספתי לפרש אני יצחק בר דורבלו על פי אשר ראיתי מעשה, והבא לידי, ושפירשתי ושקיבלתי. **מכאן ואילך ממחזור ר' שמחה מוטרני.**

But this **מכאן ואילך**, from which Luzzatto seems to have inferred that he had a veritable **MACHAZOR VITRY** before him, applies only to the immediate context, for (i) only two leaves later (161 b) there is another signature of **יצחק בר דורבלו**, and (ii) one page earlier (158 b) the same form of expression is used with reference to another authority:

... מכאן ואילך ליקוטין מדברי רבינו שלמה כו.

For other examples of the same formula compare:

- i. 53 b, col. 1 (סימן ק"ל). **עד כאן ה"ג. מיכן ואילך פרש"י בסופו.**
 ii. 29 b, col. 2 (סימן ש"ג). **מכאן ואילך יסד ר' מאיר שליה ציבור.**
 ii. 46 a, col. 2 (סימן שט"ד). **עד כאן תוספת. מיכן ואילך יסוד העשרי.**

From the way in which **בר דורבלו** here refers to R. Simchah's **Machazor** it would seem that he regarded it as merely one of several sources from which his materials were drawn. Luzzatto himself (*loc. cit.*) calls attention to the occurrence of later literature in the MS., thus:

ובסימן קמ"ד נמצא... קצור הלכות שבת **מס התרומה** אולי ר' יצחק בר דורבלו הכניס אותו בספר רבנו שמחה שהיה קודם בעל התרומה. או המשתתף הוסיף אותו.

But this is by no means a solitary instance. The work contains so much comparatively late literature, including for example poems which are ascribed, as below, to **IBN EZRA**, that its compilation as a whole must be attributed, not to R. Simchah, but to R. Isaac b. R. **דורבלו**. The use made of the **MACHAZOR VITRY** by our MS. is in itself an evidence that it claims to be something different therefrom.

The following notices from other sources of Isaac b. **דורבלו** may be added to those already given from the MS. before us.

- a. In Brüll's *Jahrbücher für Jüdische Geschichte und Literatur*, ii. 77 the annexed citation is given from Mannheimer's *Geschichte der Juden in Worms*, p. 27 (Frankfurt, 1842).

אני יצחק בר דורבלו ראיתי בוורמזא כתב ששלחו אנשי רינוס לארץ ישראל שנת תש"ך לפרט. שאלו את קהלות ארץ ישראל על שמות ששמענו על ביאת המשיח. וגם סירבא דלבא מה אתון בית.

- b. For the next passage I am indebted to Herr S. J. Halberstam. It occurs in his MS., No. 115, of the **האסופות**, fol. 41 a.

ואני יצחק בר' דורבלו אומר כיון שאין בקיאן במראה בראשונים יש לנו
לגדור בעצמינו פן ירגילו להתעצל ולהקל, באשר ראיתי במלכות פולין בסוחרים
החולכים בדרך*.

c. The following passage also is supplied by Herr Halberstam from the same MS., fol. 101 c.

יצחק בן דורבלו, אין מונין האבל במניין העשרה להתפלל עמו ביום
ראשון ולא לגבי ברכת המזון ולא לעשרה ולא לשלשה אבל מכאן ואילך מונין
אותו למנין להתפלל ולברך עמו וכן הלכה.

Thus we have traced the name of DORBEL as far back as, perhaps, the tenth century, and on the other hand down to the sixteenth. Moreover, our R. Isaac of that name has been found in Russia, Prag, Poland, Worms and Burgundy; and he has been found on two occasions at Rameru in N. France in the lifetime of Rashi's famous grandson Jacob ben Meir, of whom he was clearly a disciple. A man of his varied experience may well have been the compiler of a Machazor such as this, in which so many authorities are quoted, and the ritual uses of various countries are compared one with another. But in any case no sufficient reason has yet been shewn for regarding so comprehensive a work as a mere edition of the Machazor Vitry, however much of the latter it may hereafter be proved to contain.

Dates of Compilation and Transcription.

2. Of the later literature contained in the compilation, notice the poems:

- I. 90 a (סימן קצ"ו) אחר לר' אברהם אבן עזרא
כי אשמרה שבת אל ישמרני,
אות היא לעולמי עד בינו וביני, כו.
II. 92 b (סימן תכ"ג) פיוט לר' אברהם אבן עזרא
אשריך הר העברים על ההרים הגבוהים, כו.
II. 167 b (סימן תצ"ב) זמר אחר לר' יוסי קמחי
יחיד וזולתו עזרי מאיין, ונראה בלבבות ונעלם מעין, כו.
II. 226 (סימן רנ"ד) אחר לר' אברהם אבן עזרא
קוראי מנילה הם ירגנו אל אל, כו.

On the next folio (227 b, col. 1) one "R. Abraham" is referred to as no longer living, thus, מפ"י ר' אברהם נ"ץ. The proper place of the last mentioned poem, as appears from its paragraph mark, is before the poem, אשריך כו; and it is through the misplacement of some portions of the MS.,

* This passage is to be found in the Bodleian MS. No. 1101, fol. 210 b (Neubauer's *Catalogue*), with the difference that it is there in the third person, and that the name דורבלי is missing, thus יצחק בר' א"י.

on which see below (§ 4), that it is found in the second volume, instead of the first.

At the end of Vol. II. are several pages on the calendar—**כך תיקון** (fol. 263 b). Fol. 264 b, col. 1 indicates the date of the *compilation* (1210 A.D.):

ויש לנו ד' אלפים וט' מאות וע' שנה מבריאת עולם.

At the end of fol. 267 a is written:

נשלם: חוק:
והא לך סדר התקופות
והמולדות ושאלה:

and fol. 267 b commences:

תקע'ט למניין שנת ה' אלפים ושנים לבריאת עולם. ושנת ה' למחזור רס"ד

whence it may be inferred that the *transcription* was completed not before 1242 A.D. On fol. 265 b, col. 1, is written, **השלמתי מחזור רס"ד**.

The Scribe.

3. The name of the principal scribe, **שמעיה**, is indicated in several places. Immediately before Aboth (II. 92 b) is written:

סליקו הילכות סבות. חוק שמעיה לא יוזק.

Of. Vol. I. 122 a, 173 b; II. 92 a, 93 b, 97 b, 101 a, 101 b.

The expression **הכותב**, which occurs in several places, denotes not the scribe, but the compiler **בר' דורבלו יצחק בר' דורבלו**. Compare:

ואני הכותב שאלתי זה כמה שנים על זה לר' אשר בר' משולם מלוגייל, והא לך תשובתו בר'.

ואני הכותב הראה מורי רביה מפורשת מסכת שבתות בר'.

ואני הכותב שאלתי זה כמה שנים על זה לר' אשר בר' משולם מלוגייל, והא לך תשובתו בר'.

ואני הכותב הראה מורי רביה מפורשת מסכת שבתות בר'.

ואני הכותב הראה מורי רביה מפורשת מסכת שבתות בר'.

ואני הכותב הראה מורי רביה מפורשת מסכת שבתות בר'.

ואני הכותב הראה מורי רביה מפורשת מסכת שבתות בר'.

ואני הכותב הראה מורי רביה מפורשת מסכת שבתות בר'.

Index of the Manuscript.

4. The MS. is in some confusion. Thus, (סימן תקל"א) מסכת דרך ארץ begins at Vol. II. fol. 231 b, and ends, with the words, **סליק מסכת דרך ארץ**.

פרקים, at Vol. I. fol. 120 b. It is followed by other matter (as far as סימן ר"ע belonging to Vol. II., all of which is placed between סימן ר"ע and סימן ר"א, and ends at Vol. I. 153 b, with the words :

עד כאן העתקתי מכתובת יד החבר ר' משה מבריינא. ועוד אומר כי יש חרם שלא לבטל תפילה בשבת ויום טוב בשום דבר אם לא ביטל כבר ג' תפילות ואם בשביל תקנת הקהל אף לכתחילה מותר. סליק.

The above-mentioned tract ארין דרך is divided in this MS. into ten chapters, the second of which chapters includes what is elsewhere given, under the title of פרק בן עזאי, as a chapter by itself; and in this respect the reading of our MS. differs from that of the "Machazor Vitry," as quoted in some editions of the Talmud Babli. Portions of the first and second chapters are missing, viz. between איסור שווה ובה (Vol. II. 231 b), and הכת' אומ' אמר צדיק כי טוב (Vol. I. 116 a). The tract is preceded by two fragments from the beginning and the end of תלמודי של הילכות דרכן (Vol. II. 230, 231), now better known under the name of דרך חכמים ארין וזמא.

The order of the סימנים in the MS. as at present† arranged may be gathered approximately from the annexed table, which indicates its chief omissions and transpositions. It is defective at the beginning, the first paragraph mark being ג'. The second volume contains the twenty-one chapters of מסכת סופרים (fol. 215—223, 233—238, 228 a) and not chapters i—xiv. only, as Luzzatto was led by the disorder of the MS. to remark.

Vol. I.			Vol. II.		
ד'	to	רמ"ט	רפ"ה	to	תקכ"ז
(1 a)		(109 a)	(12 a)		(222 b)
רע"ה					
(111 a)					
רס"ב	to	רע"ז	רנ"ג	to	רס"א
(112 a)		(115 a)	(225 a)		(227 b)
תקל"ב	to	תקע"ז	תקכ"ח	to	תקל"א
(120 b)		(152 b)	(229 a)		(231 b)
רע"א	to	רע"ד	Folios 239 a—260 b contain poems not marked with any סימן.		
(154 a)		(156 b)			
רע"ז	to	רפ"ד	תקע"ח	to	תק"ף
(159 b)		(163 a)	(263 b)		(268 b).

* This ברע"א may denote Bräun the capital of Moravia, or possibly Brienne in France.

† August, 1882.

‡ Observe that a number of folios have been transposed from this their proper place to Vol. I. 120—122.

Some of the main sections are divided into subsections, as below :

[קנ"ה] This contains הלכות שבת, extracted from the ספר התרומוה of ר' ברוך בר יצחק, with the numerals from א' to נ"ג (l. 60 a—70 a).

[תק"ם] This contains הלכות שחיטה, extracted from the same work, and numbered from א' to קל"ה (l. 129 b—143 b).

[רפ"ד] In this section, which contains *inter alia*, הלכות פסח מבוארות מבית מדרשו של רבינו שלמה בר יצחק צרפתי ז"ל, there is a numbering from א' to ק"ט (l. 163 b—il. 11 b). The folios l. 178—181 are out of order.

[תצ"ט] This section contains הלכות נידה, numbered from א' to כ"ד (il. 176 a—177 b), from the above-mentioned ספר התרומוה.

The Commentary on אבות.

5. In Vol. II., fol. 93 a—144 a, ס' תכ"ט to סימן תכ"ד, is an unpointed text of the six Peraqim, accompanied by a very copious and valuable commentary, of which many copies—more or less complete—are extant, especially in Prayer-Books of the Franco-German rite. French words are used in several places. Cf. fol. 118 b :

שא דולור ישרא פור לו.

Sa douleur sera pour lui,

where, as elsewhere, the לע"ז has been explained by a possessor of the MS.

The Six Peraqim commence on the following pages respectively

93 a,	102 b,	109 b,	117 b,	125 b,	136 b.
(I.)	(II.)	(III.)	(IV.)	(V.)	(VI.)

On fol. 101 a, &c. there is סדר מקבלי התורה, introduced by the words, שבתתי לעיל בריש פירקי.

Before משה קבל is written :

פירקי אבות דר נתן. ודין סימניהן. כשאומ' בבקר. בראשית ויצא שמות ויקחו.

The commentary borrows freely from the אבות, or משנה, or ברייתא, of רבי נתן, which is commonly designated by the one word ברייתא.

The following references in the commentary deserve notice :

fol. 96 b.
(l. 8).

כפרשי בוזאת תהיה כו.

fol. 105 a.

(II. 5).

fol. 109 a.

(II. 17).

fol. 115 b.

(III. 25).

fol. 117 b.

(III. 25).

fol. 125 b.

(V. 9).

fol. 143 b.

(VI. 10).

הילל כת' במשנת רבינו נרשום ור' אפרים בלא ר'.

ואני שמעתי בשם ר' אל תהי רשע כ'.

ור' משולם בר' קלונימוס איש דומי פ' לסעודה ליום המיתה... כמו שמפורש בפ' נן עדן שיסר ר' יהושע בן לוי כ'.

ורב נתן הבבלי שסידר את הערוך פ' כו... ובלשון ערבי קרוי פורפאורא, ואני הכותב תמה עלה דההיא דאמרי כ'.

כמו שמצינו באגרת השכם, ודברי הימים של משה.

וראיתי מדרשו של ר' שמעון (כ"א שמעון) קרא בספר משלי כ'.

The Note on the "*Five Possessions*", which this last reference introduces, is one of the distinctive passages of this commentary. Its contents are given in the Rabbinic foot note on the words חמשה קנינים.

Compare also the note on הלל (II. 5), where the title ר' is said to be a corruption of the numeral 7; the note on the form of the word פרודור (IV. 23), which is to be written בשני דלתין, that is to say, with a *Daleth* at the end, and not with a *Resh*, פרודור; and the notes, in the introductory portion of the commentary, on the different systems of vowel points (fol. 93 b, lines 9, 10):

ולפיכך אין ניקוד נוברני; (כא מברי) דומה לניקוד שלנו ולא שניהם דומים לניקוד ארץ ישראל.

and on the unlawfulness of pointing the Torah (fol. 93 b, lines 11, 12):

ולפיכך לא ניתן ספר תורה לניקוד כ'.

with which compare the similar sayings from תשובות הגאונים, in סימן ק"כ (Vol. I. 49 a):

ספר תורה שניתן למשה בסיני לא שמענו בו ניקוד ולא ניתן ניקוד בסיני כי החכמי ציינוהו לסימן ואסור לנו להוסיף מדעתנו פן נעבור בבל תוסיף. לפיכך אין נוקדין ספר תורה.

The Ending of אבות.

6. In this commentary it is expressly asserted (Vol. II. fol. 134 b) that אבות ends at the words

לעשות רצון אביך שבשמים.

* Cf. fol. 96 b, 128 b.

† A lost work, which is alluded to elsewhere. Cf. Schiller-Szinessy's *Catalogue*, Vol. I. p. 34 and II. p. 69, Note I. And see Steinschneider's *דברי חכמים*, Vol. VIII. p. 20, on ספר רוחות.

‡ Other copies of the commentary read תברני, or של יונים, or (ניקודת), &c.

But the customary additions are given immediately afterwards, thus :

יהודה בן תימא אומ' הוי עז כנמר וקל כנשר ורין כצבי
וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.

עז כנמר, אנגריש* ב', כרא' בביצה שלשה עזין הן ישר' באומות, הוי בעל זרע
לעסוק בתורה בכל כחך. וקל כנשר, שהוא חש לאכול ומנביה למסס סכל
העופות. וגבור כארי, מלשון המקרא הוא, כמו שא' דוד בשאול ויהונתן.
מנשרים קלו מאריות גברו. חסלת מסכת אבות.

שמואל הקטן אומ' בן חמש שנים למקרא כו' בן מאה כאילו
מת עבר ובטל מן העולם. ברוב מחזורים שינוי החי' דשמואל הקטן
אומ' כנפל אויבך אל תשמה בסוף ב' מאמרות, ואעפ' ששנויה למעלה בפ' בן
זומא, כדי לסמוך עליה הוא היה או' בן חמש שנים למקרא, ויש שאין כת' למעלה
לדשמואל הקטן וכת' הכא...

+ תניא ר' נתן אומ' עז פנים לנהינם כו'.

The sayings of **הא הא** and **בן בג בג** are not given as part of the genuine Five Peraqim, but are placed at the end of Pereq VI. (143 a).

The Authorship of the Commentary.

7. We have already intimated (p. 12) that the name of the author of the commentary on Aboth in this manuscript is

ר' יעקב ברבי שמשון.

This is inferred from the acrostic verses prefixed to its fifth Pereq in the Cambridge University MS. Addit. 1213,—No. 92 as described in Schiller-Szinessy's *Catalogue* (Vol. II. pp. 61—72), and to its fourth and fifth Peraqim in the Bodleian MS. Opp. 317. The acrostic in the former MS. gives the name יעקב simply, whilst those in the latter give the full name יעקב ברבי שמשון. He was the teacher of Rashi's grandson Rabbenu Tam; and, as we gather from the above mentioned MS. No. 92 (fol. 27 b, line 15), the name of his own teacher was R. Shemuel Hallevi. For an allusion to him in this MS. see Vol. I. fol. 76 a, col. 2 :

פי' הרב ר' יעקב בר' שמשון כו'... ואני שמעתי מפי הרב ה'יטב דמ'י
שבחות יש בו כו'.

In Vol. I. fol. 42 a, col. 1, he is named as the compiler of a **MACHAZOR**.

* "ENGRI (an-gré), s. m. Espèce de léopard du Congo. On trouve aussi engroi." See the French Dictionaries of Litré and of the Académie Française.

† For the remainder of this ברייתא see *Critical Notes*.

His commentary on Aboth is frequently given anonymously; and it has also been ascribed to or cited in the names of Rashi, R. Isaiah, Rashbam and R. Ephraim*. Luzzatto attributed it conjecturally to R. Simchah, whom (as we have seen) he regarded as the compiler of the Machazor of which it here forms part.

When the name of the author of the commentary was once forgotten, it is not to be wondered at that it should have been ascribed to the famous Rashi or one of his school; but it may be remarked that the abbreviation ר"י, for R. Jacob Shimshoni, would readily have been corrupted into ר"ש. The same might have been mistaken for an abbreviation of ישעיה. Notice the confusion between the names of R. Isaiah and Rashi in the heading of the first commentary in the MS. No. 19 described above.

No. 21.

BRITISH MUSEUM, Additional 27208.

A very small P. B., containing Aboth, six Peraqim, pointed, fol. 177 b—227 b, with a marginal commentary, agreeing, on the whole, with No. 20.

No. 22.

BRITISH MUSEUM, Additional 27556.

P. B., with the commentary of Eleazar of Worms. The name אלעזר is marked on fol. 164 b, 166 a, 168 b, 170 b, 186 a.

Aboth, six Peraqim, pointed, is found on fol. 160 b—185 a, accompanied by a marginal commentary agreeing with No. 20.

Reading of III. 9 (fol. 167 b):

... בערת אל בקרב אלהים ישפוט מניין שאפילו חמשה שני ואגודתו... שלשה שני בקרב אלהים ישפוט כו'.

where the clause ונר בקרב is repeated.

But the commentary is upon the reading of A, thus:

וסתם דיינין חמשה כדברי ר' שהיה אומ' דייני' בחמשה... וי"מ מניין אפי' חמשה שני אלהים נצב בערת אל שהיא עשרה וגם בקרב בתוך הער' שהיא חציה חמשה אלהי' ישפוט כי בקרב כמו בתוך... כך פ' רבי נחמיה

* R. Shemuel of Uceda, the author of the commentary on Aboth called MIDRASH SHEMUEL, refers to it in the preface to his own work as a commentary which was variously attributed to ר' אפרים and ר' שמואל. See *Critical Notes*, on III. 24.

פרקי אבות

Nos. 23—90.

BODLEIAN LIBRARY MANUSCRIPTS

I. Commentaries with or without the text

Name	Number
Rashi	29, 37, 54, 55
Jacob ben Shimshon	24-27, 42, 44, 46, 47, 56-58, 85
Maimonides (Arabic)	23, 28, 39
„ (Hebrew)	24, 40, 41, 44-47, 66, 88
El'azar ben Shelomoh	36
Rabbenu Jonah	29, 30
Israel of Toledo (Arabic)	90
Joseph ibn Shoshan	33
Isaac Israeli	31
R. Shelomoh (Arabic)	28
Joseph Ja'betz	33
Mosheh Al'asqar	32
Gabriel of Nikolsburg	34
Mosheh ben Israel	35
Anonymous	38, 87
Translation	86

II. The text alone

Nos. 43, 48-53, 59-65, 67-84, 89.

iv. 8, in margin, not in text, וכל הלמד ע"מ לעשות כו'. 19, om. עולה
prima manu. 23, לפירודו. 31, לקנות.

v. 10, שואל כהלכה כו'. 15, שלך ושלך שלי...שלי, as א. The
 margin adds, (1) שלך, and (2) שלי. 31, (*sic*) ובה שלי, with marginal
 additions.

No. 24.

BODLEIAN LIBRARY, 376.

Mich. 507 (ol. 665).

A very carefully written MS., containing :

I. A commentary on the six Peraqim, fol. 1 b—35 b, agreeing with
 No. 20.

II. The five Peraqim, pointed, with the commentary of Maimonides in
 Hebrew, fol. 54 a—77 a; followed by an unpointed text of Pereq R. Meir.

At the end of the MS. the scribe, Mordekai ben Levi הלפן states that
 it was finished in 5237 A.M. = 1477 A.D., and that it was written for R. Noah
 ben Immanuel of Norzi.

No. 25.

BODLEIAN LIBRARY, 377.

Mich. 311 (ol. 666).

At the beginning is an indifferently written commentary on the six
 Peraqim, agreeing with No. 20. Fol. 51 a gives the date קצ"ג=1433 A.D.,
 and the scribe's name,

אבינדר בר' יוסף הכהן.

No. 26.

BODLEIAN LIBRARY, 378.

Can. Or. 83.

Folio, three columns to the page, well written. It begins (fol. 1 a—17 b)
 with another copy of the same commentary.

No. 27.

BODLEIAN LIBRARY, 379.

Bodl. 145 (Uri 204).

Another copy of the same commentary, breaking off abruptly at the end of the fifth chapter with the words, סליק פרק חמישי, the remainder of the leaf on which they are written having been cut off. Folio, double columns, well written.

No. 28.

BODLEIAN LIBRARY, 380.

Poc. 43 (Uri 238).

Rambam on the five Peraqim: Arabic in Hebrew characters, followed by קיין תורה, with a commentary by

ר' שלמה אלסנלמאסי.

No. 29.

BODLEIAN LIBRARY, 381.

Bodl. Or. 598.

This MS. contains two commentaries on the five Peraqim, viz. by

I. R. JONAH, fol. 1 a—53 b.

II. "RASHI," fol. 54 a—62 b.

The margin of I. contains the text.

No. 30.

BODLEIAN LIBRARY, 382.

Opp. Add. 4to, 59.

Another copy of the commentary of R. JONAH on the five Peraqim.

No. 31.

BODLEIAN LIBRARY, 383.

Poc. 202 (Uri 220).

The commentary of ISAAC b. R. SHELOMOH, followed by a commentary on Job by R. Isaac Israel.

Near the beginning of תורה קנין this copy reads :

ורמב"ם ורמ"ה ורבי יונה ז"ל לא פי' פרק זה לפי שאינו מוסכת זו.

In other copies, רש"י also is classed with those who commented on the five Peraqim only; but his name is here omitted, probably by a clerical error.

No. 32.

BODLEIAN LIBRARY, 384.

Opp. 244 (ol. 421).

A copious commentary on the six Peraqim, headed :

ספר מרכבת המשנה שחבר החכם השלם הה"ר יוסף בכ"ר החכם השלם
הה"ר משה אלאשקר ולה"ה.

The writer quotes רמב"ם (fol. 48 a), &c.

No. 33.

BODLEIAN LIBRARY, 385.

Mich. 265.

This MS. contains the commentaries of

- I. יוסף יעב"ץ, on the six Peraqim, fol. 1 a—40 b.
- II. יוסף ן' שושאן, on the five Peraqim, fol. 41 a—89 b.

No. 34.

BODLEIAN LIBRARY, 386.

Mich. 94.

The commentary of R. GABRIEL of Nikolsburg, fol. 1 a—56 b, as far as iv. 19. The notes on Pereq III, which break off at § 11, are in a later hand (fol. 30 a—45 b).

No. 35.

BODLEIAN LIBRARY, 387.

Opp. 243 (ol. 420).

At the beginning is **בית אבות**, the commentary of R. Moses ben Israel on the six Peraqim. This ends on fol. 88 a. At the end of Pereq v. (fol. 75 a), **רשב"ם** is quoted on the names **בן בנ**, **בן בנ**, and **בן בנ**.

No. 36.

BODLEIAN LIBRARY, 388.

Opp. 246 (ol. 423).

"Commentary (Agadic and mystical) on Abboth (beg. i. 5*, and has also the sixth chapter) by a French or Rhenish Rabbi, the son of R. Sh'lomoh...The author composed his comm. before 5009=1249 (fol. 84 b)". See Neubauer's *Catalogue*.

No. 37.

BODLEIAN LIBRARY, 389.

Opp. 378 (ol. 800).

On fol. 2a—13b is a commentary on the six Peraqim. The date of transcription **י"ז כ"ז**=1567 A.D. is given at the end. As far as the end of Pereq v. it agrees with the "RASHI" of Isaac b. R. Shelomoh.

No. 38.

BODLEIAN LIBRARY, 390.

Opp. 245 (ol. 422).

A lengthy commentary on the six Peraqim, beginning with a reference to the MIDRASH SHEMUEL on the saying, **כל ישראל יש להם חלק בן**.

* ישיב יורד לגיהנם.

No. 39.

BODLEIAN LIBRARY, 407.

Poc. 68 (Uri 215).

Maimonides on Sanhedrin: Arabic in Hebrew characters. The five Peraqim begin on fol. 10 b. At their conclusion the date 1488 A.D. is given thus:

שנת הרמ"ח ליצירה דהיא שנת אתשצ"ט לשטרות.

The scribe's name was

יוסף בר ירד המכונה גראוי נב"ע בר יצחק בר משה בר יוסף.

Readings:

II. 18, ללמוד מה שתשיב, *omitting* תורה.

III. 9, *om.* שיש לו בידו מעשים טובים, 17, ומנן אפי' שלשה שני. *om.* שלא כהלכה.

v. 24, והלל, 29, after שבשמים is written:

[שמואל הק' כו'... ר יהודה הנשיא] אוי' עו פנים לניהנם...

but the sayings in brackets are marked for omission, and replaced by the words הוא היה.

Pereq VI. follows (fol. 50 a), with short Hebrew notes.

No. 40.

BODLEIAN LIBRARY, 408.

Opp. 95 (ol. 850).

Maimonides on the Mishnah, three Sedarim:

ביאור הרמב"ם על משניות נזיקין וסדר קדשים וסדר טהרות
שהתחיל לחברם בהיותו בן עשרים ושלשה שנים.

The commentary on the five Peraqim, fol. 60 b—68 b, is followed by

אבות מר' נתן.

No. 41.

BODLEIAN LIBRARY, 409.

Can. Or. 14.

Maimonides on the Mishnah, זרעים and קדשים, and on the five Peraqim, fol. 297 a—313 a.

No. 42

BODLEIAN LIBRARY, 692.

Opp. 317 (ol. 627).

This contains *inter alia* a commentary on the six Peraqim, fol. 114 b—130 b, agreeing with No. 20. Before Pereq iv. (fol. 124 a), and also before Pereq v. (fol. 127 a), is found an acrostic of

יעקב ברבי שמשון,

who is accordingly described in the *Catalogue* as PROBABLY THE AUTHOR OF THE COMMENTARY. His name is given again acrostically in an astronomical treatise, ספר האלקושי, of date 1123 A.D., which is bound up in the same volume. See fol. 91 b.

In the middle of Pereq v., on the margin of fol. 129 b, is written:

עד הנה כתבתי בשנת ע"ה לפרט (1315 A.D.)

and on the following page, 125* a:

פה התחלתי צ"ו לפרט (1336 A.D.)

In the margin of fol. 126* b is written, after בן הא הא כ', and before the Ages:

חסלת מסכת אבות פרקים חמשה.

The name of the scribe, שמואל, is marked in several places.

No. 43.

BODLEIAN LIBRARY, 1057.

Opp. Add. fol. 11.

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. 215 b—221 b.

No. 44.

BODLEIAN LIBRARY, 1059.

Mich. 610 (ol. 434).

P. B., containing Aboth, pointed, with the commentary of Rambam, fol. 126 b—144 a, followed by:

פרק ר' מאיר בפי מה שפירש רבינו שלמה זצ"ל.

* The number 125 occurs twice in the pagination of the MS., and is marked with an ASTERISK upon its second occurrence.

No. 45.

BODLEIAN LIBRARY, 1061.

Can. Or. 49 B.

P. B., containing Aboth, pointed, with the commentary of Rambam, fol. 69 b—82 a; followed by Pereq R. Meir, with a commentary which is written as if it were a continuation of that of Rambam.

No. 46.

BODLEIAN LIBRARY, 1062.

Can. Or. 18.

P. B., containing Aboth, pointed at the beginning, with Rambam's commentary in the margin, fol. 395 a—403 a; followed by Pereq R. Meir, with a commentary (= No. 20), which is attributed to רש"י, with the remark :

כי הרמב"ם לא פירש דבר ע"ז.

No. 47.

BODLEIAN LIBRARY, 1063.

Mich. 525 (ol. 446).

P. B., with Aboth, pointed, and Rambam's commentary, fol. 89 b—107 b; followed by פ"י רבי שלמה ז"ל, פירק של ר' מאיר.

No. 48.

BODLEIAN LIBRARY, 1064.

Mich. Add. 64.

P. B., with a pointed text of Aboth and Pereq R. Meir, fol. 32 b—39 a.

Before חמשה קניינין כו (fol. 38 b), is written :

ויש מקומות שמתפללין מנחה כשאמרו עד כאן ואחר כך אומ' אילו חמשה קניינין שהרי אנו אומ' קודם מנחה אילו פירקי אבות ואין חובה אלא מנהג.

No. 49.

BODLEIAN LIBRARY, 1065.

Opp. Add. 4to, 62.

P. B., with pointed text of Aboth and ר' מאיר כו', fol. 106 a—117 b. At the end of Pereq v. is written, תם פרקי אבות (fol. 115 a).

No. 50.

BODLEIAN LIBRARY, 1067.

Mich. 360 (ol. 447).

P. B., with fragments of Aboth, pointed, in the margins of fol. 198, 199:

- (1) From העברה מן העברה, to ובורה מן העברה, to לעדיקים שמקיימים (iv. 5—v. 1).
- (2) From ומכרישו לכף זכות (vi. 6), to the end of the chapter.

No. 51.

BODLEIAN LIBRARY, 1071.

Can. Or. 27.

"Compendium of מחזור," with the six Peraqim, pointed, fol. 132 a—145 a.

No. 52.

BODLEIAN LIBRARY, 1081.

Reggio 63.

P. B., with Aboth and קנין תורה, unpointed, fol. 141 b—159 b.

Here and in No. 53 the fifth Pereq ends:

בן בג בג אומר הפוך בה דכלא בה כו'... בן ההא אומר כו'... בן חמש שנים
מן השולם.

No. 53.

BODLEIAN LIBRARY, 1094.

Mich. 290 (ol. 443).

Fragment of a Machazor, with Aboth, pointed—ending, ננמרה מסכת, פירק ישי' fol. 14 b—23 b. followed, after a blank page, by אבות ;

No. 54.

BODLEIAN LIBRARY, 1095.

Opp. Add. 4to, 28.

"Siddur, according to R. 'Amram Gaon," transcribed by Moses b. Isaac גרסיאן, at עיר רודוס, and dated (fol. 90 a), הקפ"ו = 1426 A.D.

On fol. 91 a commences

פירוש פרקי אבות לרש"י ז"ל.

Readings:

II. 17 (fol. 98 b). הוי זהיר בק"ש לקרותו בשעתו ובתפילין לא גרסינ'

IV. 8 (fol. 102 b). אין מספיקין בידו כו'.

IV. 19 (fol. 103 a). וכתר שם טוב על גביהן.

At the end of Pereq v. is written, סליקו להו פרקי אבות ה'. Then follow the AGES, and שנו חכמים כו'.

No. 55.

BODLEIAN LIBRARY, 1097.

Mich. 571 (ol. 533).

P. B., containing Aboth, pointed, with the commentary of "RASHI" in the margin, fol. 85 b—99 b; followed by Pereq VI., with a marginal commentary, fol. 100 a—102 b.

It has the following note on IV. 8 (fol. 93 b):

הכי גרסינן אין מספיקין בידו ללמוד וללמד.

No. 56.

BODLEIAN LIBRARY, 1100.

Opp. 59 (ol. 668).

This, which is described as a copy of the MACHAZOR VITRY, contains a commentary on the six Peraqim, fol. 285 b—294 b, agreeing with No. 20.

Reading, in the note on the קנינים (fol. 294 a):

וראיתי במדרש ר' שמעון שמשון קרא בספר משל...

the name שמעון being marked for omission, and replaced by שמשון.

No. 57.

BODLEIAN LIBRARY, 1101.

Opp. Add. fol. 14.

"A fragment of the preceding," that is of another copy of the so-called MACHAZOR VITRY. See No. 20.

fol. 195 b. פיסקי של ביצים מן הרב יעקב בר' שמשון

At the beginning of fol. 90, after a lacuna, comes, ר' חנניה בן עקשיא בר' but Aboth has disappeared.

No. 58.

BODLEIAN LIBRARY, 1102.

Opp. 649 (ol. 1483).

P. B., with a pointed text of the six Peraqim, and marginal commentary (= No. 20), fol. ק"ל to ב"ב.

The commentary from iv. 8 to the end is in a comparatively late hand (ש"ר = 1548 A.D.).

No. 59.

BODLEIAN LIBRARY, 1103.

Can. Or. 86.

P. B., with pointed text of Aboth, fol. 36 a—46 a; followed by שנו חכמים בר', before which is written:

סליקא לה מסכת אבות
מכאן ואילך אינו מפרקי אבות.

No. 60.

BODLEIAN LIBRARY, 1105.

Opp. 758 (ol. 653).

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. 145 a—162 a.

No. 61.

BODLEIAN LIBRARY, 1106.

Opp. 642 (ol. 1476).

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. 54 b—67 a.

The *תקופות* begin (fol. 316 b) with the year $\text{ר"ץ} = 1337$ A.D.

No. 62.

BODLEIAN LIBRARY, 1109.

Opp. 643 (ol. 1477).

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. 102 a—114 b.

The calendar begins (fol. 237 a) with the year :

 $\text{ק"ט י"ז למחזור רס"ט} = 1349$ A.D.

No. 63.

BODLEIAN LIBRARY, 1110.

Mich. 162 (ol. 543).

P. B., ending with the six Peraqim, pointed.

No. 64.

BODLEIAN LIBRARY, 1112.

Opp. 157 (ol. 1007).

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. ט"ד to ט"ט . Dated, on the title page, *על נדבתי יקום*, and, on fol. ק"ה : $\text{וואָס הרבקים בה' אלהיכם ח"י"ם} = 1698$ A.D.

Transcribed by :

צבי הירש בלא"ה דוד ב"ץ הסופר פה ק"ק לאש"ץ.

No. 65.

BODLEIAN LIBRARY, 1113.

Opp. 158 (ol. 1008).

P. B., with the six Peraqim, unpointed, fol. נ"ח to נ"א . Dated at the beginning, $\text{קדוש} = 1650$ A.D.

No. 66.

BODLEIAN LIBRARY, 1114.

Opp. 156 (ol. 1006).

P. B., containing Aboth and Pereq R. Meir, pointed, with Rambam on Aboth, in the margin, fol. נ"ז to ח"ז. The commentary is abbreviated *in loc.* for want of space, and is supplemented on fol. קט"ז—ק"ח.

No. 67.

BODLEIAN LIBRARY, 1115.

Mich. 73 (ol. 542).

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. 104 a—115 b.

No. 68.

BODLEIAN LIBRARY, 1116.

Opp. 645 (ol. 1459).

P. B., with the six Peraqim, written in large square characters, and pointed, fol. 79 a—97 b.

Reading: III. 9, omits 'שנ' חכמה שנ' ומנין שנ' שנ' שנ'. A late hand has supplied the omitted words in the margin (fol. 84 b).

No. 69.

BODLEIAN LIBRARY, 1117.

Can. Or. 44.

P. B., incomplete, beginning with the six Peraqim, pointed, from 'שנ' שנ' שנ' שנ' שנ' שנ' (III. 4), to the end of the sixth chapter (fol. 19 a).

No. 70.

BODLEIAN LIBRARY, 1119.

Mich. Add. 41.

P. B., with the six Peraqim, unpointed, fol. 76 b—89 a.

No. 71.

BODLEIAN LIBRARY, 1120.

Can. Or. 102.

P. B., with the six Peraqim, unpointed (for the most part), fol. 72 b—91 a. Dated on the last page, ש"ן י"ד ל'פ"ק = 1550 A.D.

No. 72.

BODLEIAN LIBRARY, 1121.

Mich. 200 (ol. 541).

P. B., with the six Peraqim, unpointed, fol. 93 b—120 b.

No. 73.

BODLEIAN LIBRARY, 1122.

Bodl. 24 (Uri 300).

P. B., ending with the text of Aboth, unpointed (for the most part), as far as v. 26 : ירבעם חטא והחטיא את ישראל.

Readings :

II. 18, כרי תשיב. III. 9, בקרב אלהים ישפט, omitting ומניין
אפי' חמישה שני. 28, גופי תורה, with הלכות added in the text as a
correction. v. 8, שאלין בירושלים. v. 9 is omitted.

No. 74.

BODLEIAN LIBRARY, 1123.

Opp. 646 (ol. 1480).

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. 96 b—116 b.

No. 75.

BODLEIAN LIBRARY, 1124.

Can. Or. 110.

P. B., with the six Peraqim, unpointed, fol. 113 b—140 b.

The Mishnoth, up to fol. 122 a, have rubricated initial words. From fol. 122 b to the end blank spaces are left at the beginnings, the rubrication not having been completed.

Dated at the end, רנ"ב ל'פ"ק = 1492 A.D.

No. 76.

BODLEIAN LIBRARY, 1126.

Opp. 776 (ol. 268).

A small illuminated Siddur, containing the six Peraqim, unpointed, fol. 40 b—27 a (numbered *from the end of the MS.*).

Dated on fol. 1 b, רל"א = 1471 A.D.

No. 77.

BODLEIAN LIBRARY, 1129.

Opp. 336 (ol. 723).

P. B., with the six Peraqim, unpointed, fol. 25 a—32 b.

The date 1394 A.D. is given at the end of fol. 65 a, thus :

היום אנו לבריאת עולם לה' אלפים ומאה וחמשים וארבעה נמצא יש לנו
מבריאת עולם שר"א מחזורים וה' שנים ממחזור שר"ב.

Ending of Pereq v. :

..אביך שבשמים. בן בג בג כו'. בן הא הא כו'. בן חמש כו'. ר' יהודה
הנשיא אומ' עו פנים לנהיגם ובוש פנים לגן עדן. עו פנים ר' אליעזר אב' כו' :

No. 78.

BODLEIAN LIBRARY, 1132.

Can. Or. 108.

P. B., with Aboth and קנין תורה, pointed, 247 a—275 a. In II. 17, *is omitted* (fol. 253 b).

No. 79.

BODLEIAN LIBRARY, 1133.

Opp. Add. 8vo, 18.

P. B., with the six Peraqim, pointed, fol. 224 a—247 a.

The sixth Pereq begins :

פרק משנה. שנו חכמים כו'.

No. 80.

BODLEIAN LIBRARY, 1135.

Opp. Add. 8vo, 17.

A miniature סידור, "Spanish rite," containing, near the end, the six Peraqim, pointed.

Chapters III. and IV. are headed respectively פרק ג' and פרק ב'.

The ending of Chapter V. (Jehudah ben Thema's saying הוי עז כנמר כו' being omitted by a clerical error) is as follows:

... לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך" יהודה בן תימא או' בן חמש שנים כו' מן השולם.

Then comes a separate section headed פרק, commencing with בן בנ כו' and continuing as in No. 81.

No. 81.

BODLEIAN LIBRARY, 1137.

Can. Or. 24.

"Common Prayers (Catalan rite ?)," with the six Peraqim, pointed, fol. 93 a—106 a.

Readings:

III. 8 is followed by 10, which is ascribed to חנניה כפר חנניה.

IV. 8, אין is written before the first מספיקין, but is crossed out by a later hand. 23, לפרודור.

Pereq V. ends thus:

... שבשמים. שמואל הקטן או' בנפול אויבך כו'. הוא היה או' בן חמש כו'.

Then follows (fol. 105 b):

פרק ששי

בן בנ או' הפוך והפך קה דכולא קה ומינה לא תזוז.

בן הא הא או' לפום צערא אנרא.

"תניא ר' נתן אומר הלומד תורה מן הקטנים כאלו אוכל ענבים כחות ושותה יין מנתו, והלומד תורה מן הגדולים למה הוא דומה כאלו אוכל ענבים בשולח ושותה יין ישן."

* This saying is omitted at the place (IV. 25) where it is usually found.

The sixth begins (fol. 148 a) :

בן בג בג ...

and continues as in No. 81, except that it repeats כו from iv. 26, but with the addition of שונותיו לו כל שונותיו, and then adds the saying בן חמש שנים כו.

Then follows (fol. 149 b) what is commonly called the sixth Chapter under the name of the seventh, thus :

פרק שביעי

ר' מאיר אומ' כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה כו.

Readings :

III 9, THREE before FIVE. VI 10, קניין.

No. 84.

BODLEIAN LIBRARY, 1145.

Opp. Add. 4to, 96.

P. B., rite of Yemen, with the Assyrian, or Babylonian, vocalisation, containing Aboth, unpointed (except at the beginning), and קנין תורה, fol. 11 b—16 a. The date 5233 A.M. (= 1473 A.D.) occurs on fol. 84 b.

The sixth Chapter here departs widely from its usual form, and is read as follows. After בשם מרדכי (vi. 6) comes :

גדולה יראה שהיא מביאה לכל המדות האלו. וכן הוא אומ' תחלת חכמה יראת יי' ואמרו חכמים הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

אשרי מי שיכול לשום את עצמו אדם ולא אדם ממש שלא יחטא ויחייב את עצמו. חרש ולא חרש ממש. חגר ולא חגר ממש. וכל כך למה שלא יחטא ויחייב את עצמו ואת איבריו לניהנם. יהי עו כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון* כדי שיוזכה להיות מורשי גן עדן.

אשרי אדם שישים עצמו כשור לעול וכחמור למשוי...

And so on, with a long series of BEATITUDES, ending with the saying on the "310 zeons" which each צדיק is destined to inherit :

שנ' להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא.

* A later hand has written יצור above the line.

No. 85.

BODLEIAN LIBRARY, 1204.

Opp. 160 (ol. 1010).

"R. Ele'azar of Worms' commentary on the common prayers," &c.
From fol. 275 a to the end, there is a commentary on Aboth (=No. 20),
breaking off in the middle of the AGES.

No. 86.

BODLEIAN LIBRARY, 1217.

Can. Or. 12.

On fol. 216 a—241 a is a Hebrew-German translation of the six Peraqim.

No. 87.

BODLEIAN LIBRARY, 2252.

Mich. 125.

On fol. 151 a—186 a is a "philosophical" commentary on the six Peraqim,
written in an Italian cursive hand, of the latter part of the 16th century.

No. 88.

BODLEIAN LIBRARY, 2282.

Opp. 572 (ol. 1159).

On fol. 25 a—38 a is Rambam's commentary on ABOTH.

No. 89.

BODLEIAN LIBRARY, 2284.

Mich. 548.

Fol. 49 a—61 b (numbered from the commencement of the *second part*
of the MS.) contains a pointed text of the six Peraqim.

No. 90.

BODLEIAN LIBRARY, 2354.

Opp. Addit. Qto. 126.

This proves to be the lost Arabic commentary of R. ISRAEL of Toledo (cent. XII—XIII), upon which the commentary of his descendant Isaac b. R. Shelomoh* on the six Peraqim (1368 A.D.) is founded.

1. The MS., which is probably of the latter part of the sixteenth century, is "in mixed (Rabbinic and current) oriental Sepharadic handwriting." It is defective at both ends, and at two places in the middle. At present there remain 191 leaves. The page generally contains 19 lines, of about 13 words; but some pages (69 a—76 b) are more closely written. Its six Peraqim, or portions of Peraqim, commence on the following pages:

1 a;	21 b;	67 b;	99 a;	136 a;	185 b.
(I. 8)	(II. 1)	(III. 1)	(IV. 3)	(V. 1)	(VI. 1)

Fol. 25 ends upon וְשֶׁכֶר עֲבִירָה in II. 1, with the words וּבְלִבְרָ שְׁבָא (= 33 26 a₁₈†); and fol. 26 begins upon כֹּאִילֹ עֲשִׂיתֶם in II. 2 (= 33 27 b₂₂):

תֵּלֶךְ אֶל מְצוּה בִל יִחַסֵּב לְהוֹם כֹּאנְהוּם עֲמֻלוֹהָ וְרַבִּי מֵאֵד הִלּוּי ז' ל פֶּסֶר . . .

Fol. 27, which is misplaced, should follow 98. It ends with the catchword וְיִמְטְרִיאָתָא (III. 28), and the remainder of the third chapter is missing.

Fol. 99 begins with עֲשִׂי אִיוֶהָ (IV. 3). The commencement of the fourth chapter is missing.

Fol. 150 ends on VI. 3, with the words, רְהִיט וְאוֹיֵל דְּכְתִּיב בֵּית אֱלֹהִים, נחלך (= 33 122 b₁).

Fol. 191, the last leaf of the MS., contains a fragment of the commentary on VI. 6, beginning a little before בְּשִׁמְחָה, and breaking off at the clause בְּפִלְפּוֹל הַתְּלִמִּידִין.

The commentary is very rich in illustrations from the ancient Jewish literature, and also contains many allusions to medieval works on *ABOTH* and on other subjects. The writer was evidently a philosopher, as well as a man of letters. He goes fully into discussion of ethical points. Notice in particular the Excursus of 26 pages on the principles of almsgiving (160 a—172 b) appended to his comments on V. 19.

* The references to R. Isaac's commentary in this article are taken (with one exception) from the manuscript K 7 in the library of St John's College Cambridge, which was quoted as B in the *Critical Notes* to the *Sayings of the Jewish Fathers* (1877).

† The suffix denotes the line of the page. Thus the above reference is to line 18 of fol. 26 a, where fol. 25 denotes the original fol. 27 (כ"ז), the eleventh folio having been lost.

2. The following References occur in the Manuscript.

7 b ₉ , 11 b ₁₀ , 32 b ₇ *, 33 a ₁ , 46 b ₂ , 53 a ₉ *, 53 b ₄ , 55 b ₁₈ , 62 b ₁₃ .	(1) רבינו שמואל
17 b ₉ , 22 a ₁₉ , 26 a ₃ , 39 b ₁₈ , 42 b ₁₄ , 45 a ₁₉ , 53 b ₅ , 77 b ₁₈ , 138 a ₇ .	(2) רבינו יונה
22 a ₁₁ *, 26 a ₁ , 53 b ₇ , 53 b ₁₁ *, 64 b ₂ , 82 a ₁₃ , 83 a ₁₂ , 93 b ₂ *, 141 a ₁₃ , 145 a ₇ , 152 a ₂ .	(3) ר' מאיר (הלוי)
14 b ₁₈ , 55 b ₁₀ , (114 b ₈ *), 150 b ₁₇ .	(4) רבינו משה
143 b ₁₉ , 147 a ₇ .	(5) רש"י
23 a ₂ , 148 a ₁₃ .	(6) ר' יצחק בן נחמ
146 b ₇ , 190 a ₁ .	(7) רבינו סעדיה
16 a ₁₄ .	(8) ראב"ד
149 a ₁₂ .	(9) רבינו הא"י
149 a ₁₉ .	(10) רבינו חננאל
53 a ₈ .	(11) ר' שמעון
169 a ₁₂ .	(12) צאחב הלכות גדולות
77 a ₂ .	(13) אפלטון
15 a ₇ , 17 a ₁₇ , 87 b ₁₉ .	(14) אל פילוסוף*
104 b ₈ .	(15) ארסטטאליס
48 b ₁₀ , 48 b ₁₃ , 98 a ₄ , 180 a ₁₀ .	(16) גאליאנוס
67 b ₁₂ .	(17) אל שאער
23 a ₁ .	(18) ר' שלמה בן חרמ

3. Notes on the above References.

- (1). 32 b₇*. The scribe here, interpolating א, gives לשמוע איש, as the reading of R. Shemuel; but his comments are rightly rendered: יקול אדא אמנך אן חסמע כו'.
II. 5.
- (1). 53 a₉*. ר' שמעון (sic) ור' שמואל ע"א יקרו שנישכתן נשיכתן שועל
II. 14. Here B (40 b₇) reads: ורש"י ורשב"ג גורסין כו', but doubtless by a clerical error for ורש"י ורשב"ג, which is the reading of No. 1.

The citations from R. Shemuel will be given *in extenso* at the conclusion of this article. We have given them the first place in our list on account of their relation to the vexed question of the authorship of the great commentary in No. 20.

- (3). 22 a₁₁*. For ר' מאיר, who is quoted as recommending the *via media*, B (24 b₁₂) substitutes רמב"ם
II. 1.

* There is no distinctive form for final S in this manuscript.

- (a). 53 b₁₁*. רבי מאיר הלוי ז"ל יקרא עין הרע יריד אל רגבה ואל טמאנה
 II. 15. ואל חסד והו אל צדיק מן אל ונהיין אחרמא אן אל
 עיין תוונת (sic) עלא גג אנלב. ואל תאני כו.
 B (41 a₁₇) here reads: ... והרמ"ה גורם עין רעקה, which is
 also the true reading in the first line of the above
 quotation from No. 90, although the scribe has written
 הרע. In the last line read כו' תוונת, or in Arabic
 characters ^{تَوْنَتْ عَلَى الْاَغْلَبِ} B (41 a₁₈) con-
 tinues, citing our author's argument: וכת' הר' ישראל:
 ז"ל זו היא הנירסה הנכונה לפי שעין לשון נקבה על
 הרוב.

- (a). 93 b₂*. רבי מאיר ז"ל יקרא והכל לפי רוב המעשה אבל לא על פי
 III. 24. [לפי] המעשה.

Here B (65 b₁₉) has: והרמב"ם והרמ"ה ז"ל גורסין כו'.

- (a). 114 b₃*. R. ISRAEL quotes, רי"ם אל מפסרין ז"ל, a title which B
 IV. 9. (79 b₃₄) replaces by the name of רמב"ם. R. ISRAEL
 then proceeds (114 b₁₁) to introduce his own opinion
 as follows:

ואני בער ולא אדע קטן השועלים תולעת ולא איש... פאקול
 וכבוד הרב ז"ל עומד במקומו אן כו'

and these words also are cited by R. Isaac (B 80 a₂).

4. R. Isaac's use of this commentary.

A comparison of R. ISAAC's citations with those of our author fully suffices for the identification of the latter with "R. ISRAEL." The following examples will serve to indicate the extent to which he is indebted to the writer of this commentary.

A.

The MS. commences abruptly at L 8 (הרחק משכן רע), with the words:

(סותרין כותלו של צדיק ופי כתאב אל חק אישאר אלא אבעאר מנאורת אל
 וטאלמין כקו' סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה.

Then follow allusions to Lot, the Canaanites (Ex. xxiii. 33), and Nehemiah, in which B follows our commentator, but without expressly quoting from him until the following clause, ואל תתחבר לרשע, upon which "R. ISRAEL" remarks (1 b₁₂), and is quoted as remarking (B 12 a₉), that a man should avoid the extremes of too great reserve and too great freedom in his intercourse with his fellows:

פינבני לאל אנסאן אן יבון מעא אל נאם ביין מנקבין וביין מנכסם...

he must neither be איש רעים, on the one hand, nor חדר אישים, on the other.

B.

On l. 18 ('שמעון בנו כו') R. ISRAEL has a note extending from 13 b₁₂ to 18 a₁. There is apparently some omission at 14 b₁₅, where, after explaining the expression לגוף טוב, he concludes:

... ואמא בדברי תורה מחמוד אל כלאם פיהא ורבי משה ז"ל... תנדרה
פי מא הו מכתוב בעד פרק בעשרה מאמרות.

B gives an abstract of R. ISRAEL's note up to this point, adopting his remarks freely, but without acknowledgment. Then comes a quotation of 36 lines (B 21 b₅—22 a₁₅)—*not found in its place in No. 90*—commencing:

וכת' הרב ישראל ז"ל כי הדיבור מתחלק לר' חלקים יש שכולו מועיל והוא דברי תורה ...

This is followed (1) by a quotation from R. JONAH, which itself contains a reference to רמב"ם, and (2) by 'אמר המחבר כו' (22 a₂₅). B then summarises the remaining 119 lines of R. ISRAEL in 23 lines (B 22 b₇—23 a₄), somewhat as follows:

כו] ולא המדרש כו' R. Shim'eon, having first given a caution against wordiness בדברי הגוף, now gives a like caution even with regard to דברי תורה. What is required is that a man should act up to his knowledge, as it is said, נאה דורש ונאה מקיים (= No. 90, 15 a₃). The prophet says, איכה תאמרו חכמים אנחנו כו' (= 15 a₁₁). And Sh. ben Chalfatha says that he who has learned Thorah, and does not practise it, is more severely punished than עיקר כל עיקר אותו שלא למד כל עיקר (= 15 b₁₄). A parable of a king who had a garden, and put two gardeners into it: one of them planted trees; the other did not, &c. (= 15 b₁₅). But Doctrine is prior to Practice, ... שהתלמוד ... וכך המרבה דברים כו' refers to R. JONAH says that 'כו' (= 16 a₇). R. ISRAEL approves of this interpretation, which is in accordance with the saying (= 18 a₁):

לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה.

C.

R. ISRAEL's note on II. 1 (רבי אומר כו') is interesting for several reasons. After giving an account of RABBI, the son of the R. Shim'eon אלרי כתם בה אל פרק אל מחקדם (21 b₃), he states (1) the usual interpretation of 'ישנה דרך' viz. that it is the *via media*, אל אפעאל אל מתואסטה, with the remark (22 a₁₂) that, "by my life" they are charming renderings, only the words will not bear the senses put upon them. He quotes R. JONAH, whose interpretation is characterised as inconsistent and unintelligible (22 b₂); and then, referring

* See above, § 3. (3).

First he sums up in eleven lines (B 24 b₂—24 b₁₂) all the points in R. Israel's account in twenty-six lines (No. 90, 21 b₁—22 a₈) of Rabbi and his compilation of the Mishnah.

Next he gives the usual interpretation, and also cites Rambam for the opinion that:

דרך ישרה היא המדות הממוצעות כו.

Then comes a long citation (B 24 b₁₇—25 a₈) in the name of R. Israel, corresponding to the passage No. 90, 22 a₈—23 a₄, to the following effect:

The received interpretations, however plausible in themselves, do not suit the expressions used, (1) because when תפארת comes to anyone it is of course from others and not from himself, so that it is superfluous to add מן האדם, and (2) because עשה does not correspond to דרך but מצוה, the expression wanted being הלך. R. Jonah's interpretation is stated and criticised. The writer then suggests the reading תפארת לעושיהו תפארת, and the remainder of the citation is a somewhat abbreviated rendering of the passage given above from No. 90, ending with the words,

כי און מילין תבתן וחק יטעם לאכול ע"כ.

It should be noticed that the reading תפארת לעושיהו תפארת of the copy described above as probably JERUSHALMITH is found also in the Cambridge University manuscript Addit. 470. 1 (fol. 144 b₃) of the Mishnah, from which the text of ABOTH referred to in this *Catalogue* is taken*.

R. Isaac, on the contrary, remarks (B 25 a₁₀): "but I myself have two corrected and pointed copies of the six Sedarim of the Mishnah which were written in Jerusalem the Holy City, and it is written in them תפארת לעושיהו ותפארת as it is written in all the books of ספרד and צרפת."

The specimens which we have given shew that the commentary in this manuscript tallies with that of R. ISRAEL as described in the passage cited on p. 3, in which R. Isaac remarks that he has culled his own from the "great and wide sea" of R. Israel's commentary in Arabic upon the Masseketh.

5. Readings of passages in Aboth.

Amongst the readings of R. ISRAEL, including some which have been already noticed, are the following:

- I. 9, בעלי הדין (3 b₁₇).
- II. 1, תפארת לעושיהו (sic) תפארת (22 b₉), conjecturally.
- II. 5, דבר שאפשר לשמוע (32 a₄). The scribe has crossed out שאפשר and written over it שאי אפשר לו, but it is clear from the commentary

* This manuscript was cited as B in the *Critical Notes*, and it has since been edited (1883) by the Rev. W. H. Lowe for the Syndics of the Cambridge University Press, under the name of "The Mishnah on which the Palestinian Talmud rests."

(32 b₆) that R. Israel approves the former reading, which he attributes to R. Shemuel.

II. 7, על דאמפת אמפור (36 a₁₈).

II. 8. He places the clause מרבה עבדים כו' (39 a₁₉) before מרבה מרבה ישיבה חכמה (39 b₁₆), and reads שפחות כו'.

II. 15, עין רעה (53 b₁₁), although the scribe has written הרע.

II. 16, היתקן, without ו' (56 a₇).

III. 9, המשה שנא' ואגודתו כו' (74 a₁₀), with the remark :

ישר אגודה בחסב האדאל נידסא קבצת אל יד.

III. 24, לפי רוב המשה (93 a₁₈).

IV. 14, הוי ממשט בעסק (119 a₁₉).

IV. 17, כבוד חבירך (122 a₁₄).

IV. 23, פרוסדור (126 a₆). It is clear from the commentary that this is R. Israel's reading, although the scribe has here again gone astray and written

פרוזדור (sic) יקרא באל סין ודאליון.

v. 8, שאלין בירושלים (147 a₁₀). This reading is given as Rashi's.

As regards the ending of ABOTH according to this commentary, after אבין שבשמים (v. 30) comes (179 b₁₃) :

הוא היה אומר עו כנים וגו'. רבי אליעזר אומר עו פנים מזור .... סופ אדם למות וכו'.

The writer then adds (179 b₁₈) :

ופי פרקי אבות יתלו האדה ר' יהודה אומר אשרי מי שעמלו בתורה ינדיל תורה ויאדיר "שמואל הקטן קר כתבתו פי ברק בן זומא" יהי רצון מלפניך ... במהרה בימינו.

But after commenting upon יהי רצון פנים לנן ערן and ובוית פנים לנן ערן, he remarks (180 b₁₉) :

הונא תמת אל משנה "לאבן אפתן אל נאס אן יוצלון בהא מא לים מן אל מסכתא ולא היא משנה ואנכא היא ברייתא פי מסכת חלה וצ"ל כלה] והאדה נצחא תניא רבי נתן אומר עו פנים לנהיגם עו פנים" רבי אליעזר אומר מזור ...

The saying עו פנים לנן ערן is added, but with the remark that it is not אל מסכתא מן אל (181 b₁₅), and it is followed by the sayings of בן בנ בג (183 b₁₅) and בן הא הא (184 a₂).

6. R. Israel's citations from R. Shemuel.

R. Israel's citations from R. Shemuel have to be taken into account in connexion with the controversy as to the authorship of the commentary

in No. 20, which we have seen reason to ascribe to R. Jacob ben Shimshon (p. 23). R. Shemuel is cited on the following passages:

A.

(I. 12) אבטליון אומר הכמים הזהרו בדבריהם כו.

ורבי שמואל ז"ל פסר פיה שלא תקלו בדברי תורה ואפילו אתם עכשו עומדים במקום בני תורה שמואל תחובו חובת גלות ותגלו למקום עמי הארץ (ויוסיפו) להקל בדברי תורה וימותו ונמצא שם שמים מתחלל שאומרים אוי לו לפלוני שלמד תורה ראו מה אירע לו וזהו שמצינו רב בקעה וכי רב היה גורר גדרות למצות במקום עמי הארץ שהבקעה היא משל למקום עמי הארץ והיה רב גורר להם גדרות וזהו בקעה מצא וגרר בה גדר.

In this extract from No. 90, 7 b, the word ויוסיפו has to be supplied, whilst on the other hand the words from כי רב בקעה are evidently a gloss. The passage is found also in B 16 a₁₈ in the name of Rashbam, and it is slightly abbreviated from a passage in No. 20, 98 a, where the writer introduces it as his own, viz. with the words ואני אר.

B.

(I. 15) הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי כו.

וכדאלך פסר רבינו שמואל ז"ל אם אין אני לי מי לי אן לם אעמל פי האדאל דוניא מא ינפעני פי אל אכירה פמן יכון מן יעניני פי אל אכירה.

See No. 90, 11 b₁₀. This gives the general sense of the interpretation adopted in No. 20, 99 a₁₈ (מפורש בבריית' כו) from the Aboth of R. Nathan, cap. XII. In this case B 19 a has no reference to Rashbam, which is explained by the fact that the commentary in No. 20 here gives a traditional interpretation only and not one which the writer claims as his own.

C.

(II. 5) ואל תאמר דבר שואי אפשר לשמוע כו.

ואל אליק ענדי גירסת רבינו שמואל ז"ל ותפסירהו ואל תאמר דבר שאי אפשר (וצ"ל שאיפשר) לשמוע שסופו להשמע יקול אדא אמכנך אן תסמע דברי תורה ויכון מעד מהלא לסמעהא לא תקול האדא לם יפותני וקד ימכני סמעה פי וקת אכור פאינד לים תדרי מא יחדם ולעל יעוקך עאיין סמעה פי וקת מתא טלבת דאלך.

* That is **يَاكُذِّبُ**. In the same line **אכור** is written for **אחר**, and **יעוקך** should

be followed by the preposition **עין** before **סמעה**. The reader will detect further minor inaccuracies which we need not here specify in the extracts from No. 90.

See No. 90, 32 b₈ and 33 a₁. The passage is cited as Rashbam's in B 30 a₂₀, and corresponds to No. 20, 105 b₇, where the form of expression

ואל תאמר שאי אפשר לשמוע, אם אינך מרוך ועסוק במלאכה ואיפשר לך לשמוע דבר תורה עכשיו כו.

is such as would almost certainly mislead an unwary scribe accustomed to the usual reading.

D.

(II. 13) אחד לווה מן האדם כלווה מן המקום כו.

ורבינו שמואל ז"ל פסר פי כאלו לווה מן המקום פאן אל מלוה ענר מא יסלף מאלה לאל לווה פאנהו אמן באל תאלת אלרי חצר בינהם וחו אל אללהו תע אלרי אוצאה וקאל אם כספ תלוה את עמי את השני עמך.

See No. 90, 46 b₂ and No. 20, 107 b₁₃, where the passage is introduced with the words ואני כך קיבלתי. It is cited as Rashbam's own, with the same prefatory words, in B 38 a₈.

E.

(II. 14) הם אמרו שלשה שלשה* דברים כו.

(a) פרי שמואל יחסב יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך מע ואל תהי נח לבשם קוולא ואחרא' לאן אחדהומא סבבא' לאל אכר.

This is found in No. 90, 53 b₄ and No. 20, 108 a₁₅, and it is given in B 39 a₁₂ and 39 b₁₉ in the name of Rashbam.

(b) שנישיתן נשיכת נחש ר' שמעון ור' שמואל עאם יקרו שנישיתן נשיכת שועל פאן אסנאן אל תעלב דקה והיא כעווזה.

This is found in No. 90, 53 a₈ and No. 20, 108 a₁₅, and is given as Rashbam's by R. Isaac, according to the carefully written copy No. 1 (41 b₁₇), thus:

ורש"י ורש"ב"ם† ז"ל גורסי נשיכת שועל.

F.

(II. 15) עין רעה ויצר הרע ושנאת הבריות כו.

ורבינו שמואל ז"ל פסר פי ושנאת הבריות אן יבנצוה אל נאם לקבא אפעאלה פי ידמות ויסבוה חתא תנפד פיה לענתהם.

See No. 90, 55 b₁₈; B 41 b₆; No. 20, 108 a₂₂.

* This is the reading of No. 20 (107 b).

† Here B (40 b) reads רש"ב for רש"ב"ם, by a clerical error.

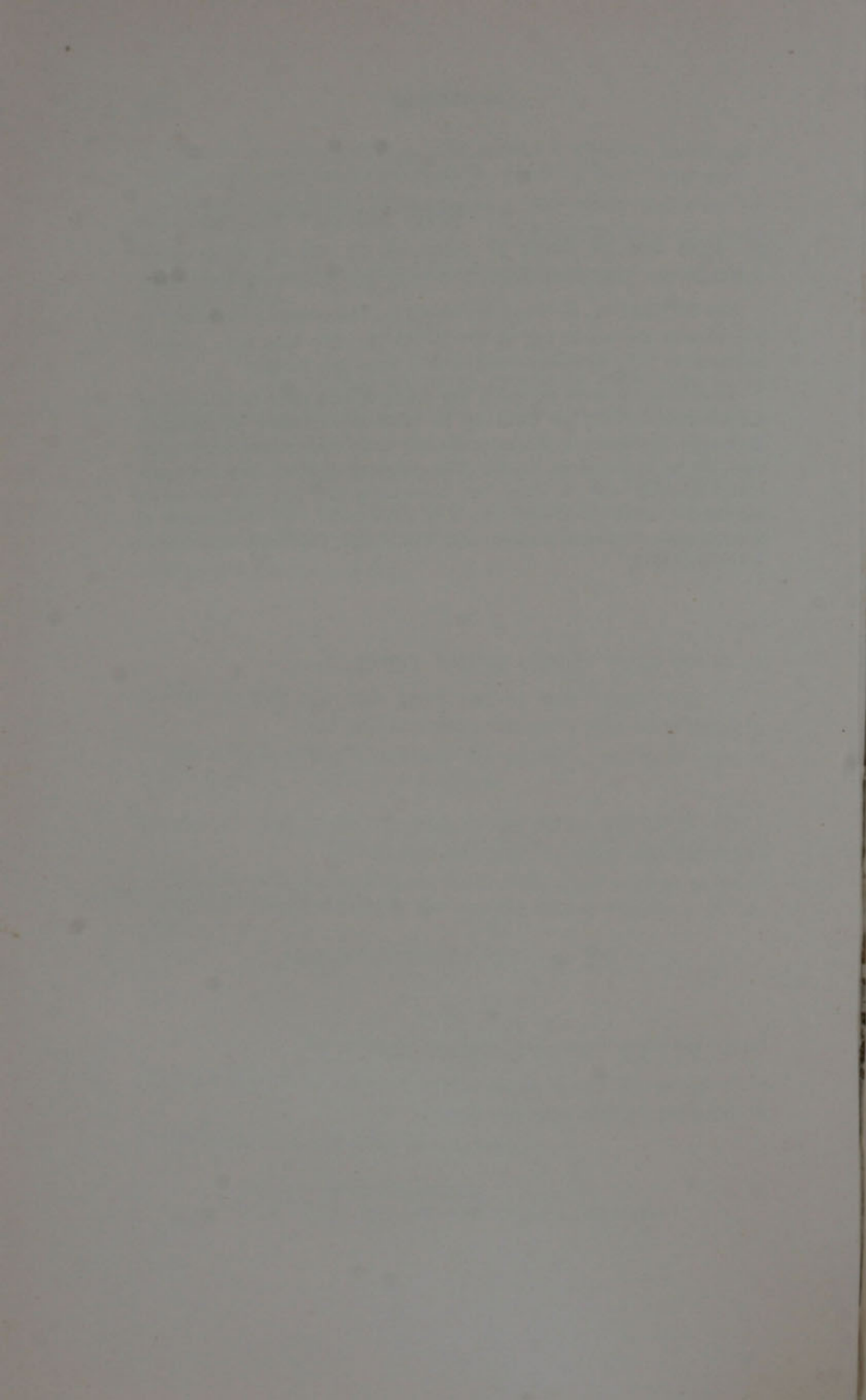
G.

ואל תהי רשע בפני עצמך. (ii. 17)

ורבינו שמואל ד"ל פסר פיה לא תנפד ען מוארת אל נאם ותנקבין ען
מצאחבתהם פתציר עומד בפני עצמך חדל אישים כאילו עצמך יחיד בעולם.

See No. 90, 62 b₁₃; B 44 a₁₄; No. 20, 109 a₁₀. This passage is introduced in
No. 20 with the words כך קיבלתי ולי נראה. Two lines later comes a
reference to ר"ת, doubtless inserted by R. Isaac ben Dorbelo.

In all of these cases except B the interpretation cited by R. Israel in
the name of ר' שמואל is cited by R. Isaac in the name of Rashbam.
R. Isaac's citations are the more literally exact, and he has many more
than are to be found in No. 90. The commentary which they cite appa-
rently agreeing with R. Jacob ben Shimshon's (No. 20), how are we to
account for the fact that they cite it as Rashbam's? We shall return to
this question in the section on the Cambridge University manuscript,
Additional 1213.

פרקי אבות

CAMBRIDGE MANUSCRIPTS.

Nos. 91—115.

I. Commentaries with or without the text

Name	Number
Anonymous	104, 114
Jacob ben Shimshon	99, 101, 108, 111
Maimonides (Arabic)	94
„ (Hebrew)	99
Isaac Israeli	115
Joseph Ja'betz	102
מגן אלהים	106
פרח שושן	91

II. The text alone

Nos. 92, 93, 95—98, 100, 103, 105, 107, 109, 110, 112, 113.

For a general account of the Cambridge University codices from No. 91 onwards, here described in so far as they relate to **אבות**, see the unpublished part of Dr Schiller-Szinessy's *Catalogue*, which at present exists only in manuscript.

No. 91.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Dd. 5. 63.

A manuscript of 226 folios, of size $7 \times 5\frac{1}{2}$ inches, containing (fol. 221 a)

פרה שושן.

This consists of the six Peraqim, unpointed, commencing at folios 2a, 40a, 102b, 140b, 167a, 212a, respectively, with a discursive commentary in two parts, the one על דרך הפשט, the other (cabbalistic) ע"ד הסוד or, as it is styled from fol. 105a onward, ע"ד האמת.

It is written in African Rabbinic, except the initial words, which are in square character.

It was composed in the year ע"ה (= 1615 A.D.), at אקא (fol. 221 a), which is in תארוונת (Tarudant), a province of Morocco, by

יעקב הצורף בכ"מ יצחק המכונה פרנאן ממדינת תארוונת.

and transcribed two years later for R. Jacob bar Isaac ibn Abraham ha-Kohen (226 a).

No. 92.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Dd. 13. 7.

A manuscript of 166 leaves folio, containing an Ashkenazic Siddur in a Franco-Ashkenazic hand, in two volumes bound in one.

At the end of the first volume (fol. 36 b) the scribe, ישראל בר' משה זצ"ל, states that he completed it in the year 5147 A.M. (= 1387 A.D.).

It contains a good text of the six Peraqim, pointed (fol. 20 a—25 b), which has remarkable coincidences with the text of Aboth in the Cambridge MS. of the Mishnah, No. 98 in this Catalogue, and is on the whole a very good one, but has been much tampered with by a later hand.

Readings *prima manu*:

Peraq. 1. 3, על טנת שלא. 7, ומתאי. 8, מתאי. 9, תתחבר for תחבר. בעלי הדין, probably, but the original reading has been erased and replaced by כעדיקים * על הדין (sic), with * עליהם added in the margin. 12, הבאי אצריהם.

Pereq II. 1, תפארת לעשיה תפארת. 17, ובתפלה is omitted in the text.

Pereq III. 1, מליחה סרוחה. 5 and 6, שאכלו. 9, בעדת אל מניין שאפי... שלשה שני ואנודחו, the clause on the number *five* being omitted, *prima manu*. 14, this mishnah omitted by error, but afterwards inserted by the original scribe. 22 and 23, חיבה יתירה בו, is omitted in the text.

Pereq IV. 9, לאכול מהם. 13, ר. יהונתן (?) אויב. 14, מועט עסק is doubtless the original reading of the manuscript, but it has been altered into דומה לקרוסדוד. 23, ולא ראש. 22, מישלונה רשעים. 21, יש לו. מועט בעסק. והתקן עמך בפרוסדוד. In both cases the ס has been roughly altered into ל. 24, בעולם הזה (?) לחי העולם הבא. של קורת רוח לעולם הבא. 29, אפילו without ש. 32, מנוס without לך.

Pereq V. 8, ישאלין. 9, בערב שבת בין השמשות without ש. 10, the text omits ובמנין. 17, ומשיב כעניין. 18, קהר. 32, ויצא הפסדו בשכרו.

תפוד קה ותפוד קה דקולת קה וכולך בה וקה סתמי בו,

the words תפוד קה וכולך בה being unpointed and marked for omission. 33, after אנרא ... comes the saying of Shemuel ha-Qatan בו, and the section concludes with the saying on the Ages, which is here attributed to him.

No. 93.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Dd. 15. 5.

A small Sephardic* Prayer-Book in Rabbinic character, with the six Peraqim (fol. 229 a—266 b), pointed to the end of fol. 264.

No. 94.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 271 (3).

Some loose tattered leaves of paper containing fragments of Rambam's commentary on Aboth up to the third Pereq inclusive, in the original Arabic, written in or near Damascus.

The writing is of the 14th century, and resembles that of the codex Fl. 2. 7.

* Popularly written Sephardic. But cf. ספרד in Obadiah 20, and ספרדי, which must be read *Sepharadi*, in the couplet at the commencement of the Haqdamah to Ibn Ezra's יסוד מורא.

No. 95.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 375.

A thick manuscript on vellum, of medium quarto size, 13th century, square character, Ashkenazic hand, the folios as yet not numbered.

It contains the "order of the prayers of the whole year, according to the custom of the Jews of Rome and other towns of Italy."

Just beyond the middle of the manuscript, between פסח and שבועות, is a pointed text of the six Peraqim.

At the end of פסח is a note on the observance, by some persons, of the days between Passover and Pentecost as the days in which the disciples of R. Aqiba died and as days when the wicked are judged in Gehinnom, concluding with the saying,

ואל ישנה אדם מנהג מקומו לחקל.

Then follows the remark on the recital of ABOTH,

וכן נהנו בין פסח לעצרת בכל שבת ושבת לשנות מסכת אבות חקל לתפילת המטה.

which is repeated, with a trifling variation, on the next page, on which מסכת אבות commences.

Readings :

Pereq i. 3, על מנת שלא. 4 and 5, יוסף, with marks (as elsewhere in the MS) to indicate that it is the name of the scribe. 8, ואל תהי חבר. 12, חבאים אחריהם, *prima manu*. 14, יאסף.

Pereq ii. 2, מעלה אני. 6, הבוין. 9, מהקלל. 14, by the addition of שלשה in the margin the reading is corrected into, הם אמרו. בעל בריתך. תורה מה שחשיב. 18, שלשה שלשה דברים.

Pereq iii. 9, ר. הקפא. The proof for לחמשה is כי בקרב, and the phrase כל השוכח is repeated after the several numbers. 12, השוכח. בתי. בן ארבעים. 16, הפריה. 15, דבר אחד מתלמודו חייב מיתה omitted. 20, קסודות. 24, פי המעשה. 25, לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה. 28, נופי הלכות. 28, הקפא. ומצורה.

Pereq iv. 19, וכתר שם טוב על גביהן. 29. קָנָנו. בְּקָנָנו.

Pereq v. 13, הַשְׁמִיטָה. 14, בכל שנה ושנה. 17, בְּלִמְדָּיִם. 27, דברים, טובים הָלָלוּ. דברים רעים הָלָלוּ.

Ending:

After בתורתך (v. 30) come the saying of Shemuel ha-Qatan, the AGES (in his name), ben Bag Bag (with the reading, בָּהּ סָפָא וְכֹלָא בָּהּ), and the saying of ben He-he.

At the end of Pereq v. is written,

סליק פירקי מסכת אבות.

and at the end of "Pereq R. Meir,"

סליק להו מסכת אבות

שבח לדר בערבות.

No. 96.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 437.

An illuminated copy of the תפלות for the whole year, according to the Italian rite, on 332 leaves of vellum, of which the three from 18 to 20 are missing: "a most beautiful specimen of a pocket prayer book", and in good preservation.

It was written by Isaac Zaraq for his children (fol. 3 a), and finished at Ferrara in the year 1456 A.D. (fol. 332 a).

The six Peraqim, pointed, extend from fol. 189 b to 214 b.

This text supports several of the better readings. Notice in i. 19, קָיִים for עומד; in v. 8, the composite reading בְּשִׁשָּׁלִין; and the spelling בן ה'יהי in v. 32.

No. 97.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 438.

A small thick volume containing a very old copy of the תפלות according to the Sepharadic rite.

In the latter half of the MS., the folios of which are not numbered, there is a pointed text of Aboth, in six Peraqim, followed by Pereq R. Meir, making in all **Seven Peraqim**, as in Nos. 10 and 83.

No. 98.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 470. 1.

A manuscript on 250 leaves of paper, folio, $11\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$ inches, in Rabbinic character, Greek Sephardic handwriting of the 14th century.

It contains the whole MISHNAH according to the recension of the Palestinian Talmud.

It is described in the unpublished part of Schiller-Szinessy's *Catalogue*, where it is numbered 73, and stands at the commencement of the section on TALMUDIC LITERATURE, to which the second volume is devoted.

It has since been edited by the Rev. W. H. Lowe, M.A., Hebrew Lecturer at Christ's College (Cambridge, 1883), under the title,

מתניתא דתלמודא דבני מערבא

or in English,

"The Mishnah on which the Palestinian Talmud rests, edited for the Syndics of the University Press, from the unique manuscript preserved in the University Library of Cambridge, Add. 470. 1."

We have given below (1) a comparative index of the Mishnah, (2) specimen pages fol. 1 a and fol. 249 a and a page of shorter extracts*, and (3) the complete text of Aboth according to our manuscript.

The scribe's name seems to have been צדקיה, צדוק, or some other commencing with צ, as the lines are frequently filled up with that letter. See fol. 1 a line 20 and fol. 249 a line 24. Dr Schiller-Szinessy continues:

"The hand is a very distinct one and full of character. To judge from the nature of some of the mistakes to be met with here, the scribe must have been a faithful copyist, albeit not a very intelligent one. He apparently copied right and wrong with equal zeal; and in the *pointed* words, which frequently occur in the Mishnah, he has occasionally impossibilities of pronunciation. But these facts, so far from detracting from the value of this MS., are in our estimation an absolute advantage to it, providing it as they do with the guarantee that our scribe merely copied what was before him, but invented nothing that was his own. Of course, some deviations from the ordinary text in the shape of misspellings or omissions may be his; but consistently different wordings, or even spellings, cannot be his, but must be older. The same we must particularly assume to be the case with respect to the consistent forms of names of certain Mishnah-teachers, as also to the division of each Pereq into Halakhoth, which here frequently and widely differs from that of all three principal recensions, and lastly and above all, to the various readings headed נ"א, i.e. נסחא אחריתא."

* These formed pages (52)–(56) of *Sayings of the Jewish Fathers* (1877).

COMPARATIVE INDEX OF THE MISHNAH,

showing the title of each מסכת and the number of its פרקים according to the Cambridge University MS. *Additional* 470, and its positions in that MS. and in the edition of Surenhuis (1698—1703) respectively.

סדר זרעים

Sur. I.	p. in MS.	פרקים	מסכת	Sur. I.	p. in MS.	פרקים	מסכת
263	22a	5	מעשר שני	1	1a	9	ברכות
245	25b	5	מעשר ראשון	37	3b	8	פיאה
289	27b	4	חלה	76	7a	7	דמיי
306	29a	3	ערלה	109	9a	9	כלאים
320	30b	3	ביכורים	155	13a	10	שביעית
				200	17b	11	תרומות

סדר מועד

Sur. II.	p. in MS.	פרקים	מסכת	Sur. II.	p. in MS.	פרקים	מסכת
282	58b	5	ביצה	1	32b	24	שבת
300	60b	4	ראש השנה	78	39b	10	עירובין
355	62b	4	תעניות	134	44b	10	פסח
387	65a	4	מגילה	206	49a	8	כיפורים
413	67a	3	חגיגה	176	52b	8	שקלים
403	68a	3	משקין	259	56a	5	סוכה

סדר נשים

Sur. III.	p. in MS.	פרקים	מסכת	Sur. III.	p. in MS.	פרקים	מסכת
322	94a	9	גיטין	1	69a	16	נשים
359	98b	7	קידושין	56	77b	13	כתובות
178	100b	9	סוטא	104	84b	11	נדרים
				146	90a	9	נוזר

סדר נזיקים

Sur. iv.	p. in MS.	פרקים	מסכת	Sur. iv.	p. in MS.	פרקים	מסכת
292	131b	8	שבועות	1	106a		נזיקין
322	136a	8	עדיות	107	111a	30	(באבא תינינא)
364	140b	5	עבודה זרה	157	117a		(באבא בתרא)
409	143b	5	אבות	207	123a	11	סנהדרין
492	148a	3	הוריות	269	129a	3	מכות

סדר קדשים

Sur. v.	p. in MS.	פרקים	מסכת	Sur. v.	p. in MS.	פרקים	מסכת
236	179a	6	בריתות	7	149b	14	זבחים
266	182b	6	מעילה	65	156a	13	מנחות
323	185a	5	מידות	114	163a	12	שחיטת חולין
284	188a	6	תמיד	155	168a	9	בכורות
383	191a	3	קנים	192	173a	9	ערכים
				218	176b	7	תמורה

סדר טהרות

Sur. vi.	p. in MS.	פרקים	מסכת	Sur. vi.	p. in MS.	פרקים	מסכת
389	236b	10	נדה	15	192a	30	כלים
427	240b	6	מכשירים	146	206a	18	אהלות
450	243b	5	זבים	213	214b	14	נגעים
469	245b	4	טבול יום	269	221b	12	פרה
480	247a	4	ידים	313	227a	10	טהרות
492	249a	3	עקצין	356	232a	10	טקוות

Annexed are specimens from the above-mentioned MS. *Additional* 470.

אִיהַן

אִיהַן

מאמתי קורין את שמע בערבים משעה שהכהנים נכנסים לאכל בתרומתן עד
 סוף האשמורת הראשונה דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים עד חצות רבן
 גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר **ב** מעשה שבאו בניו מבית המשתה
 אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין
 אתם לקרות **ג** ולא זו בלבד אלא כל שאמרו חכמים עד חצות מצותן
 עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואיברים ואכילת
 פסחים מצותן עד שיעלה עמוד השחר כל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה
 עמוד אם כן למה אמרו חכמים עד חצות אלא להרחיק את האדם מן העבירה
ד מאמתי קורין את שמע בשחרים משיכירו בין תכלת ללבן ר' אליעזר אומר
 בין תכלת לכרתן עד הנץ החמה ר' יושע אומר עד שלש שעות שכן דרך
 בני מלכים לעמוד בשלש שעות הקורא מיכן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא
 בתורה **ה** בית שמאי אומר בערב כל אדם יטו ויקרו ובבוקר יעמדו שני
 בשכבך ובקומך בית הלל אומר כל אדם קורין כדרך שני ובלכתך
 בדרך אם כן למה נאמר בשכבך ובקומך אלא בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה
 שדרך בני אדם עומדין **ו** אמר ר' טרפון איני הייתי בא בדרך והייתי
 לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי עצמי מופני הלסטין אמרו כדאי הייתה
 לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל **ז** בשחר מברך שתים לפנייה
 ואחת לאחריה בערב מברך שתים לפנייה ואחת לאחריה בערב מברך
 שתים לפנייה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצורה מקום שאמרו להאריך אינו
 רשאי לקצר ^{לקצר} אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו צ
 רשאי לחתום **ח** מוכרין יציאת מצרים ובלילות אמר ר' לעזר בן עזריה
 הרי אני כבן שבעים שנה לא זכיתי ושתאמר יציאת מצרים בלילות עד
 שדרשה בן זומא שני למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ימי חיך
 הימים כל ימי חיך הלילות וחכמים אומרי ימי חיך בעולם הזה כל ימי חיך להביא
 את ימות המשיח **הל' ח (פרק) ב** היה קורא בתורה
 והגיע זמן המקרא אם כיון אל לבו יצא
 ואם לאו לא יצא ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שואל מפני היראה ומשיב
 דברי ר' מאיר ר' יודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקין
 שואל מפני הכבוד ומשיב שלום כל האדם **ב** אילו הן בין הפרקים בין ברכה
 לראשונה לשניה ובין שניה לשמוע ובין שמוע וכו' והיה אם שמוע

מטמין את הידים ספרי המירם אינן מטמאין את הידים אמר רבן יוחנן בן זכאי וכו' אין לנו על הפרושין אלא זו בלבד והרי הן אומי עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול מטמאין אמרו לו לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה גדם עצמות אביו ואמו תרודות אמר להן אף כתבי הקדש לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם סיפרי המירם שאינן חביבין אינן מטמאין את הידים " **כֹּהֵן** אומרין צדוקין קובלין אנו עליכם פרושים שאתם מטהרין את הנצוק אומרין פרושים קובלין אנו עליכם צדוקין שאתם מטהרין את אמת המים הבאה בין הקברות אומרין צדוקין קובלים אנו עליכם פרושים שאתם אומרי מה אם שורי וחמורי שאיני חייב בהן מצות הרי אני חייב בנזק עברי ואמתי שאיני חייב בהן מצות אינו דין שאהא חייב בנזק אמרו להן לא אם אמרתם בשורי ובחמורי שאין בהן דעת תאמרו בעברי ובאמתי שיש בהן דעת שאם אקניטנו ילך וידליק נדישו של אחד ואחי חייב לשלם " **וְאִם** מין גלילי קובל אני עליכם פרושין שאתם את המושל עם משה בנט אומרי פרושין קובלים אנו עליך מין גלילי שאתם כותבין את המושל עם השם בדרך ולא עוד אלא שאתם כותבין את המושל מלמעלה ואת השם מלמטה שנ' ויאמר פרעה מי יֵלֵךְ אִשְׁרֵי אֶשְׁמַע בקולו לשלח את ישראל ובשלחה מה הוא אומ' יֵלֵךְ הַצִּדִּיק וּפְרַעְהָ וְעָמּוֹ חֲרָשִׁים " **הֲלֵי יֵלֵךְ** תסילה מסכתא "

מסכת עקצין

פרק ראשון

כל שהוא יד ולא שומר מיטמא ומטמא ולא מצטרף שומר אף על פי שאינו יד מיטמא ומטמא ומצטרף לא שומר ולא יד לא מיטמא ולא מטמא " **ב** אלו מיטמין ומטמין ולא מצטרפין שורשי השום והבצלים והקלופות לחים והפיטמה שלהם בין לחה בין יבישה העמוד שהוא מכון כנגד האוכל שורשי החזירין והצנן והנטם דברי ר' מאיר ר' יהודה אימ' שורש צנן גדול מצטרף והסיב שלו אין מצטרף שורשי המינתה והפונם ירקות שדה וירקות גנה שעקרן לשתלין והשיוורה של שבולת והלבוש שלה ר' לעזר אימ' אף הסוג של רציפת הרי אלו מיטמין ומטמין ולא מצטרפין " **ג** אילו מיטמין ומטמין ומצטרפין שורשי השום והבצלים והקלוטות בזמן שהן יבשין והעמוד שאינו מכון כנגד האוכל יד הפרכיד טפה מיכן וטפה מיכן יד האשכול כל שהוא וזנב של אשכול שריקנה ויד מבכר של תמרה ארבעה טפחים וקנה של שבולת שלשה טפחים ויד כל הנקצרין שלשה ושאר דרכן להקצר ידיהן ושורשיהן כל שהן ומלעין של שיבולין הרי אלו מיטמין ומטמין ולא מצטרפין " **ד** אילו לא מיטמאין ולא מטמאין ולא מצטרפין שורשי קולסי אכרוב וחלופות תמרין והלפת את שרדן להנזו ונעקרו ר' יוסי מטמא בכולם ומטהר בשורשי קולסי אכרוב

פסח פרק עשירי הלכה ד'

- 48 ^b רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים פסח על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים מרורים על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים מצה על שם שנאכלו לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרוטם לגדל לנצח למי שעשה לנו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות ונאמר לפניו הללויה"

סוכה פרק רביעי הלכה ד'

- 57 ^b מצות ערבה כיצד מקום היה למטה מירושלם נקרא מוצא יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה ובאים וזוקפים אתם לצדדי המזבח וראשיהם כפופים על נבי המזבח תקעו והריעו ותקעו בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנא יי' הושיעה נא אנא יי' הושיעה נא ר' יודה אומ' אני והוא והושיעה נא אני והוא והושיעה נא אותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים"

ביצה פרק ראשון הלכה ב'

- 58 ^b "בחמה שגולדה ביום טוב הכל מודים שהיא מותרת ואפרוח היוצא מן הביצה הכל מודים שהוא אסור"

סנהדרין פרק עשירי הלכה א'

- 128 ^a אלו שאין להם חלק לעולם הבא האומ' אין תחיית המתים ואין תורה מן השמים ואפיקורוס ר' עקיבה אומ' אף הקורא בספרים החיצונים והלווה על הטבח ואומ' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וגו' אבא שאול אומ' אף ההוגה את השם באותיותיו"

תמיד פרק ששי הלכה ח'

- 191 ^a ...שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבוא לעולם שכולו שבת מנוחה לחיי העולמים" תוס' ביום הראשון ברא הקב"ה את עולמו בשני הכל מקלסין אותו בשלישי ישב עליהם בדין ברביעי פרע מן הרשעים בחמישי נתן שבר טוב לצדיקים בששי מלך על עולמו בשביעי הכל מקלסין לכבודו ואומ' מזמור שיר ליום השבת

טוב להודות ליי' ולזמר
לשמך עליון "

* See T. B. Berach 6b. But cf. רמב"ם, Yom Tob 1. 1.
† See Abot de-R. Nathan cap. 1.

The foregoing specimen pages and extracts have been chosen in each case with reference to some characteristic reading or readings which they contain, and the words to which it is desired to call attention have been in some cases underlined.

We conclude by giving the complete text of *ABOTH*, which was taken as the standard text in the writer's *Sayings of the Jewish Fathers* (Cambridge, 1877). It is here printed page for page and line for line according to the manuscript.

The mishnith are not numbered in the manuscript, but we have added numbers in the margin corresponding to its punctuation and solely with reference thereto, a fresh mishnah being reckoned as commencing after every stop. The stop usually consists of a pair of dashes placed in a horizontal line, but the pair after בלעם in v. 27 are in a *vertical* line, and no extra space is left between it and the following word עין, the scribe having doubtless omitted this stop in the first instance.

The following selection of readings may serve to indicate the essential character of this text, and the merits and defects of its scribe.

Pereq I. 7 and 8, מתאי for נתאי or ניתאי. 11, the words תתיאש ואל שז אמת ומשפט שלום כו' are repeated from 8. 19, the proof-text שז אמת ומשפט שלום כו' is omitted.

Pereq II. 5, להישמע דבר שאיפטר לו להישמע. 9, אם עשית. 10—13 and throughout the codex, לעזר and לעזר often without א. 15, עין רעה.

Pereq III. 9, חמישה שז בקרב כו'. 17, it omits שלא כהלכה after תורה, and likewise שנברא בצלם שז כי בצלם כו'. 21, מעשים טובים תורה ו'...נופי תורה, 28.

Pereq IV. 7, after אומר the scribe has omitted,

מאד מאד הוי שפל רוח כו'. ר' יוחנן בן ברוקה אומר.

Pereq v. 32,

הפוך בה והפך בה דכולה בה וכולך בה :

143 ⁶ מסכתא דאבות " פרק ראשון ' משה קבל תורה מסיני
ומסרה ליהושע ויהושע
לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה הן אמרו שלשה דברים
היו מתונים בדיו והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה " שמעון הצדיק

סדר נזיקים אבות פרק ראשון

- 14 א היה משיירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על
 3 התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים **אנטיגנס** איש סוכו קבל משמעון
 הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב לק על מנת
 לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס ויהי
 4 מורא שמים עליכם יוסי בן יעזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם
 קבלו מהן יוסי בן יעזר איש צרדה אומר יהי ביתך בית וועד לחכמים והוי מתאבק
 5 בעפר רגליהן ושותה בצמאה את דבריהם יוסי בן יוחנן איש ירושלם אומר
 יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה
 6 באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו מיכן אמרו החכמים כל זמן שהאדם מן
 מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם
 7 יהושע בן פרחיא ומתאי הארכלי קבלו טהם יהושע בן פרחיה אומר עשה
 8 לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות מתאי הארכלי אומר
 9 הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות יהודה
 בן טבאי ושמעון בן שמח קבלו מהם יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כערכי
 הדיינים וכשהיו בעלי הדין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרין מל
 10 מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים שקיבלו עליהן את הדין שמעון בן שמח אומר
 הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדברך שמא מתוכן ילמדו לשקר
 11 שמעיה ואבטליון קבלו מהן שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את
 12 הרבנות ואל תתודע לרשות ואל תתיאש מן הפורענות אבטליון אומר חכמי
 הזהירו בדבריכם שמא תחובו חובת נלות ותגלו למקום המים הרעים וישתו התלמידים
 13 הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל הלל ושמאי קיבלו מהן
 הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות
 14 ומקרבן לתורה הוא היה אומר נגד שמא אבר שמא די לא מוסיף יסוף ודילא
 15 יילף קטלא חייב ודי אשתמש בתנא חלף הוא היה אומר אם אין אני לי מי
 16 לי וכשאני לעצמי מה אני אם לא עכשיו אמתי שמאי אומר עשה תורתך
 קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות
 17 רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות
 18 שמעון בנו אומר כל ימי גרלתי בין החכמים ולא טצאתי לנוף טוב אלא שתיקה
 לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים טביא חטא
 19 רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם קיים על הרין ועל האמת

פרק שני

ועל השלום

רבי אומר אי זו היא דרך ישרה

שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה

תפארת לו מן האדם והוי זהיר במצוה קלה כחמורה שאין אתה יודע מתן שכר

של מצות והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה

והסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין ראה

ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים רבן גמליאל בנו של ר' יהודה

הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל

תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה לגורר עון וכל העמלים עם הציבור יהיו

עמלים עמהן לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתן עומדת לעד ואתם

מעלין עליכם שכר כאילו עשיתם הוו זהירין ברשות שאין מקרבין לאדם

אלא לצורך עצמן ונראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לאדם בשעת

דחקו הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו בטל

רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך ר' הלל אומר אל

תפריש עצמך מן הציבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חביבך

עד שתגיע למקומו ואל תאמר דבר שאיפשר לו להשמע שסופו ואל תאמר

כשאפנה אישנה שמא לא תפנה הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם

הארץ חסיד ולא הבישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים

ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש אף הוא ראה גולגולת אחת שעפה

על פני המים ואמר לה אל דאטיפת אטיפוך וסוף מטיפך יטופון הוא היה

אומר מרבה בשר מרבה רמה מרבה נכסים מרבה דאנה מרבה שפחות מרבה

זמה מרבה עבדים מרבה גזל מרבה נשים מרבה כשפים מרבה תורה מרבה חיים

מרבה חכמה מרבה ישיבה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב קנה לעצמו

קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי

הוא היה אומר אם עשית תורה הרבה אל תחזק טובה לעצמך כי לכך נוצרתה

חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ואילו הן ר' ליעזר בן הורקנוס

ור' יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך הוא היה

מונה שבתן אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טיפה יהושע בן חנניה אשרי

יולדתו יוסי הכהן חסיד שמעון בן נתנאל ירא חטא אלעזר בן ערך מעין המתגבר

הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאונים ואליעזר בן הורקנוס

בכף שניה מכריע את כולן אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף

סדר נזיקים   אבות   פרק שלישי

- מאזנים ואלעזר בן הורקנוס עמהן ואלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם" 145 a
- 12 אמר להם צאו וראו אי זו היא דרך טובה שידבק בה אדם רבי ליעזר אומר עין טובה ר' יהושע אומר חבר טוב ור' יוסי אוכר שכן טוב ור' שמעון אומר הרואה את הנולד ר' לעזר אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם שבכלל דבריו דבריהם" 13
- 13 אמר להם צאו וראו אי זו היא דרך רעה שיתרחק ממנה אדם ר' ליעזר אומר עין רעה ור' יהושע אומר חבר רע ור' יוסי אומר שכן רע ור' שמעון אומר הלווה ואינו מושלם אחד לווה מן האדם כלווה מן המקום ברוך הוא שני לווה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן ר' לעזר אומר לב רע אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם שבכלל דבריו דבריהם" 14
- 14 והן אמרו שלשה דברים ר' ליעזר אומר יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס וישוב יום אחד לפני מ/ מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר מנחלתן שמא תכווה שנישיתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כנחלי איש" 15
- 15 ר' יהושע אומר עין רעה ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאתן את האדם מן העולם" 16
- 16 ר' יוסי אומר יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך התקין עצמך ללמוד תורה 17
- 17 שאינה ירושה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים" 18
- 18 ר' שמעון אומר הוי זהיר בקרית שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני המקום ברוך הוא שני כי אל רחום וחונן הוא ארך אפים ורב חסד ואל תהי רשע בפני עצמך" 19
- 19 ר' לעזר אומר הוי שקד ללמוד תורה מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך" 20
- 20 ר' טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורים ללמד לבטל אם למדתה תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא" 21
- פרק שלישי** 22
- 22 עקביה בן מהללאל אומר השתכל בשלשה דברים ואין את בא לידי עבירה דע מאין באתה ולאין אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון דע מאין באתה מטיפה כרוחה ולאין אתה הולך לרמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים 23
- 23 ברוך הוא" 24
- 24 ר' חנניה סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאילולי 25
- 25 מוראה איש את רעהו חיים בלענו" 26
- 26 ר' חנניה בן תרדיון אומר שנים שהיו יושבין צ ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שני ובמושב לצים לא יושב אבל שנים שהיו יושבין ועוסקין בדברי תורה שכינה ביניהם שני אז נדברו יראי יי' איש אל רעהו וגו'" 27

סדר נזיקים   אבות   פרק שלישי

4 אחד שיושב ושונה מעלה עליו הכתוב כאילו קיים את כל התורה כולה שנ' יושב בדד
 5 וידום כי נטל עליו" ו' שמעון אומר שלשה שהיו אוכלין על שלחן אחד ולא אמרו
 עליו דברי תורה הרי כאילו אכלו מזבחי מתים שנ' כי כל שלחנות מלאו קיא צואה
 6 בלי מקום" אבל שלשה שהיו אוכלין על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כ/
 כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא שנ' וידבר אליו זה השלחן אשר לפני יי'
 7 חננייה בן חנינאי אומר הניעור בלילה והמהלך בדרך יחיד ומפנה לבו לבטלה
 8 הרי זה מתחייב בנפשו" ו' נחונייה בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה
 מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו
 9 עול מלכות ועול דרך ארץ" ו' חלפתא איש כפר חנניה אומר עשרה שהיו יוש/
 יושבין ועוסקין בדברי תורה השכינה ביניהם שנ' אלהים נצב בעדת אל ומנין
 אפי' חמשה שנ' בקרב אלהים יעשׂו ומנין אפילו שלשה שי ואנודתו על ארץ יסדה
 ומנין אפילו שנים שנ' אז נדברו יראי יי' איש את רעהו ומנין אפילו אחד שנ' בכל
 10 המקום אשר אוכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" ו' לעזר בן יהודה איש
 ברתותה אוכר תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן הוא אומר בדוד כי ממך הכל
 11 ומידך נתנו לך" ו' יעקב אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק מְשַׁנְתּוֹ ואומר
 מה נאה אילן זה מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלין עליו כאילו מתחייב צ'
 12 בנפשו" ו' דוסא בן ינאי אומר משם ו' מאיר אומר תלמיד חכם שהוא יושב
 ושונה ושכח דבר אחד ממושנתו מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו שנ' רק השמר
 לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפילו תקפה עליו
 משנתו תל' ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך הא אינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו"
 13 ו' חנניה בן דוסא אוכר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת
 14 וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת" הוא היה אומ' כל
 שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו
 15 אין חכמתו מתקיימת" הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה כמנו רוח
 המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה כמנו אין רוח המקום נוחה הימנו"
 16 ו' דוסא בן הרכינס אומר שינת שחרית ויין של צהריים ושיחת הילדים
 17 וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם" ו' ליעזר
 המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של
 אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה אף על פי שיש בידו מעשים טובים אין לו חלק
 18 לעולם הבא" ו' ישמעאל אומר הוי קל ראש ונוח תשחרות והוי מקבל את כל

סדר נזיקים אבות פרק רביעי

- 19 האדם בשמחה ו' עקיבה אומר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם ל'
 20 לערוה" הוא היה אומר מסורות סייג לתורה נדרים סייג לפרישות סייג
 21 לחכמה שתיקה" הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם שני כי בצלם
 22 אלהים עשה את האדם" חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חיבה יתירה נודעת
 23 להם שנקראו בנים למקום שני בנים אתם ליי אלהיכם" חביבין ישראל שניתן להם
 24 כלי שבו נברא העולם חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי שבו נברא העולם
 25 שני כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעוובו" הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב
 העולם נדון והכל לפי המעשה" הוא היה אומר הכל נתון בעירבון והמצודה
 פרושה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוחה והיד כותבת
 וכל הרוצה ללוות בא ולווה והנבאין מחזרין תמיד בכל יום ונפרעים מן האדם
 לדעתו וישלם לדעתו ויש להם על מה שיסמכו והדין דין אמת והכל מותקן לסעודה"
 26 ו' לעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ אם אין דרך ארץ אין תורה
 אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה אם אין דעת אין בינה אם אין בינה
 27 אין דעת אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח" הוא היה אומר כל צ
 שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מעטים
 והרוח באתה ועוקרתו והופכתו על פניו וכל שמעשיו מרובים מחכמתו למה הוא
 דומה לאילן שענפיו מעטים ושרשיו מרובים אפילו כל הרוחות באות עליו אינן
 28 מזיזות אותו ממקומו" ו' לעזר הסמה אומר קנים ופתחי נדה הן הן גופי צ
 תורה הלכות תקופות וגימטרייה פרפראות לחכמה"

פרק רביעי

- 1 בן זומא אומר אי זה הוא חכם הלמד מכל אדם
 2 שני מכל מלמדי השכלתי" אי זה הוא גיבור
 3 הכובש את יצרו שני טוב ארך אפים מנכור ומושל ברוחו מלוכד עיר" אי זה
 הוא עשיר השטח בחלקו שני יגיע כפיך כי תאכל ארריך וטוב לך אשרך בעולם
 4 הזה וטוב לך בעולם הבא" אי זה הוא מכובד המכבד את הבריות שני כי מ/
 5 מכבדי אכבד ובוזי יקלו" בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן
 העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר
 6 עבירה עבירה" הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר
 7 שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום" ו' לויטס איש יבנה
 אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שונג ואחד מזיר
 8 בחילול השם" ו' ישמעאל בנו אומר הלמד על מנת ללמד מספיקין בידו

סדר נזיקים   אבות   פרק רביעי

- ללמוד וללמד הלמד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות" 146
- 9 ו' צדוק אומר אל תעשם עטרה להתנדל בהן ולא קרדום לאכל מהן וכך
 היה הלל אומר ודי אשתמש בתנא חלף הא כל הנאות מדברי תורה נטל חייו מן
 10 העולם" ו' יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל
 11 המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות" ו' ישמעאל אומר החושך עצמו
 מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגם לבו בהוראה שומה רשע וגם
 12 רוח" הוא היה אומר אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד ואל תאמר
 13 קיבלו דעתי שתן רשאין ולא אתה" ו' יוחנן אומר כל המקיים את התורה
 מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני"
 14 ו' מאיר אומר הוי מעט עסק ועסוק בתורה ותהיה שפל רוח בפני כל אדם
 ואם ביטלת מן התורה יש לך בטיילים הרבה ואם עמלת בתורה יש לו שטר הרבה
 15 ליתן לך" ו' לעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד
 והעובר עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד תשובה ומעשים טובים כתרין לפני
 16 הפורענות" ו' יוחנן הסנדלר אומר כל כניסה שהיא לשם מצוה סופה להתקיים
 17 ושאניה לשם מצוה אין סופה להתקיים" ו' לעזר אומר יהי כבוד תלמידך חביב
 עליך ככבוד חבירך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים"
 18, 19 ו' יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד שישגת תלמוד עולה וזון" ו' שמעון אומר
 שלשה כתרין הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על
 20 נביהן" ו' נהראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר היא תבוא אחרי
 21 שתבירך יקיימות בידך ואל בינתך אל תשען" ו' ינאי אומר אין בדינו
 22 לא משללות הרשעים ואף לא מיכורי הצדיקים" ו' מתיה בן חרש אומר
 23 הוי מקדים לשלום כל האדם והוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים" ו' יעקב
 אומר העולם הזה דומה לפרוזדור לפני העולם הבא התקין עצמך לפרוזדור
 24 כדי שתכנס למרקלין" הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים
 טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם
 25 הבא מכל חיי העולם הזה" ו' שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חבירך
 בשעת כעסו ואל תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תישאל לו בשעת גדרו
 26 ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו" שמואל הקטן אומר בנפל אויבך אל תשמח
 27 ובהכשלו אל יגל לבך" אלישע בן אביה אומר הלמד ילד למה הוא דומה לדיו
 כתובה על נייר חרש והלמד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק"

סדר נזיקים אבות פרק המישי

- 28 ר' יוסי בן יהודה איש כפר הבבלי אומר הלמד מן הקטנים למה הוא דומה
לאוכל ענבים קהות ושותה יין מנתו והלמד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל
29 ענבים בשולות ושותה יין ישן ר' אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו
30 יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפי' חדש אין בו ר' ליעזר הקפר אומר הקנאה
31 והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם הוא היה אומר תלמידים למות
והמתים להחיות והחיים לידון לידע להודיע ולהודיע שהוא היוצר והוא
הבורא והוא המבין והוא הדיין והוא בעל דין והוא עתיד לדין שאין לפניו
לא עולה לא שכתא לא משוא פנים ולא מקח שוחד שהכל שלו ודע שהכל לפי חשבון
32 אל יבטיחך יצרך ששאל בית מנוס שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה
נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין ח
וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה

פרק המישי

- 1 בעשרה מאמרות נברא העולם ומה
תלמוד לומר והלא במאמר אחד היה יכול להבראות אלא להיפרע מן הרשעים
שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שם טוב לצדיקים שם
2 שמקיימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות עשרה דורות מאדם
ועד נח להודיע כמה אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין לפניו עד
3 שהביא עליהם את המבול עשרה דורות מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך
אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין לפניו עד שבא אברהם אבינו וקבל שם
4 כולם עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם להודיע כמה
5 הוא חיבתו של אברהם אבינו עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה
6 על הים עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים ועשר על הים
7 עשרה נסיונות ניסו אבותינו את המקום במדבר שני וינסו אותי זה עשר פעמים ולא
8 שמנו בקולי עשרה נסים נעשו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש
ולא הסרית בשר קדש מעולם ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ולא נראה זבוב
בית המטבחים ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים ולא כיבו גשמים
את המערכה ולא ניצחה הרוח את עמוד העשן עומדים צופים ומשתחווים רוחים
ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלם
9 עשרה דברים נבראו בין השמשות פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והסן
וחמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות ויש אומרים אף המזיקים וקבורתו של משה
10 ואילו של אברהם אבינו ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה שבעה דברים בגולם

סדר נזיקים   אבות   פרק חמישי

- ושבעה בחכם החכם אינו מדבר לפני מי יגדול ממנו בחכמה ואינו נכנס לתוך דברי
 חבירו ואינו נבהל להשיב שואל כהלכה ומשיב כענין ואומר על ראשון ראשון ועל
 אחרון אחרון על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומורה על האמת וחלופיהו בגולם
 11 שבעה מיני פרעניות באין על שבעה גופי עבירות מקצתן מעשרין ומקצתן
 שאינן מעשרין רעב של בצורת בא מקצתן רעיבים ומקצתן שבעים גמרו שלא לעשר
 12 רעב של מהומה ושל בצורה בא ושלל ליטול חלה רעב של כלליה בא " דבר בא
 לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין ועל פירות שבעיות
 13 הרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עיוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה
 חיה רעה באה לעולם על שבעות שוא ועל חילול השם גלות בא לעולם על עבודה
 14 זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל השטט הארץ " בארבעה פרקים
 הדבר מרובה ברביעית בשביעית במוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה
 ברביעית מפני מעטר עני שבשלישית בשביעית מפני מעטר עני שבששית וב/
 ובמוצאי שבעית מפני פירות שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות
 15 עניים " ארבע מידות באדם האומר שלי שלי ושליך שליך מדה בינונית ויש אומרי
 מדת סדום שלי שליך שליך עם הארץ שלי ושליך חסיד שליך שליך שליך רשע
 16 ארבע מידות בדיעות נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו קשה לכעוס
 וקשה לרצות יצא הפסדו בשכרו קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד נוח לכעוס וקשה
 17 לרצות רשע " ארבע מידות בתלמידים ממהר לשמוע וממהר לאבד יצא
 שכרו בהפסדו קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו ממהר לשמוע וקשה
 18 לאבד חכם קשה לשמוע וממהר לאבד זה חלק רע " ארבע מידות בנותני צדקה
 רוצה שיתן ואל יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים שיתנו אחרים והוא לא יתן עינו
 19 רעה בשל יתן ויתנו אחרים חסיד אל יתן ואל יתנו אחרים רשע " ארבע מידות
 בהולכי בית המדרש הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו הולך ועושה חסיד לא הולך
 20 ולא עושה רשע " ארבע מידות ביושבי לפני חכמים ספוג ומישפך משמרת
 ונפה ספוג שהוא סופג את הכל מישפך שהוא מכניס בו ומוציא בו משמרת שהוא
 מוציאה את היין וקולטת את השמרים נפה שהוא מוציאה את הקמח וקולטת את
 21 הסלת " כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר ובטלה אהבה ושאונה תלויה בדבר
 22 אינה בטלה לעולם " אי זו היא אהבה שהיא תלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמר
 23 ושאונה תלויה בדבר זו אהבת דוד ויהונתן " כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה
 24 להתקיים ושאונה לשם שמים אין סופה להתקיים " אי זו היא מחלוקת שהוא לשם

- 25 שמים מחלוקת שמאי והלל ושאניה לשם שמים זו מחלקתו של קרה * כל המוכה
 את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחמיא את הרבים אין מספיקן בידו לעשות
 26 תשובה " מישה זכה וזיכה את הרבים וזכות הרבים תלויה בו שני צדקת יי עשה
 27 ומשפטיו עם ישראל " כל שיש בו שלשה דברים תלמידו של אברהם ושלשה
 28 דברים תלמידו של בלעם " עין טובה ונפש שפלה ורוח נמוכה תלמידו של אברהם
 עין רעה ונפש רחבה ורוח נבוהה תלמידו של בלעם ומה בין תלמידו של אברהם
 לתלמידו של בלעם תלמידו של בלעם יורדים לגהינם שני ואתה אלהים תורידם
 לבאר שחת אבל תלמידו של אברהם יורשין גן עדן שני להנחיל אוהבי יי ואוצרותיהם
 29 אמלא " ר' יהודה בן תימא אומר הוי עו כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי
 30 לעשות רצון אביך שבשמים " הוא היה אומר עו פנים לגהינם ובוש פנים לגן
 עדן יהירצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתבנה עירך בימינו ותן חלקנו
 31 בתורתך " בן בנ אומר הפוך בה והפך בה דכולה בה וכולך בה ומנה לא
 32 תווע שאין לך מידה טובה ממנה " בן קא אומר לפום צערה אנרה "

חסלת אבות פרקים ה'

Although this is not the place to discuss the true form of the text of *Abot*, we must not omit to notice the reading in *Perek iv. 23*:

העולם הזה דומה לפרוזדור לפני העולם הבא התקין עצמך לפרוזדור כדי שתבנם למרקלין.

It will be seen that there is good authority for reading פרוזדור (or פרוסדור) with two *Daleths*, as in our manuscript, in preference to פרוודור.

An estimate of the character of the manuscript as a whole may be formed from the footnotes to Mr Lowe's edition of it, in which erroneous, doubtful or peculiar readings are briefly discussed, or are marked with asterisks and have attention called to them by the frequently recurring observation:

כן הוא בכתיבת היר.

No. 99.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 491.

A fine copy of the first volume of the Machazor according to the Italian (Neapolitan ?) rite, on parchment, folio, with about 37 lines to the page.

Not dated, but of the first half of the 15th century, and written in an Italian Rabbinic hand by Shelomoh, son of a Shemuel צרפתי (fol. 84 a, 94 b), who was שמואל (fol. 138 a), that is a *martyr*.

It contains the five Peraqim and Pereq R. Meir, pointed, the former with Ibn Tibbon's rendering of Ramban's commentary (preceded by the Shemonah Peraqim), and the latter with an abridgment of R. Jacob ben Shimshon's commentary (No. 20), which is here, as elsewhere, attributed to Rashi (fol. 85 a—110 b).

It has the readings cited under No. 5, and likewise those in Pereq III. 9 and 17 cited under No. 12, and speaking generally it furnishes a good specimen of an Italian type of the text of ABOTH.

No. 100.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 541.

An illuminated pocket Prayer-Book, of the Sepharadic rite, fourteenth century, Rabbinic character, on parchment, consisting originally of probably 210 leaves, of which all after fol. 190 are missing.

A text of the six Peraqim, pointed, commences on fol. 169 a, and breaks off with the words, ויזחל על עלבנו (vl 1), at the end of the last remaining folio.

No. 101.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 561.

A small codex of 228 leaves, parchment (except fol. 3, which is of paper attached to fol. 4), French Rabbinic character, with occasional illuminations.

The text of the manuscript is of the early part of cent. 14, the name of the original scribe פרץ (fol. 98 b), and the date of the marginal literature which has been added cent. 14—15.

On fol. 3 a is a statement in Italian, in Luzzatto's hand, to the effect that the date of the codex is 1329 A.D.

It contains on fol. 7 b—136 b a copy of the תפלות according to the Franco-Ashkenazic rite, in which is a text of the six Peraqim (85 b—94 a), with a marginal commentary abbreviated from R. Jacob ben Shimshon's (No. 20). Fol. 95, the next after Aboth, is missing.

This text contains substantially the same baraitthic matter as No. 20 at the end of Pereq v., and places the sayings of Ben He-he and Ben Bag-bag at the end of Pereq vi., but they have likewise been added in the margin of the preceding chapter (fol. 92 a).

No. 102.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 655.

A small codex consisting of 60 leaves of paper, with 39 or 40 lines to the page, containing a commentary on the six Peraqim, written in a Sephardic hand and in "Rashi" characters. It commences:

משה קבל תורה היה ראוי שיאמ' הקב"ה נתן תורה למשה ומשה מסרה
וכו' וי"ל שרצה להודיענו ב' עניינים גדולים הא' מהם מעלת התורה, הב'
מעלת אדון הנביאים ע"ה :

The author is not named in the manuscript, but was in reality

ר' יוסף יעב"ץ

whose commentary has been printed in Adrianople (יקרה=1555 A.D.), and recently in Warsaw (1880).

The transcription was completed at Bologna, in the year רס"ד (=1504 A.D.). See fol. 59 a.

The author quotes, R. Joseph ibn Shoshan, Ralbag, R. Jonah, Ramban, R. Abr. ibn Ezra, Rambam, Rashi, R. Jacob (ben Asher ben Jechiel), author of the Turim. See pages 3 b, 5 b, 9 a, 9 b, 11 b, 19 a, 26 a, 46 b.

He has also frequent references to the great ISRAELI family of Toledo (fol. 3 b, 11 b, 51 b, 67 b, etc.).

In Pereq vi. (fol. 57 b) occurs the remark:

וכת' ר' ישראל חזק וי"ל כי הו' הם בכלל הה' כי הכבוד בכלל העושה.

On this the scribe, who appears to have been one of the exiles from Spain or Portugal, writes in the margin, וכ"ש בארץ הזאת.

Another copy of the same is to be found in the "Imperial" Library of Paris (New Catalogue, No. 452).

No. 103.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 662.

A Machazor, or the first volume of one, written originally on 246 or more leaves of parchment (of which some fifty at least are now missing from one place or other), folio, about twenty-two lines to the page, Ashkenazic "square" character of the 14th century.

It has numerous ציורים, or drawings.

From fol. 53 b to fol. 64 b is a pointed text of the six Peraqim.

1. *The different pronunciations of רבי and רב*

Notice the remarkable pointing of רבי in Pereq II. 1, and likewise of ר (II. 15—19), corresponding to the current colloquial Jewish German pronunciation *Reb* for *Rab*.

Elias Levita in his ספר החשביון writes that this irregular pointing רבי is found in many prayer books. He is at a loss to account for it; but thinks that it may have sprung out of the previous use of the abbreviation ר, in which the Shva may have been used merely to denote the absence of a vowel. He continues,

...אך קשה לי שאנחנו האשכנזים קוראים הברית הריש בקמץ חטוף ונאמר רבי על משיקל חלי עזי ולעולם לא מצאתיה כן.

In T. B. Sanhedrin 18 b and 36 a the words לא תענה על ריב (Exod. xxiii. 2) are taken to mean, Thou shalt not gainsay a scholar greater than thyself. This is evidence of a practice of pronouncing רב as ריב in former times, as is still done in the compound ביריבי, "son of Ribbi."

In one of the inscriptions discovered by Professor Julius Euting in the course of his travels in Syria and Arabia in the years 1883-4, and which is quoted in the *Athenaeum* for the 26th September, 1885, from the last number of the *Sitzungsberichte* of the Academy of Berlin, Βηρεβί is found as a transliteration of בירבי, thus:

Σαμουηλ Γάλλου Βηρεβί.

2. *Readings in the text of ABOTH.*

Pereq I. 4, הבאים אחריהם, 12, מחאבק בעפר רגליהן ו, is omitted. 19, קים.

Pereq II. 4, עשה רצונך כרצונו. The saying is repeated in its usual form after IV. 19. 17, בקריאת שמע.

galen Poessie p. 363). Notice the reference to a R. Jose מקינן in No. 20, סימן שפ"ד.

The letters forming the word **יעקב** are marked on fol. 124 a, col. 1, to indicate the name of the scribe.

In the Machazor is an unpointed text of the six Peraqim (fol. 82 a—86 b), and also a commentary upon them (not always in agreement with the reading of the text), whose six sections commence at the pages

102 b, 104 a, 104 b, 106 a, 107 b, 110 a,

respectively.

The commentary stands next after the poem :

אשריך הר העברים על ההרים הגבוהים כו,

which is signed acrostically **אברהם**, and is attributed in No. 20 to Abraham Ibn Ezra.

The editor identifies himself with one of the Talmud commentators who wrote on **יומא**, by his short note on Pereq v. 8 (fol. 108 a, col. 2, line 2) :

לא הפילה כו. כבר פרשתיו היטב במסכת יומא בפר' ראשון.

He must have been, like R. Isaac b. Dorbelo, a younger contemporary of the grandsons of Rashi, who are expressly referred to in other parts of the manuscript, thus :

fol. 66 a, col. 1, נשלמו דברי רבינו הם זכר צדיק לברכה.

fol. 91 a, col. 2. ואומר מורי רבינו שמואל...

Notice the reference to Rashi's son-in-law R. Simchah of Vitry :

בהילכות נידה תלמידי רש"י הרב ר' שמחה מויטרי סידר כו,

which occurs (fol. 169 b, col. 1) in the course of a section signed with the name of Isaac b. R. Shemuel, who was nephew of R. Tham and grandson of R. Simchah.

The commentary agrees and disagrees with the longer commentary in No. 20; and also with that cited as Rashi's by R. Isaac Israeli (No. 1), and printed as his in the *דרך חיים* of R. Löwe ben Beqaleel and elsewhere. But "Rashi" commented on the five Peraqim only, according to the express statement of R. Isaac Israeli on Pereq vi. 1 :

רש"י ורמב"ם ורי"ז ורמ"ה לא פירשו פרק זו לפי שאינו ממסכתא זו.

It commences thus (fol. 102 b) :

אתחיל פירושי אבות. מסרה לימדה. ולא לוקנים שהיו בימי משה אלא זקנים שהיו בימי יהושע. שהיו רודים ושוטרים על ישראל עם יהושע כדכח ויעבדו בני ישראל את יי' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע.

and it continues in agreement with the "Rashi" of the *Derek Chayim*.

In the last mishnah of Pereq I. the text (82 b) reads עומד, thus:
 על שלשה דברים העולם עומד על התורה (sic) ועל הדין ועל האמת ועל
 השלום שנ' אמת כו',

but the commentary runs as follows (103 b, col. 2):

על שלשה דברים העולם קיים, ולא דמי לנ' דברים העולם עומד דריש פירקין
 דהתם ה"פ שהק' מעמיד (sic) בהם והכי קאמי שבני העולם קיימים ביניהם
 שאינם אוכלין זה את זה ברין שרנין את המעוות את חבירו, על האמת שמתוך
 כך מאמינים זה את זה דמלוה איש ומרויח, גם על השלום, שפטו בשעריכם,
 וכת' בתריה (i) אולי יחנן יי' צבאות שארית יוסף.

The note on Pereq II. 2 is as follows (104 a, col. 1):

וכל העוסק גרסי, ואתם מעלה כו', עתה מדבר כלשון התלמוד כשליח לפני
 המקום אותן העוסקין לשם שמים אעפי שזכות אבותם מסייעתן מעלה אני
 עליכם כאילו היא זכות עצמיכם, אינמי אפי' אין אתם מעלה אני וכו', אינמי
 אעפי שאני בעצמי עושה התשועה הואיל ולשם שמים אתם עוסקין מעלה אני
 כו'. כך שמעתי.

In Pereq III. 9 the number *five* is connected with the clause כו' ואנדרתו
 (105 a, col. 1), on the ground that

איגור של אצבעות של אדם חמשה.

RASHI on the contrary, according to R. Isaac Israeli, connects the *five*
 with בקרב אלהים ישפט, explaining it as made up of
 ג' דיינין וב' בעלי דין.

On מסורת in Pereq III. 20 (105 a, col. 2) the commentary has the short
 note:

מסורות, מסורת הגדולה, סייג גדר וחיוזק לידע בירור של מקראות.

Here R. Isaac Israeli writes:

סיג פרש' גדר וחיוזק ויא' כי מסורת היא תורה שבעל פה והיא סיג לתורה
 שבכתב.

The note on Pereq III. 21 (105 b, col. 1) is directed against the forced
 rendering of Gen. ix. 26 "God made man in *image*" (Ps. xxxix. 7):

..שנ' כי בצלם אלהים עשה את האדם, בצלם אלהים נברא האדם, וכל
 המפספט ודורש פני המקרא בדופי כי בצלם אלהים עשה את האדם, חיישי'
 שמא מין הוא.

This agrees with the note in No. 20 (vol. II. 114 b, end), of which it is
 apparently an *earlier* form.

The midrashic note on Perek III. 25 (105 b, col. 1),

ר' עקיבא קאמ' להו, הכל נתון בערבון, אינמי בערבין, נשמתו של אדם ערב על כל האיברים, זכו זכתה היא לא זכו מידונה היא.

is quoted by R. Isaac Isr. as Rashbam's; and it is found in No. 20 (vol. II. 115 a).

In the short note on Perek IV. 8 (106 b, col. 1, line 12),

על מנת לעשות, גדול הוא מהלמד על מנת ללמד,

there is no mention of the peculiar reading which R. Isaac Israeli attributes to RASHI.

רש"י ז"ל גורס ע"מ ללמד אין מספיקין בידו ללמוד וללמד וכו'.

with the remark that Rashbam on the contrary reads מספיקין (without the negative),

וכן גרסת כל הספרים.

On Perek IV. 10 (106 b, col. 1) the writer has a reference to his TEACHER:

המכבד את התורה, שולמדה לתלמיד הנון ומחבב דברי תורה לבני אדם. לא מכבד שמשמר ספר תורה בכבודו, ואינו מניחו לא על גבי מיטה ולא על גבי ספסל. ואין ר' מודה.

See below on Perek IV. 19; and fol. 108 a, col. 1, line 8; 109 a, col. 2, line 1, &c.

In the last clause of Perek IV. 19, on the Three Crowns, the text (84 b, col. 1) reads עולה על גביהן. The commentator, omitting עולה, writes (106 b, col. 2):

...וכתר שם טוב על גביהן על ידיהן בא שם טוב לאדם כו'.

An alternative rendering is then dismissed as follows:

לא (sic) גר' כתרין הן כמשמעו וכתר שם טוב על גביהן כלומר גדול על כולם. ואין ר' מודה. דא"כ הכי הוה ליה למיתני ארבעה כתרין הם.

In No. 20 (vol. II. 122 a) on the contrary the latter interpretation is adopted, thus:

...כך קיבלתי ולי גר' על גביהן למעלה מכולן כו'.

The ten temptations of Abraham are enumerated in their place in the note on Perek V. 4 (107 b, col. 2); but the subject is resumed after the conclusion of the chapter, in the form of an extract from *Midrash Tillim* (109 b, col. 2). See on Psalm xviii. 31. In the former place references are also given to Pirke R. Eliezer [chaps. 26—31], and the קרובה of Rosh ha-Shanah. See the סלוק for the second day in Ashkenazic Machazors.

Amongst the foreign words transcribed in this commentary notice, on Perek V. 30 (109 a, col. 1, line 25), as in No. 20, אינגריש, thus:

הוי עו, אינגריש, ארוק ולהוט במצות.

There is a reading למצות [for י"ב] in the course of the notes upon the AGES. After them is written (109 a, col. 1, line 6),

סליק מסכת אבות פירקין חמשה.

and after this,

חניא ר' נתן כו'.

But the AGES are discussed over again in the sixth Pereq, and there the usual reading is given distinctly, thus (fol. 111 a, end of col. 1),

בן שלש עשרה למצות.

From the specimens given above it is evident that this commentary, while agreeing in style and more or less in subject-matter with the work commonly ascribed to RASHI is not identical therewith. It is a selection of notes from ancient sources by a compiler who added but little of his own. Some such collection of traditional interpretations must have formed the basis of the more extensive and more original treatise of R. JACOB BEN SHIMSHON (No. 20).

No. 105.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1176.

A defective Ashkenazic Siddur, of the 13th century, quarto, containing on the last leaf of its fourth remaining quire a fragment (Pereq I. 1—12) of a pointed text of Aboth, which is called simply הפרקים.

Readings :

Pereq I. 3 על מנת שלא 4 and 5, יוסף. 8, om. ואל תתחבר לרשע. 9, בוכאין וְיִשְׁקָכְלוּ, 12, הבאים אחריהם, with which words the fragment ends.

Notice the pointings ך and ך, on the first and other folios of the codex, comparing No. 103, § 1 (p. 81).

No. 106.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1180.

A manuscript of the early part of the 15th century, excellently written in an oriental Sepharadic hand, in Rabbinic character. Quarto, double columns of 28 lines each. The folios are not yet numbered.

The codex contains *inter alia* a lengthy commentary on Aboth, entitled

מן אלהים.

which breaks off at Pereq v. 7 (עשרה נסיונות ...), at the end of the third column of fol. 92 from the commencement of the commentary.

The next part of the manuscript begins with a philosophico-cabbalistic letter, of not quite nine pages, by Moses of Narbonne (fol. 2 a, 6 a), on the *שעור קומה* (fol. 2 a, col. 1, line 2), a tract printed in *רויאל*, fol. 37 sq., Amsterdam 1701. The letter commences, *כל הנקרא בשמי*, but is distinct from the commentary on *ABOTH*, although not unlike it in style.

Many lines in the manuscript end with the upper part of a *ש*, which may accordingly be assumed to be the initial letter of the scribe's name.

Each *Pereq* of the commentary is preceded by an introduction. The introduction to *Pereq I.* begins thus:

פ' מס' אבות הנקרא מגן אלהים ויהי ביום השמיני. דרש לפרק ראשון ממסכת אבות. זה הדבר אשר צוה יי' תעשו וירא אליכם כבוד יי'. ת"ר בשעה שירד משה ולוחות בירו בא שטן לפני הב"ה א"ל תורה היכן היא כו'.

Reckoning from this folio, the portions of the commentary on the five *Peraqim* (not counting the introductions to them) commence severally on the pages specified below, viz.,

<i>Pereq I.</i>	משה קבל	on fol. 4 b.
<i>Pereq II.</i>	ר' אומר	on fol. 18 b.
<i>Pereq III.</i>	עקביה	on fol. 43 b.
<i>Pereq IV.</i> 6, 7	ר' לויטס איש יבנה	on fol. 67 a.
<i>Pereq V.</i>	בעשרה מאמרות	on fol. 85 a.

At the end of fol. 3 b is written,

ורבינו נסים מביא בענין אחר כבר ידוע שכל התורה שבכתב ושבע"פ נמסרה למשה כמו שדרשו ז"ל במגלה כו'.

The commentary on *משה קבל* begins with some very fanciful Gematria. Then follows a note on the difference between *קבל* and *מסר*. It is asked why it was said (fol. 5 a, col. 1, line 19),

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע... אנטיגנוס קבל כו'.

And the answer is:

מוכרח היה לומר במשה קבל ולא לשון מסר, כי לשון מסר משמע כל סודותיה ופירושיה ולא הניח לו כלום אלו אמ' מסר הש' תורה למשה היה משמ' שהש' לא עקב לעצמו כלום ואין בתורה יותר אלא מה שמסר למשה. וזה לא יתכן שהרי לא נמסרו למשה כל ג' שערי בינה שהרי כת' ותחסרתו מעט מאלהים, ועוד כי לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי' שהרי כל התורה שמותיו של הב"ה... ולפי' לא כת' במשה מסר אלא קבל ד"ל קבל כל מה שבכתב אנוש ליגע כו'. אבל משה כשמסרה

ליהושע משה לא עכב לעצמו מכל מה שקבל דבר אלא הכל מסר ליהושע... אבל באנטיגנוס ואילך כתי' קבל.... קבל משמעון הצדיק מה שקבל כלומי מה שהיה בכח שכלו לקבל ולפי מימיו ואילך התחיל המהלוקת בו.

The saying, כל התורה שמוטיו של הב"ה, is also cited by Ramban. See the introduction to his commentary on Genesis. Compare in the Zohar, on Exod. xx. 12 (fol. 90 b, Lublin), דהא אורייתא שמא דקב"ה הוי.

The author shews an acquaintance with the work of בעל הטורים (Exod. xxi. 1), when he writes near the end of fol. 7 b,

וכן הדין מצוה שיעשה פשרה טרם יישמע מדברים.

He names the *Sepher ha-Iqqarim* at the end of fol. 9 b.

He quotes RASHI near the end of fol. 20 a, col. 1; RAMBAM on the next page and elsewhere; the ZOHAR on fol. 39 a, col. 1, line 13; and gives cabbalistic interpretations in various other places. Notice his Gematria on the Tetragrammaton, which he calls שם השם (fol. 20 a, col. 1, line 11); and his express references to קבלה and חכמי קבלה (fol. 19 a, col. 2, line 3; 46 a, col. 2, line 20, &c.).

At the end of fol. 15 a notice the Gematria, which as it stands is inexact,

ואל תתחבר לרשע לרשע בגמ' ליצר הרע.

But לרשע may be written להרשע, and הרשע, ὁ πονηρός, is the gematric equivalent of יצר הרע.

The writer omits no opportunity of illustrating the strife between the two principles in man. Witness his extraordinary interpretation of the case stated at the beginning of Baba Me'ia, *If two persons have hold of a cloak, and both claim it, &c.* The cloak (he says) is man, and the two persons are the spirit and the flesh (fol. 16 a, col. 2, line 6):

ומימרא בריש בבא מציעא שנים אוחזין בטלית... הם הצורה והחומר. או אם תרצה לומר הנשמה והגוף, או אם תרצה לומר יצר טוב ויצר רע, זה אומר הנשמה אומרת וכו'.

A peculiar reading of Pereq II. 4 is mentioned on fol. 23 b, col. 2, line 17:

יש שנורסין עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונו כרצונך.

The saying is repeated on fol. 74 b, col. 2, line 3, after the saying on the Three Crowns (Pereq IV. 19), thus:

הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך, נ"ל שכתבתיה למעלה.

On the next mishnah (fol. 25 a, col. 1) he raises the question whether Hillel ha-Zaen or some other Hillel is the speaker. This discussion illustrates his practice of attempting to account for the sequence and arrangement of the mishniot throughout the masseketh.

In Pereq II. 15 he reads (fol. 30 b):

...צאו וראו אי זו היא דרך ישראל שידבק בה האדם.

And two columns later he writes, that R. Eleazar identifies the דרך ישראל with מדה רעה עד, the quality of contentment, the lack of which is עין טובה מאד, and makes the enjoyment of the world like drinking salt water, which only increases thirst.

On Pereq II. 18, ורע מה שתשיב בו, he writes that אפיקורוס may denote any man (whether a heathen, or a sceptical Jew), who does not believe in the oral Torah. And he remarks on the words following that בו refers to a service that springs מיראה, and בעל מלאכתך to a service מאהבה (fol. 35 a, end).

In the introduction to Pereq v. (82 b) the ten מאמרות are compared severally with the ten דברות.

No. 107.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1200.

Yemen Machazor, folio, written near the end of the 16th century (fol. 166 b), on paper, in S. Arabian Rabbinic character, with the so-called Babylonian vowel points; on which see in the Palæographical Society's *Oriental Series*, Plate 91, with Schiller-Szinessy's description (1882). At fol. 18 b commences a text of the six Peraqim, of which the first only is pointed; except that in the remaining five a few words, here and there, are pointed in the ordinary way, and not uniformly with the rest of the codex. Folios 1—17 are missing; but their contents have been added in a modern hand, and with the ordinary vowel points, at the end of the codex.

The following readings will serve to shew the character of the text of ABOTH:

Pereq I. 2, הנדולה כנסת אנשי 3, על מנת שלא 4 and 5, יוסי... בני ביתך ולמד את כל בני ביתך ענוה 5, יוסף בן יוחנן בן יעזר 15, משתיקה 19, קיים.

Pereq II. 2, אשר כאלו עשיתם 9, אם עשית טובה הרבה.

Pereq III. 21, בעלם (אלהים) in both places. 24, לפי רוב המעשה.

IV. 15, פרקלט, without yod. 23, לפרודוד בפרודוד 26, חשיב מעליו 32, שבשאו, חרון אפו לא נאמר אלא אפו מלמ' שמוחלין בו.

V. 8, וקשה לאבד חלק טוב 18, שאלין איש של עצי געשו לאבותינו.

No. 108.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1213.

A codex of 80 leaves of paper, $8\frac{1}{2}$ by $5\frac{5}{8}$ inches, containing the commentary of R. JACOB BEN SHIMSHON on the six Peraqim, somewhat abbreviated, and defective at the end, written in three Greek Sepharadic hands, in rabbinic character, of cent. 15—16. The second hand begins at fol. 60 b, and the third at fol. 69 a.

The six chapters commence severally on the pages,

2 a, 18 b, 27 b, 39 b, 53 a, 72 b,

the first opening with an introduction,

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'. כך היא תחלת המשנה
ומסכתא זו מסדר ישועות וסידרה אחר מסכת ע"ז למעלה מהוריות כו'.

The manuscript breaks off on Pereq VI. 6, thus:

והעושה סייג לרבריו כשמורה דברי תורה נוהר לעשות סייג לרבריו כו'
שלא יבשלו בו בני אדם ואף נוהר בתשובתו כמו שאמרו בפרק ראשון חכמי
ההדר

1. R. Isaac Israeli's citations.

It has been shewn above, under No. 90 § 6 (pp. 52—5), that the passages cited by R. Israel from "R. Shemuel," and by R. Isaac Israeli after him from "Rashbam," agree with the commentary in No. 20. The last we took to be a recension (by R. Isaac ben Dorbelo) of the commentary of R. Jacob ben Shimshon, which is also contained in this manuscript. A few more examples of R. Isaac's citations from "Rashbam" will serve to complete the identification of the commentary which he cites with that in No. 20 and No. 108.

A.

On Pereq II. 5, הלל אומר אל תפרוש כו' (ר'), we read in B 28 b₁₄ (see p. 46, note):

כת' רשב"ם כי זה הוא הלל הזקן אבל המעתיק טעה ברלח מנין הבבות
ונתחלפה לו ברי"ש וכת' ר' הלל ע"כ.

and in No. 108, fol. 21 a:

הלל כתוב במשנת ר' גרשום ור' אפרים בלא רי"ש והוא הלל הזקן.

The latter is an incomplete form of the note referred to by R. Isaac, which is found in its entirety in No. 20, fol. 105 a :

הילל כת' במשנת רבינו גרשום ור' אפרים בלא ר' והוא הילל הזקן אבל המעתיקים קלקלו השורה ומעו בר' של מניין הבבות ונתחלפה להם ד' ברי"ש וכתבו ר' הילל.

Thus we see that in No. 108 we have only an *abbreviation* of the commentary which R. Isaac cites as Rashbam's.

B.

On Pereq III. 4 we read in No. 108, fol. 28 b :

ומנין לאחר שיושב ... אין אנו גורסין זו במשנת ר' אפרים ושאר כל המשניות המדויקות אבל מסיים הבבא ליראי ה' ולחושבי שמו.

and in B 50 a₂₁ :

וכן כת' רשב"ם ז"ל אין גורסין זה במשנאות אלא מסיים הבבא ליראי יי' ולחושבי שמו ע"כ.

C.

On Pereq III. 9 Rashbam is quoted in B 54 a₈ as saying that מניין without י should be read in each case for ומניין, thus :

כת' רשב"ם כל מנין הכתובי' כאן אין כת' בהן וי' במשניות ע"כ.

This is wanting in No. 20 and No. 108, but is found in another copy of the commentary, the property of the *Beth ha-Midrash* of the Ashkenazic Jews in London (fol. 112 b) :

... יצאו יהושע וכלב הרי עשרה. כל מניין השנויין כאן בלא יוד כתובים במשניות. בקרב אלהים ישפוט כו'.

D.

On Pereq III. 17 compare the following extract from B 60 a₈ :

ורשב"ם ז"ל גורס והמאדים פני חבריו ברבים ... וכן מצאתי בשית' סודי משנה שלי שכת' מבחין והמאדים וכו'.

with what is written in No. 108, fol. 31 b :

... והמאדים פני חבריו ברבים גרסין.

E.

On Pereq III. 24 Rashbam is quoted as below in 35 b₁₃:

רשבים ז"ל כת' שקבל מרבותיו שכך היא הגרסה ובטוב העולם נידון אבל
לא לפי רוב המעשה... והוא ז"ל כת' שמצא במשיניות והכל לפי
רוב המעשה כו'.

This is found in No. 20, fol. 115 a, and with some clerical errors in No. 108, fol. 34 b, thus:

...אלא (sic) לפי רוב המעשה... כך קבלתי ואני מצאתי במשיניות והכל (sic)
רוב המעשה כו'.

F.

On Pereq IV. 15 the reading ומעשים טובים תורה is cited in 35 a₇ as the reading of Rashbam against כל הספרים, and in No. 108, fol. 45 b, we read accordingly:

תורה ומעשים טובים עומדין לו לאדם למנו כו'.

Here No. 20 (vol. II. fol. 121 a) gives only the usual reading כו' תשובה, and makes no mention of the reading כו' תורה.

G.

On the verse, *Rejoice not &c.* (Prov. xxiv. 17), which is put into the mouth of Shemuel ha-Qatan in Pereq IV. 26, it is suggested in No. 108, fol. 50 a, that he meant it to be applied to the case of scholars engaged in controversy; and Rashbam is cited in 35 b₁₁ as explaining the saying of Shemuel in this way, a part of the citation being written in the margin, but by the original scribe.

H.

In No. 108, fol. 27 b, there is a quotation in the name of the author's Teacher, not found in any of the other copies which I have collated:

(Pereq III. 1)... מליחה סרוחה. וא"ת מה בכך מכל מקום הריני עתה חשוב
בנוי ובכח ובקומה לכך דע לאן אתה הולך. וא"ת מה בכך שחמות ותנוח
בקבר לכך דע לפני מי אתה עתיד ליתן החשבון. מפני מורי הר' שמואל
הלוי ז"ל.

Thus we are led to infer that even No. 20, whatever later additions it may include, does not contain everything that was to be found in the original text of the commentary. Notice its omissions mentioned under §§ C and F.

2. The Author of the commentary.

Prefixed to Pereq v. in this manuscript are the acrostic verses :

יותן לי לבב להורות עמוקים דלות ראות יודת קויטת יושר הנד בצוואת וגלות
ברב כח בקע בצורות יאורי מים ויבלי נהרות שם קודש קורא דורות. צוררי
ימנר ביום עברות נמוג והלום יסוד ערות בעלי עיין בעשרה מאמרות.

From the verses even in this corrupt form one can gather that the name of the writer was **יעקב**. They are given more correctly in No. 42, thus :

יותן לי לבב להורות. עמוקים דלות ראות זרות. קויטת יושר הנד בצורות.
באר וגלות אמרות טהורות. ברב כח בקע בצורות. יאורי מים יבלי נהרות.
שם קדוש קורא דורות. צוררי ימנר ביום עברות. נמוג והלום יסוד ערות.
בנילי עין ביוד מאמרות.

and the preceding chapter is introduced in No. 42 by the verses :

יונתי בהסתר בנקרות הצורים. עמודים תיכן בעשרת הדברים. קפאון לי ישיה
יקרים וקדורים. בעליל הוציא תעלומות לאורים. באמונת עתים וחוסן ישועות.
רב חכמה ורב דעות. בלתי סור ובלתי תעות. יסעד לי הבין שמועות. שמוע
סוסר שמוע מומה. ונתן לי השכל והחכמה. ולבי גם יהנה אימה. במושב
שבט כבן זומא.

Thus the full name of the author is clearly given as,

יעקב ברבי שמשון.

On this R. Jacob see in vol. II. of Schiller-Szinessy's *Catalogue* under No. 92, where our MS. No. 108 is described. He was a man of great learning, who lived in the 11th and 12th centuries. From the Oxford MS. Opp. 317, No. 42 in this *Catalogue* (p. 33), we learn that he was engaged in writing his **ספר האלקישי** in the year 1123 A.D.

We have seen that he names as his teacher one R. Shemuel ha-Levi (p. 92). From the **כתב תמים***, as printed in **אוצר נחמד**, vol. III. 59, we learn that he was also a disciple of Rashi, and that he was a teacher of Rashi's grandson Rabbenu Tham, and a commentator on **ABOTH**, it being there written, on the creation of man **בצלם כו'** (Pereq III. 21):

והר' יעקב בר שמשון שפירש מס' אבות כתוב (sic) שם שמי שמפרש בצלמו
בצלם אלהים ברא אותו **חיישינן שמא מין הוא**... והוא היה תלמידו של
רבינו שלמה זצ"ל ורבו של רבינו יעקב זצ"ל.

* A work of R. Mosheh זקן, who lived in cent. 13-14.

This note on **בצלם כו'** is found in our copies of R. Jacob's commentary. In No. 108 it appears in the mutilated form:

כי בצלם אלהים עשה את האדם חוששין הוא לומר מין הוא.

Granted that the commentary emanated from the school of Rashi, it would be a natural mistake to ascribe an anonymous copy of it to Rashi himself. But the most tempting explanation is that the name of its proper author **ר"י** was corrupted into **רש"י** (p. 24). The former abbreviation is actually used in R. Isaac ben Dorbeio's *Machazor* (No. 20)*. It is suggested in Schiller-Szinessy's *Catalogue*, that this mistake of writing **רש"י** for **ר"י** has been made in the **דעת וקנים**, fol. 23 b, col. 2 (Livorno 1783, folio), where an explanation of a clause in the *Agos* (**למצות**), found in our R. Jacob's commentary, is given in the name of **RASHI**. We have seen that its sixth *Pereq* is ascribed to **RASHI** in a number of Italian *Machazors*, where it is used to supplement **Rambam's** treatise on the five *Peraqim*.

R. Isaac Israeli, who (on vi. 1) expressly states that Rashi commented on the five *Peraqim* only, follows his ancestor R. Israel of Toledo (No. 90) in attributing the commentary to one R. Shemuel, or **Rashbam**, whom we may suppose to have been the grandson of Rashi of that name. The author being presumably known to be of the school of Rashi and yet not Rashi himself, and his grandson **Rashbam** being so famous as a Talmud commentator, the latter might easily come to be regarded by a Spanish rabbi as the writer of the commentary. But we have good evidence to the contrary in the acrostics which name **Rashbam's** elder contemporary **R. JACOB BEN SHIMSHON** as the true author, not to mention the independent testimony of the **כתב תמים** to the effect that he was actually a commentator on **אבות**.

No. 109.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1490. 1.

A French Ashkenazic Siddur, quarto, of the early part of the 14th century, written on vellum in a south German rabbinic hand, and containing an unpointed text of the six *Peraqim* (fol. 25 a—30 b).

The following are specimens of its readings, including some obvious clerical errors:

Pereq i. 1. נתונין ברין, 6. כל המרבה שיחה, 12. הוהרו מדבריוכם, 17. רב וקנה לך חבר.

* In vol. II. fol. 69 a, col. 2 (סימן שס"ג), a section ends **ער כאן ת'.** A possible explanation of the confusion of names in the two commentaries in No. 19 is that **רש"י** and **ר"י** were first interchanged, and the latter (an unfamiliar abbreviation), perhaps with the addition of **י"ע**, was then read as **ר' יעקב**.

Pereq II. 1, הוה זהיר (for והוה). 2, סוף בטילה.

Pereq III. 9, שלשה שנאמר... בערת אל * בקרב אלהים ישפוט מניין אפי' שלשה שנאמר... ויין 16, om. ר' דוסתאי ב"ר ינאי (אומר) משום ר' מאיר אומר, 12, ואגודתו של צהרים 17, (om. טובים). 22 and 23 (but not 21), om. והפנקס פתוחה. 25, om. חבה יתירה כו' 28, נופי תורה.

Pereq IV. 23, בפרוסדור. לפרוסדור. 27, הלומד תורה לילד. 31, שיש בשאול. והלומד מן הגדולים, 28.

Pereq V. 8, נעשו לאבותינו בבית המקדש. The chapter ends with the *baraitic* additions found in No. 20 and elsewhere.

No. 110.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1495.

A small Prayer Book, vellum, written in an Italian rabbinic hand, of the 15th century. It contains a text of the six Peraqim, of which a few words only, here and there, are pointed.

Its reading of Pereq II. 18 is as follows (fol. 2^a קפ"ח, end):

ר' אלעזר אומר הוה שקוד ללמוד תורה מה שתשיב לאפיקורוס. ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל בריתך, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

No. 111.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1523.

Five leaves of an Ashkenazic Siddur, of the early part of the 14th century, parchment folio, rabbinic hand, two columns to the page.

Two leaves, not consecutive, contain portions of R. Jacob ben Shimon's commentary on ABOTH. The former of these has the conclusion of the fifth and the beginning of the sixth chapter; and the latter a portion of the sixth, ending (on § 9) with the words,

מלויין לשון לוייה.

These words are on the fourth page from the end of the commentary in No. 20 (fol. 142 a).

* No mention is here made of the number *see*.

No. 112.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1729.

A Yemen Machazor, folio, written before 1644 A.D., but with some parts supplied in a later hand. It contains, after the Sabbath *Minchah*, a text of the six Peraqim, of which the first Pereq and a few words besides are pointed, viz. with the Babylonian vowel-points, or ניקוד העליון, as in No. 107.

Readings:

Pereq III. 1, מלחה כרוחה, 24, וחכל לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה.

Pereq IV. 17, בפרוודור לפרוודור, 23, חביב עליך ככבוד חבירך, כדי שתעלה למרקלין.

No. 113.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1752.

A Provençal Machazor, defective, on parchment, quarto, well written in square characters, with some letters and sentences rubricated, of the 14th century.

It contains (at the end) an unpointed text of portions of Aboth. The second, third, and fourth chapters are here reckoned the *first*, *second* and *third* respectively, the Pereq משה כו' being regarded as an Introduction. Compare No. 80.

Before משה קבל is written,

ממתן תורה ועד משנה תורה משה קבל תורה.

In this Pereq our manuscript reads briefly, וישתו התלמידים וימותו (12), and לא מדרש הוא עקר אלא מעשה (18). The *third* folio from the beginning of Aboth ends at Pereq II. 8,

... מרבה עבדים מרבה גול מרבה תור.

After this a leaf is missing, and the next begins, תורה שאינה ירושה לך (II. 16). In II. 18 the text agrees with No. 110, reading

... תורה מה שתשיב... ומי הוא בעל בריתך כו'.

The chapter ends:

... ופועלים עצלים ושכר הרבה ובעל הבית דוחק ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא.

Pereq III. (here called 'ב). 1. ולפני אחה עתיד לתת את החשבון, 8. אבל שלשה (sic) על שלחן אחד, 5. גזורין עליו (sic) מלכות ועול דרך ארץ, 8. This mishnah is given in the name of חנינא בן חקנה ר', next come ר' דוסא בר' (16), and after these, ר' חנינא בן דוסא בר' (13—14), and after these, 24. אבל לא על פי רב המעשה, 24. הכל נחון בערבין, 25.

The last page of the codex has the beginning of Pereq בן זומא down to הלומד על מנת ללמד אין (8), the אין being written in the margin in rabbinic character.

No. 114.

CAMBRIDGE UNIVERSITY, Additional 1754.

Another Yemen Machazor, of the same character and date as No. 112. It contains the six Peraqim, pointed throughout with the Babylonian vowel-points, and accompanied by a marginal *Perush* running beyond the pages which contain the text.

The following are some of the readings of the text, which is on the whole a good one:

Pereq I. 4. בצמאה, 6. יירש נהנום, 9. כרשעים שלא קבלו עליהם, 9. נגר שמא אבד שמא (prima manu) 14. את הדין

Pereq II. 3. שאין מקבלין לו לאדם, 14. שלשה שלשה דברים, 15. עין רעה,

Pereq III. 1. מלחה כרוחה, 2. חיים בלעו, 3 and 9. שכינה עמה, 9. om. מרגילין לערוה, 19. שלא כהלכה, om. פנים בתורה, 17. שמי, after אבוא בר' 24. והכל לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה,

Pereq IV. 3. לעולם הבא, 17. ככבוד חבירך, 23. לפרודוד, 24. מכל חיי בר' כחיי העולם הבא,

Pereq V. 8. שאלין, 24. ושמי וחלל, 26. וחמאת הרבים תלויה בו,

The commentary cites R. JONAH on the last mishnah of Pereq I. On Pereq III. 7, it has the note:

הניער כמו הניחור בחלוק העין טאותיות אלהע והוא קול שמוציא האדם כשהוא ישן כמו נחרת סוסיו וזה למה ישומעין אותו לסטים וחיות רעות ובאות עליו.

No. 115.

SAINT JOHN'S COLLEGE, K. 7.

A codex of 132 leaves of paper, of which the eleventh is lost, quarto, usually twenty-five lines to the page, except when it contains portions of the text, which is written large. Presented to St John's College, Cambridge, in the year 1684 A.D., by EDMUNDUS CASTELLUS, Professor of Arabic in the University.

It consists (like No. 1) of a copy (but not so carefully written) of the commentary on the Six Peraqim by R. ISAAC ISRAELI,

יצחק ס"ט בר' שלמה בר' יצחק בר' שלמה בר' יצחק* בר' ישראל הסופר בר' צ"ל בן [ישראל ו"ל]

The six chapters commence severally on the pages,

1 b, 24 a, 47 a, 71 a, 97 a, 119 a.

The work was completed by the author (as he tells us) in the year 1368 A.D., in the 28th year of his age. On fol. 115 b₁[†] he refers to,

הר' יעקב בן הרא"ש ו"ל.

that is to say, to Rabbenu Jacob ben Asher ben Jechiel, who died after 1340 A.D.

The transcription, which is in a Sephardic rabbinic hand, was finished on Tuesday, the 28th Elul, 5277 A.M., that is, 1517 A.D. The place of writing was **אמפי**, and the name of the scribe,

משה בן יהודה בן אבי זמרא ס"ט.

A full and excellent description of another copy of this commentary is given by Herr S. Sachs in his as yet unfinished catalogue (written in Hebrew) of manuscripts in the Günzburg Library, now in St Petersburg.

1. The sources of R. Isaac Israeli's commentary.

The relation of this *Perush* to that of R. Israel may be gathered from our description of the latter (No. 90). It uses most of the authorities there named (p. 47), drawing especially from the commentaries of (or attributed to) Rashi, Rashbam, Rambam, R. Meir ha-Levi, and R. Jonah, as well as from R. Israel's own.

It also supplies a reference to R. JOSEPH IBN עבנין (or עקנין), a disciple of Rambam, which No. 90, being defective at the beginning, omits. This

* In the description of No. 1 a יצחק בר' has fallen out before ישראל.

† In explanation of this mode of reference see above, p. 46, note.

R. Joseph is cited on Perek I. 7, והוי דן בו, immediately after Rambam, thus:

...וכן לאדם חסיד ונאמן אין לדונו לחובה ואף כי כל דבריו נזמים לחובה. כן כתב הרמבם וצ"ל וכן כת' הרמ"ה ז"ל, והחכם ר' יוסף בן עבנין ז"ל חפש עליו וכת' כי דין זה שזה לכל ונ"א בכל אדם בין צדיק בין רשע. וכת' הר' ישראל ז"ל לשון משנתנו מסייע לר' יוסי בן (sic) עבנין ז"ל והשכל מסייע להרמבם.

This is found in No. 115 at the end of fol. 11 a, a few lines only before the passage, at which No. 90 commences,

...כמו שנא סודו נא מעל אהלי האנשים הרשעים והאלה ואמרו עונותיו של רשע גרמו לסתור כותלו של צדיק (11 b₁₀).

The readings in square brackets are from No. 1. This codex, which is in general superior to No. 115, omits the reference to R. ISRAEL in the above passage [13 a₁₇]. But it is found in the Günzburg manuscript, as described by Sachs, as well as in No. 115.

In No. 1, fol. 12 a, and in the Günzburg manuscript, but not in No. 115, which has lost a folio at this place, there is a citation, also on Perek I. 7, from R. JOSEPH IBN GIQATILLA:

וקנה לך חבר... ובמשלי ר' יוסי ז' גיקטיליא ז"ל למה חברים העוסקים בתורה דומים למדורה של עצים הא' מדליק את חבריו כך החבירים הלומדי זה שואל וזה משיב זה מקשה וזה מתיר נמצא' כלם דולקין אבל הלומד יחידי דומה לעץ יחידי דולק שאין האור מתאחות בו ע"כ.

The RABBENU MESHULLAM quoted on Perek III. 25 (67 b₁₀), whom Sachs inclines on the whole to regard as a צרפתי, proves on the contrary to be a רומי, his note on the סעודה, which our R. Isaac cites, being introduced thus in the earlier commentary of רי"ש, according to No. 20 (vol. I. 115 b₁₉):

ור' משולם בר' קלונימוס איש רומי פ' לסעודה ליום המיתה...

On Meshullam see in Schiller-Szinessy's *Catalogue*, under No. 53 (vol. I. p. 161).

Lastly, our R. Isaac quotes his father, א"א ז"ל (3 a₂₂, 19 b₅, &c.), and his grandfather ISAAO (126 b₁₇, 127 a₂₄, &c.), whom he also calls זקני דר' יצחק ישראל (122 a₆, &c.), at times with and at times without the addition of ז"ל.

On Perek II. 13 we read in this codex (38 a₁₃):

כאלו לוח מן המקום (ב"ה) מפרש בספר בן סירא לכך קורא מקום לחקירה לפי שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו ומצאתי בפי' ההגדה שחבר

הר' ישראל זקני (sic) ז"ל שכת' על ברוך המקום שנתן תורה לישראל וכו' כשתמנה שם של ד' אותיות תמצא מניינו עולה למנין מקום כיצד וכו' * ע"כ. וכת' הר' ישראל ז"ל...

But instead of הר' ישראל זקני we must read with No. 1 (39 a₂₀),

זקני הר' יצחק ישראל.

a reading further attested by the Günzburg manuscript (Sachs, *Catalogue*, col. 42), and by the context of this very passage, in which a genuine citation from R. ISRAEL immediately follows.

For some of our author's citations from the pseudo-Rashbam see on No. 108, comparing No. 90 § 6. Examples of comments cited by him as from RASHI on passages of Aboth are given below.

2. R. Isaac Israeli's citations as from Rashi.

At the commencement of Pereq VI. (119 b₄) R. Isaac remarks:

רש"י ורמב"ם וריו"ל ורמ"ה לא פירשו פרק זו לפי שאינו ממסכתא זו.

On the earlier chapters RASHI is not unfrequently quoted. For example:

A.

On Pereq III. 4 (50 a₂₀) he is quoted as follows:

כת' רש"י ז"ל ולא מצינו במשנה כת' ישב בדר וידום אבל רגילין העם לאומרו ע"כ.

This is a remark of some critical importance. It reveals the source of not a few interpolations in the written text.

B.

On the reading of Pereq III. 9 (54 a_{7, 19}) he is quoted to the following effect:

ורש"י ז"ל גורם מנין שאפי' ה' שנא' בקרב אלהים ישפוט, ופי' אלהים לשון דיינים (ג' דיינים) וב' בעלי הדין הרי בכאן חמשה. מנין שאפי' ג' שנא' ואגודתו על ארץ יסדה ומצינו ג' שסריוס אגודה שאגודת אוזב ג' קלחים בו ע"כ.

* The explanation given is that the squares of the numbers represented by the letters of ידוד ($10^2 + 5^2 + 5^2 + 5^2$) together make up the numerical value of מקום ($40 + 100 + 6 + 40$).

C.

On Pereq III. 18 (60 b_g) we read :

פרש"י ז"ל הוי קל לראש כשאתה בחור הוי קל כנגד היוצר ונוח לתשחורת ונח
בעת זקנתך תהא נוח לו תשחורת מלשון זקנה כמו כי הילדות והשחרות. ויא
הוי קל לראש לשר הבירה וכו'.

D.

On Pereq III. 25 (67 b_g) a remarkable note is given in the name of RASHI :

...והכל פרש"י אע"פ שהדין דין אמת " הכל מתוקן לסעודה א' רשעי' וא
צדיקי' יש להם חלק לעולם הבא לבירה הגדולה ע"כ.

E.

On Pereq IV. 8 (78 b₁₇),

רבי ישמעאל בנו אומר הלמוד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד.
a reading אין מספיקין is given as RASHI's, and as peculiar to him, thus :
רש"י ז"ל גורם ע"מ ללמד אין מספיקין בידו ללמוד וללמד וכו', ופי' הלומד ע"מ
ללמד לקרותו רב או ר' אין מספיקין וכו'. ורשב"ם גורם מספיקין וכן גרס' כל
הספרי'.

And it is written in the margin of the text,

רש"י גורם על מנת ללמד אין מספיקין בידו וכו' ובכל הספרי' כתו' מספיקין.

F.

In Pereq IV. 17 (85 b₁₇) the reading כבוד חבירך has the support of the commentary quoted as RASHI's, thus :

פרש"י ז"ל כבוד חבירך משמע קרוב לכבוד חבירך וכן במורא רבך קרוב
למורא רבך וכן וכבוד רבך קרוב לכבוד שמים ע"כ.

Over against this reading, which R. Isaac himself gives in his text, it is written in the margin of the codex, כשלך.

G.

On Pereq V. 8 two passages are quoted as from Rashi :

(102 b₁₆) וכת' רש"י ולא כבו הנשמים ולא נצח' הרוח כמדומה (שהוא) שיבוש
דהא ביומא אמרי' הא משנה אנב גררה ולא קתני בה הני תרתי ומוסיפי' לחו
בברית' והנך תלתא עומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים בתלתא קא חשיב לחו
והוו לחו נמי י' ע"כ.

(102 b₂₄) ולא אמר אדם לחבירו וכו'. פרש"י לפי שכל הדדים בתוכו היה מוזמין להם שהם (השם *marg.*) פרנסתן ולא הוצרך א' מהם לצאת משם וכת' הר' ישראל ולפי זה יש לגרוס **ישאלין** בירושלם ופי' שאחקין ואדור כמו נפשו בטוב תלין ע"כ.

But R. Isaac himself, after "Rashbam" and R. Jonah (103 a₄), reads **בשעולין** לירושלם.

II.

On Pereq v. 29,

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר בר'.

"RASHI" is quoted to the following effect (115 b₇) :

פרש"י ז"ל משנה זו שנויה (להלן) בזבחי' (*sic*) בפרק מקום שנהנו תכף לאות' של ר' עקיבה שהיה אומ' עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריו ובא ללמדנו שלא דבר ר' עקיבה אלא במי שהשעה דחוקה לו ביותר אבל צריך אדם לעשות עצמו עז כנמר וקל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים לקבל שבתות וימים טובים ע"כ.

See also fol. 4 a₁₂, 40 b_{7, 11}, 50 a₂₄, 61 b₁₀, 66 b₂₀, 68 a₂₁, 70 b₉, 81 b₃, 96 b₂₆, 100 a₁₅, 103 a₁₆, 103 b_{7, 9}, &c.

These comments, or some of them, may perhaps be rightly attributed to Rashi. They are more or less in his style, and one cannot doubt that he expounded the tract *ABOTH* in his lectures, although he may not himself have written down his notes upon it. In copies of R. Jacob ben Shimshon's commentary (Nos. 20, 108, &c.), which (as we have seen) our R. Isaac quotes as Rashbam's, sundry references are given to RASHI, but not as a writer on *ABOTH*.

Thus much will suffice to indicate the character of R. Isaac's *Perush*; but full justice could not be done to it without collating it in detail. It is indispensable to any critical commentator on *ABOTH*, and would itself amply repay the labour of careful editing.

3. The date of R. Israel's commentary.

R. Isaac Israeli, who was born in 1340 A.D., being of the sixth generation in descent from and including

ר' ישראל הסופר בן ישראל.

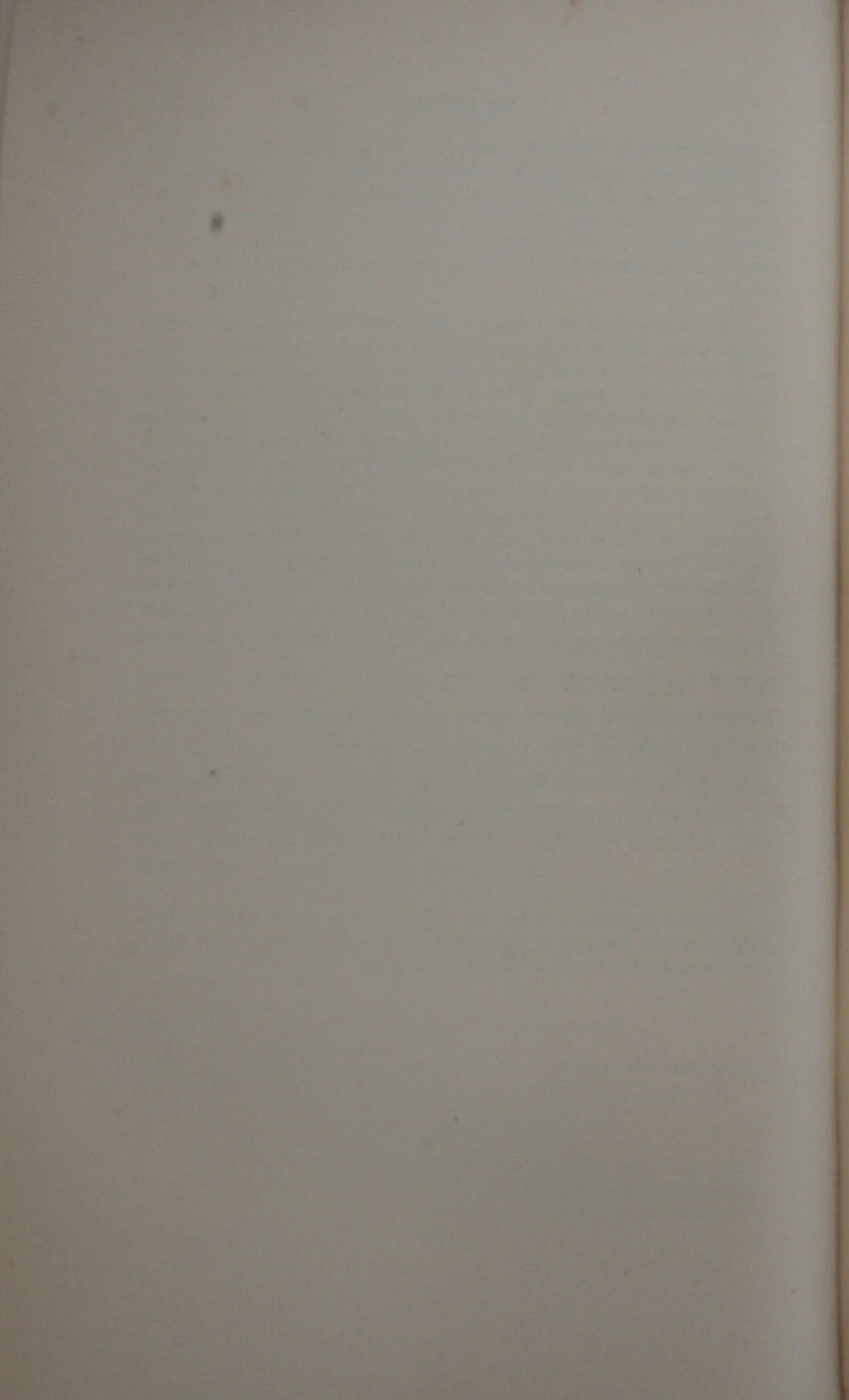
that is, R. Israel ha-Sopher ISRAELI, the latter would have been born in the 12th or the 13th century according as we reckon on an average more or less than 28 years to a generation. If he was the R. ISRAEL whose Arabic

commentary our R. Isaac cites, the author of this, as we assumed in our description of it (p. 46), may have been born late in the 12th century or early in the 13th. In either case his commentary might have been written not later than the middle of the 13th century; nor is there apparently any internal evidence to the contrary, according to No. 90, the latest author of ascertained date quoted therein being RABENU JONAH (p. 47), who died about 1230 A.D.

Sachs, however, in his *Catalogus* takes the author to be a different R. Israel, who died in 1317, or possibly 1322 A.D. He was without doubt (writes he) the R. Israel of Toledo (col. 26) who was engaged in controversy with R. Asher ben Jechiel (ר' אש"ר ב"ר יצחק). But the reasons assigned are, as they stand, not quite conclusive. They are to the effect that the R. Israel last named was a great scholar, who composed works in Arabic, and is styled "R. ISRAEL" simply by HA-ROSH; and that the R. ISRAEL cited by our R. Isaac was a scholar of like calibre, who wrote in Arabic, and is referred to always as R. Israel, without further specification, if we assume him to be a different person from R. ISRAEL HA-SOPHER ISRAELI. But one's first impression from our R. Isaac's preface is that the R. Israel ha-Sopher named in his pedigree is the R. Israel whose work on ABOTH he cites; and so perhaps thought the careful scribe of No. 1, when he copied as far only as the name of ר' ישראל in large letters, as below:

פ' מסכת אבות חברו יצחק בר' שלמה בר' יצחק בר' שלמה
 בר' יצחק בר' ישראל הסופר בן ישראל תנצ"ה. תחלת דברי וראשית
 אמרי כו... (2a) ולקטתיו מהים הגדול ורחב ידים פי' החכם הפילוסוף
 האלהי התורני הר' ישראל דל אשר הרחיב בפי' מסכתא זו בלשון ערב...
 ועוד לקטתיו משאר חיבורי המפרשי דל' והוספתי אני מאשר חננוני מן
 השמים לקשר דברי כל תנא ותנא כפי השגת שכלי' ועוד סיימתי כל משנה
 ומשנה בפסוק לפי שכך הורגלתי להגידה ברבים...

On either hypothesis, R. Israel's commentary on ABOTH may have been written within the half century 1250—1300 A.D., and on neither can it have been written much before or much after.

פרקי אבות

Nos. 116—170.

(PARIS, 116—136. HAMBURG, 137—150. BERLIN, 151—155.
ST PETERSBURG, 156, 157. LONDON, 158—168. PARMA, 170.)

I. Commentaries with or without the text

Name	Number
Rashi	116, 117, 170
Jacob ben Shimshon	118—121, 151, 152, 158, 161
Maimonides (Hebrew)	121, 122, 152, 153
Bachja ha-Dayyan	160
Joseph ibn Shoshan	129, 130, 160
R. David (Arabic)	126
Isaac Israeli	123—125, (130)
Shem Tob ben Shem Tob	128, 160
Shim'on ben Tsemach Duran	127
Joseph Ja'betz	131
Shabbethai ha-Sofer	159
Aharon de Shelomoh Antones	169
Abraham Taussig	158
Anonymous	117, 132, 141
Translations	132, 144

II. The text alone

Nos. 133—140, 142, 143, 145—150, 154—157, 162—168.

The codices in the Imperial or as it is now called National Library of PARIS numbered respectively in the new *Catalogue* of Hebrew and Samaritan manuscripts,

152, 169, 306, 327, 328, 330, 387, 448, 452, 455, 583, 589,
636, 643, 644, 646, 719, 739, 769,

contain manuscripts of the text of ABOTH or of commentaries upon it as below, where the PARIS *Catalogue* numbers are given in brackets.

Nos. 116, 117.

(PARIS 644, 769.)

Each of these contains a copy of the commentary having the unique reading in Pereq iv. 8,

אין מספיקן בידו ללמוד וללמד.

which R. Isaac Israeli quotes as RASHI's (p. 101 E).

No. 116, which is a fine Machazor transcribed shortly before 1264 A.D. by one Eliezer, contains also the text of the Six Peraqim separately (fol. 78 a—89 b). It reads in Pereq III. 9,

...שנ' אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים
ישפוט מניין שאפילו חמשה שנ' ואנודתו על ארץ יסדה מניין שאפילו שלשה
שנ' בקרב אלהים ישפוט.

In Pereq iv. 23 it has בפרןודוד, לקרןודוד; and it places עשה רב' אומר עשה רב' רצונו (II. 4) after iv. 19.

The commentary (fol. 237 a—266 a) reads, on Pereq I. 3,

ושמעתי שצדוק ובייתוס תלמידיו היו.

instead of referring (as some copies here do) to the ערוך, which would limit its age.

Pereq VI. is also commented upon, and it is remarked that for "FIVE possessions" the reading should be THREE.

No. 117 contains two commentaries, of which the former is that attributed to RASHI (fol. 91 a—95 b). See also under No. 130.

Nos. 118—120.

(PARIS 327, 387, 646.)

These contain copies of the commentary of R. JACOB BEN SHIMSHON, or ר"י ש. See above pp. 90, 94.

No. 118 reads on Pereq v. 9, marking שנתגל for omission
וּפִי הַבֶּאֱרָה (שנתגל) פִּי הַבֶּאֱרָה שֶׁהִיא מְגֻלָּה עִם יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר מִתְחִילָא לֵבָר.

In this mishnah the true reading may perhaps be וְהַבֶּאֱרָה, the interpolation of פִּי mouth being due in part to a misreading of the abbreviation פִּי in some ancient *Perush*.

No. 119 contains Rashi's *Sepher ha-Pardes*, followed by the commentary of ר"י ש. on ABOTH. Notice in this the reading in the introductory part (fol. 202a, line 4),

אֵין נִיְקוֹד מִבְּרֵנִי דּוּמָה לְנִיְקוֹד שְׁלֵנוּ.

and the reading on Pereq III. 18,

וַיֵּשׁ מִפְּרִשֵּׁין הוּא קָל רֹאשׁ הַקָּל אֶת רֹאשׁוֹ כְּלוּמָר הוּא זְרִין בְּמִלְאֲכָתְךָ בְּבִחּוּרוֹת
כִּדִּי שְׁתַּנּוּחַ בּוֹקֶנֶת. וַיֵּא הוּא קָל לְרֹאשׁ לִשְׂרָה הַבִּירָה.

No. 120 is a fine Machazor transcribed a little before 1396 A.D. In the commentary we miss such critical notes as וּבְתַפְלָה לֵב (II. 17). In Pereq II. 1 it reads לַעֲוִיָּה תִפְאַרֶת.

Nos. 121, 122.

(PARIS 328—9, 330.)

These contain RAMBAM in Hebrew on ABOTH, in its place as a tract of the Mishnah; and the former adds the commentary of ר"י ש. on Pereq VI., but under the name of Rashi.

Nos. 123—125.

(PARIS 152, 169, 448.)

The commentary of R. ISAAC ISRAELI on the Six Peraqim.

No. 124, which contains a roughly written copy of the commentary (fol. 119a—196b), breaks off on Pereq IV. 31 with the words

וּמָהוּ הַשְּׁחָר אֵלָא שֶׁהָכוֹנָה בּוֹה.

No. 125 begins on the *Great Synagogue*, and a leaf is missing before fol. 29, which commences at Pereq II. 5 with the words צְבוּר שְׁמַעְשִׂיהֶם כְּעוֹרִים.

The copy of the same commentary which should be in No. 130 is missing

No. 126.

(PARIS 583.)

At the beginning and up to fol. 134 a is a commentary in Arabic "attribué à R. David... Le ms. a été exécuté au Caire à une époque récente." If the author is R. DAVID (ben Jehoshua) ben Abraham ben Moshé ben Maimon, it may be put down to the middle of the 14th century.

No. 127.

(PARIS 739.)

The work **מִנְיַן אֲבוֹת** of R. Shim'on ben Tsemach Duran, completed in 1559—60 A.D., including a commentary on **אבוֹת** (fol. 199 b—269 a), first printed at Livorno in 1763 A.D.

No. 128.

(PARIS 719.)

This includes a copy of R. SHEM TOB BEN SHEM TOB's commentary on the Six Peraqim, defective at the end.

The Peraqim begin respectively on the pages,

107 a, 123 b, 128 a, 133 b, 135 b, 139 b.

Nos. 129, 130.

(PARIS 455, 769.)

No. 129 is an excellent copy (but with three pages in a later hand) of the commentary of R. JOSEPH IBN SHOSHAN on **ABOTH**, dated (l) 5148 A.M. (= 1388 A.D.). He sometimes gives Arabic equivalents for Hebrew words, as for **סָפּוֹן** and **מִשְׁמֶרֶת** in **Pereq v. 21**.

No. 130 is a defective copy of the same, dated 1496 A.D., commencing near the beginning of **Pereq II** with the words,

וְחֹזֵר אוֹתוֹ הֵכָּה וּמִתְצַמֵּץ כו',

which are found at fol. 24 a, line 14 in No. 129, so that the contents of 23 out of the 91 folios of that copy are missing in this.

The scribe Isaac ibn Shoshan writes that he transcribed "these commentaries of R. Isaac Israel and R. Joseph Shoshan at **גִּילִיטָא** on the coast of Tunis." The former of these is not in the codex.

No. 131.

(PARIS 452.)

An unnamed commentary, which proves to be that of

ר' יוסף יעב"ץ.

described above on p. 80.

No. 132.

(PARIS 589.)

The volume begins with a German translation and commentary on ABOTH in Hebrew characters. On a fly leaf is written,

295. *Liber Cabbalisticus. Lingua Theutonica.*

Nos. 133—136.

(PARIS 306, 636, 643, 647.)

Codices containing the text of ABOTH without commentary.

No. 133 has some remarkable correspondences with the text in the Cambridge Manuscript of the Mishnah, No. 98 (pp. 69—78). The following are specimens of its readings:

Pereq II. 5, שאיפער לשמוע שסופו להשמע. 14, נשלשה שלשה. 18, מה ורע without.

Pereq III. 9, as in No. 98. 18, הוי קל ראש, with a small ל inserted above the line before ראש, in brown ink like the points, the letters of the text being black.

Pereq v. 9, ופי הבאר omitted. 28, the order as in No. 98, and שני אתה כו is omitted. 31, omitting לך כו,

הפוך בה ונפך בה דכולה בה ומלך בה ובה תהוי ומנה לא תווע.

The reading ומלך is clearly a corruption of וכולך (No. 98).

Nos. 137—150.

These are the codices of the Stadtbibliothek of HAMBURG numbered respectively,

34, 42, 89, 105, 109, 116, 129, 171, 200, 205, 208, 212,
234, 243 ;

and consisting mostly of Prayer Books which were examined by the writer in the year 1876. The corresponding numbers in the *Catalogue* of 1878 by Steinschneider are given below in brackets, with the letter S prefixed.

No. 137 (S. 85) contains portions of ABOTH, pointed, on seven folios, not arranged in their true order, namely,

From Perek II. 13 to III. 17 on folios 36, 43 ;

From Perek v. 3 to כל מה שנברא in VI. on folios 2, 3, 8, 4, 5.

In Perek III. 9 it reads, but with בקרב אלהים unpointed and marked for omission,

...בעדת אל (בקרב אלהים) מניין שאפילו שלשה שני ואנודתו כו',

thus deliberately omitting the number FIVE.

No. 138 (S. 87) contains a pointed text of ABOTH (fol. 60 a—7 b), with several omissions, some of which are supplied in a later hand.

Perek II. 4 is omitted, but added below in the margin. In the text it stands after Perek IV. 19, with the reading 'שיבטל רצונו'. It is remarked by commentators on the received text that רצונו was to have been expected here, but רצון אחרים was put for it by way of euphemism.

No. 139 (S. 88) contains the Six Peraqim unpointed (fol. 38 b—48 b). It reads in inverted order,

ר' א' עשה רצונך כרצוני,

and places the saying after Perek IV. 19, instead of at II. 4.

No. 140 (S. 89) has the Six Peraqim, pointed (fol. 74 a—93 b). It omits Perek IV. 20, and in its place gives a short reading of II. 4,

ר' אומר עשה רצונך כרצוני בטל רצונך כו'.

No. 141 (S. 56) consists of ten folios, modern, and has the beginning of a commentary on Job, followed by fragments on ABOTH (fol. 7—10).

No. 142 (S. 84) is a "Thephillah" of date 1459 A.D. in which Perek vi. ends thus,

ארבעה קניינים...בן בנ...בן הא הא...יהי רצון כו.

No. 144 (S. 157) contains a Latin translation of Aboth, written in an interleaved copy of a printed edition, by L. JOH. AD. SCHERZIUS, Leipsiae, 1664.

Nos. 143, 145—9 (S. 90, 93, 101, 94, 95, 97), contain the Six Peraqim, pointed or unpointed.

No. 150 (S. 98) has the Six Peraqim, pointed. It reads in

Perek III. 9, repeating כו בקרב כו,

בעדת אל בקרב אלהים ישפוט...חמשה שני בקרב...שלושה שני ואגודתו כו.

שנברא בצלמו חבה יתירה לו שנברא בצלם כו, 22.

הפוך בה והפיר בה ובה תהוי ומנה כו, Perek v. 31.

Nos. 151—155.

These manuscripts of the Royal Library of BERLIN, numbered respectively in the Oriental Collection,

361, 498, 567, 627, 629,

were collated in 1876. Their numbers in the *Verzeichniss* of Hebrew Manuscripts by Steinschneider forming Part II. of the general catalogue of manuscripts belonging to the above-mentioned Library and published in 1878 are given below in brackets.

No. 151 (S. 51) is a small German Machazor with marginal "Scholien," which "erklären den Inhalt und behandeln das Ritual häufig nach יוטר." The commentary occasionally takes fantastic shapes, as of an ape, or a flamingo. On fol. 94 b (cf. 114) it forms the name of the scribe הננימן יצחק בן חננאל הלבלר, and on fol. 95 a that of his patron.

It has the Six Peraqim, pointed by a later hand, and accompanied by the commentary of ר"ש (fol. 70 a—95 a). It omits ובתפלה in Perek II. 17; reads תורה in II. 18; and חבה יתירה כו in III. 22; reads גופיה תורה in the text of III. 28, with הלקבות in the margin; and reads on III. 18, in the commentary,

הקל את ראשך והוי כקנה שחולך כו.

No. 152 (S. 60) has the Five Peraqim with RAMBAM's commentary, in Hebrew, followed by Pereq VI. with that of ר"ש.

No. 153 (S. 24) has ABOTH in its place in the Mishnah, with the commentary of RAMBAM in Hebrew (fol. 166 a—176 b).

No. 154 (S. 89) is a Yemen Siddur, containing the Six Peraqim with the נקוד העליון (fol. 16 b); the sixth Pereq is here of peculiar form, like that of No. 84. After בשם מרדכי it adds בשם אומרו כו. Then come a number of BEATITUDES, and lastly the saying on the עולמות יש (T. B. Sanh. 100 a), and ר. חנניה בן עקשיא כו. This chapter is named תורה קטן, and is expressly said to be בריתא and no part of the genuine ABOTH.

In the Five Peraqim this manuscript, like No. 98, reads בצמאה (I. 4); עמלים כו (II. 2); ככבוד חברך (IV. 7); פרודור, with two *Daleths* (IV. 23); שמאי והלל (V. 25). It omits תורה in II. 18, and חבה יתרה כו in III. 22 and 23.

No. 155 (S. 91) is another Yemen Prayer Book, folio, having the Six Peraqim, with occasional points (fol. 12 b—17 b). Twelve folios from the end of the full-sized pages is a calendar beginning at 1654 A.D.

Nos. 156, 157.

These are the manuscripts 147 and 148 in the first Firkowitz collection which I collated in the course of a visit to the Imperial Library of ST PETERSBURG one day in September 1876. They are Prayer Books with the text of ABOTH, both incomplete.

No. 157 reads עין רעה (II. 15); לפרודור כו (IV. 23); אביה (IV. 27); שלי ושליך שלך כו (V. 16); שמאי והלל (V. 25).

No. 158.

This is the copy of the commentary of ר"ש referred to above on p. 91 as belonging to the Ashkenazic Jews' College in LONDON. See under No. 6 in Neubauer's *Catalogue* of the Hebrew manuscripts belonging to the College (1886). No. 9 in the same collection is described as ספר עין אבות, a commentary on Aboth by Naphtali ben R. Abraham Taussig "Neun Greschel," a descendant of Judah Löwe of Prague. The commentary in No. 6 (fol. 90 a—147 b)

is written for the most part in a "Magna-Graecian" hand of from 1275 to 1325 A.D. The following account of it is from a transcript of the commentary made for me by Dr Schiller-Szinessy.

The scribe wrote from a copy which was defective in *Perek v.*, and used another commentary to supplement it.

Passing over the gap inadvertently in the first instance, he goes on at once from *עם הארץ* in *v. 15* to *עין טובה כו'* (*v. 28*). But on perceiving the omission he writes in the margin at the end of *v. 15*, "see on the next folio," *עין ברך שני* (fol. 136 b).

On the next page (fol. 137 a), after *v. 28*, he writes (with reference to what he is about to insert to supply the omission):

מכאן עד יהודה בן תימא אומר הוי עו כנמר לא מצאתי בהעתק והעתקתי מפ' אחר ושכחתי מלכותבו במקומו לפיכך כתבתי הנה.

and he accordingly gives notes extracted from this "other commentary" on the omitted sayings, from *ארבע מידות בריעות כו'* (*v. 16*) onward, on a smaller scale and not quite covering the whole ground. These extracts reach to the beginning of fol. 138 a. The saying of *יהודה בן תימא* (*v. 29*) is then commented upon from the original manuscript.

Many of the Rabbinic commentaries on *ABOTH* are of this composite character; but this note explaining how a part of one has come to be embodied in another is quite exceptional, and of great interest. In other cases, especially in short marginal commentaries, the writer, while following one *perush* on the whole, will frequently work into it notes from another which seem to him more edifying or to the point, till the distinctive features of the original are more or less completely obliterated.

The sayings of *הא הא בן* and *בן בן* are commented upon in this manuscript as part of *Perek v.*, whereas in No. 20 they are placed at the end of *Perek R. MEIR*. See above, p. 23.

No. 159.

This belongs to the same collection as No. 158, and is No. 37 in Neubauer's *Catalogue* of it. It is a *Siddur*, of "about 1610," including a pointed text of the Six *Peraqim*, and with a grammatical commentary by one *Shabbethai ha-Sofer*. The text of *Aboth* has the accented syllables marked and Scripture passages accentuated. It is a feature of the commentary on *Aboth* that it discusses the pointing of words in the text.

Nos. 160—168.

The BRITISH MUSEUM manuscripts, Additional 26922, and Oriental 2389, 2390, 2417, 2418, 2673, 2735, 2736, 2772.

No. 160 (Additional 26922, Almanzi collection), which is in a Sephardic Rabbinic hand, contains

(1) A commentary on the Five Peraqim by רון יוסף בן שושן (fol. 99 a—190 a), followed by a commentary on Perek vi. by

ר' שם טוב ו' שם טוב.

(2) A commentary on the Six Peraqim by רבי' בחיי הרי"ן (fol. 217 a—285 b), copied by David Hassoun in the year 1534 A.D. (fol. 286 a), for ר' שלמה הלוי בכר החכם השלם ר' משה הלוי בן אלקאבץ. It begins,

ראשית חכמה יראת ה'. עליון הנמצא הקדמון השוכן ברום חביון.

The author, who lived in the 13th century, quotes his teacher, the famous Shelomoh ibn Addereth, ז"ל (236 b), and Rashi, Redaq and Rambam (229 a). On "Bachja" and his other works see Dr Bela Bernstein's *Die Schrifterklärung des Bachja b. Asher ibn Chalawa und seine Quellen* (Berlin, 1891), an extract from the *Mag. f. d. Wiss. des Judenthums*. Dr Bernstein does not notice this *Perush*. See also Luzzatto in Steinschneider's *המזכיר*, vol. iv. 56 (Berlin, 1861).

Perek v. ends with יהודה בן תימא... הוא היה אומ' עו פנים כו'.

Perek vi. is headed

פרק ששי. בן בג בג.

and contains comments on the sayings:

בן בג בג אומ' הפוך בה והפך בה כו'. לפום צערא אנרא. שמואל הקטן אומ' בן חמש כו'. ר' אבא אומ' אשרי מי שנדל בתורה כו'. ר' חנניה כו'.

No. 161 (Oriental 2735) is an Ashkenazic Machazor, of the 14th century, on vellum, containing the Six Peraqim in square character, pointed (fol. 51 a—78 a), with the commentary of רי"ש in the margin of the text and on the whole of the page preceding it. It shews a transitional state of the ending of Perek v. where, after שבשמים, come the sayings:

שמואל הקטן כו'. בן חמש כו'. עו פנים כו'. (with *baraita*). אשרי מי שנדל בתורה כו'.

These are followed by :

סליק פירקא. מכאן ואילך היא תוספת העולם.

and the sayings of **בן בנ בנ** and **בן הא הא** are not contained in this chapter, but come at the end of the next.

In the margin, however, after **שבשמים** (fol. 71 b), is written, on the right hand,

הוא היה אומ' עז פנים כו'. בן הא הא כו'. בן בנ בנ כו'.

and on the left hand,

סליקו לך מסכת אבות.

and the saying of **בן בנ בנ** is commented upon at the end of *Pereq v.*, and not in its place in *Pereq vi.*, where it stands in the text.

No. 162 (Or. 2736) is an Italian Siddur in Sepharadic handwriting, dated on the last page but one (fol. 479 a), Bertinoro, 5150 A.M., or 1390 A.D. It contains the six *Peraqim*, in square characters and with points (fol. 280 b—314 a).

No. 163 (Or. 2772) is an Ashkenazic Machazor, written a little before the year 1314 A.D., with which its calendar begins (fol. 297 a), and containing the Six *Peraqim*, in square characters and with points (fol. 92 a—122 a).

Nos. 164—168 are Prayer Books of the rite of Yemen.

No. 164 (Or. 2389) contains the Six *Peraqim* unpointed (fol. 16 b—22 a).

No. 165 (Or. 2390) the Six *Peraqim* with the **נקוד העליון**, except in the sixth and part of the fifth (fol. 18 a—24 a). *Pereq vi.* begins in the usual way, but ends with a series of BEATITUDES, like No. 84.

No. 166 (Or. 2417) the Six *Peraqim* unpointed (fol. 44 a—48 b), with here and there a short marginal note.

No. 167 (Or. 2418) the Six *Peraqim* with the **נקוד העליון** (fol. 12 a—17 a).

No. 168 (Or. 2673) the Five *Peraqim* with the **נקוד העליון** (fol. 15 a—19 a).

No. 169.

Among Aboth manuscripts in the possession of the writer may be mentioned an autograph eclectic commentary of date 5423 A.M. by Aharon de Shelomoh Antones, a Sepharadi living in the neighbourhood of Amsterdam.

No. 170.

This is Codex 184 of the de-Rossi collection, now in the Royal Library of PARMA. It contains a commentary on the Five Peraqim followed by two fragments inserted to fill blank spaces; additional notes on Pereq III. 24, 25 ending כך פי' ר' משולם בר' קלונימוס מרומי; and a short Hebrew Lexicon from תפוח to אבל. De-Rossi ascribed the commentary to R. Meshullam; but it is clearly of different authorship from the detached notes above mentioned, and it proves to be a recension of a well known work attributed to Rashi with additions from Maimonides. The notes by R. Meshullam are from the *Aruch*, which is also referred to by name on fol. 8 b.

The codex contains 108 leaves of paper, now measuring about $5\frac{1}{2}$ by $4\frac{1}{2}$ inches. The writing is Spanish rabbinic, of about cent. xv. The volume is described as follows by Joh. Bern. de-Rossi in the published catalogue of his *MSS. Codices Hebraici &c.*, vol. I. p. 120 (Parma, 1803):

Cod. 184

1. *PIRKE AVOTH seu Capitula patrum cum Comm. R. Mescullam fil. Kalonymi de Roma.*

2. *ANON. Lexicon breve heb. chart. rabb. in 12 sec. xv.*

Commentarii auctor colligitur ex verbis, quibus explicit, si ea quidem, ut videntur, de expositione integri libri sunt intelligenda, *Sic exposuit R. Mescullam fil. R. Kalonymi de Roma. Finitus et absolutus.* Hunc scriptorem vix memorat Wolfius t. I p. 102, de hoc autem opere silet profunde.

BENIACOB in his *אוצר הספרים*, No. 102 p. 458 (Wilna, 1880), follows de-Rossi in ascribing the commentary to R. Meshullam, without mention of his expression of doubt, "si ea quidem, ut videntur &c."

RAPOPORT accepted de-Rossi's conclusion, and even imagined that he had confirmed it. Finding the detached notes from R. Meshullam (fol. 68 a—69 b) in the *Aruch*, and not doubting that they belonged to the commentary, he called it R. Meshullam's, and added וטובא ממנו כבר מן (שריף שער). See letter I. p. 16 in *S.L. Rappoport's Heb. Briefe an S. D. Luzzatto*, ed. Eisig Gräber (Przemysl, 1885).

De-Rossi's "PIRKE AVOTH cum Comm." comprises the commentary, two minor fragments written to fill up its last folio, and the detached notes from R. Meshullam.

1. Perush Rashi-Rambam.

A collation of the *Perush* in the manuscript with an edition of "Rashi" and Rambam's commentaries on the Five Peraqim (Mantua, 1560 A.D.) shows that it is a recension of the former with considerable additions from the latter, its longer notes in particular being more or less compounded of Rambam's.

Fol. 1 a—5 a. The Peraqim have for preface an expansion of כל ישראל י"ש להם חלק כו' with Rambam's enumeration of the thirteen foundations of the Law. See on Mishn. *Sanh.* xi (*al.* x) 1.

The Peraqim begin severally on

fol. 5 b, 15 b, 26 a, 36 a, 50 a.

The following extracts are given partly for the sake of their readings in the text of AVOTH, and partly as specimens of the *Perush*. Passages in Rabbinic type are from Rambam.

PEREQ I. 3, על מנת שלא לקבל פרס. For the story of צדוק וביתוס the ערוך is referred to (8 b₄).

4. יורש, 6. יוסף, 5—4. ושותה בצמאה.

ובאבות דר' נתן מוקים לה באשתו נדה... ואנן נסי' ואפי' באשתו, טהורה ומפני שמתבטל מדברי תורה.

מחאי, 7—8. וקנה לך חבר, ספרים. ואמרי לה חבר ממש.

רחק, התחבק (*sic*) and afterwards (*marg.*) רחק, הרחק.

19. The Perek ends thus,

שפטו בשעריכם וסמך ליה אולי יחנן ובמשנה אין בתי מקרא זה. וסדין הוא הנהגת המדינה ביסוד... והסלום מעלות המדות.

The edition reads ובמשנה מברנית אין כתיב שם פסוק, and adds the note that סמוך לשפטו בשעריכם אולי יחנן כו' is not the one verse being in Amos and the other in Zechariah.

PEREQ II. On 1, 3, 6, 10, 15 there are extracts from Rambam. The note on § 1 gives his enumeration of the eight gradations of negative commandments with the penalties attached.

ואל תאמר דבר שאפשר לשמוע שסופו להשמוע.

השתדל כמו השתדל ותעסוק בצרכי צבור... תרגו ויאנק איש ואשתו, 6.

7, 14 (for צפה). 9, עשית (*marg.* למדת).

שלשה שלשה דברים... כל אחד אמי שלשה... ונחש שרף לוחש בפיו, 14, שיבלייר ברך שהאווזין שורקין זה לזה.

שיבלייר *Sifler*. The *Lez* of the edition agrees generally with that of the MS.

17, הוי זהיר בק"ש לקרותו בשעתו. ותפלה ותפילין לא גר,

The scribe has interpolated *ובתפלה* in his text; and in the same saying *רחמים ו' אלא תחנונים* is the true reading of the *Perush*.

PEREQ III. On 1, 4, 9, 17, 18, 19, 24 &c. there are extracts from Rambam.

4, אחר שיושב ודורש. The compiler has recourse to Rambam for the note,

ופי' וידוס מן הדבור... כאלו נתינת התורה כלה היתה צעבורו לזה,

having (we need not doubt) in his "Rashi" the note quoted as from Rashi by R. Isaac Isr. (p. 100, A),

ולא מצינו במשנה בתי י"ב בדר וידוס אבל רגילין העם לאומרו.

5, הנעור, הצועק, 7, הרי אלו כאוכלי זבחי מתים.

9. R. Isaac Isr. quotes Rashi for the reading *חמשה שנ' בקרב כו'* and its interpretation (p. 100, B). The MS. gives this, and after it, with a *וויש גורסין*, the view of Rambam.

13. Fol. 30 ends on *ר' חנינה בן דוסא כו'* with the line,

שמתרחק מן האסור והחמא.

and, a leaf having been lost, fol. 31 begins on § 17,

את המועדות והמלבין כו'.

והמגלה פנים בתורה אעפ"י שיש בידו תורה ומעשים טובים, 17,

The *Perush* combines "Rashi" and Rambam thus,

מלבין הוא שמגביש חכמו. וי"א מאדים כו'.

מגלה פנים בתורה, דורש אנדות של דופי. וי"א שעובר על מצות התורה בפרהסיא... כיהויקיס בן יוסיאהו.

והמפר בריתו, שלא מל. וי"א המוסך לו ערלה.

הוי קל לראש, בראשיתך (sic) בחור הוי קל כנגד היוצר ... תשחורת, 18, לשון זקנה ... ויא' הוי קל לראש לשר הבירה ... לתשחורת לנוכח מנשטרל ... ויא' קלות [קל ?] ידוע, ונח הוי היסוד והנחת.

The beginning of this agrees with R. Isaac Israeli's "Rashi" (p. 101, O); the *Perush* with the edition; and the end with Rambam.

25. The *Perush* quotes from Rambam הוי מסל על המות, and continues according to Rashi as quoted by R. Isaac Isr. (p. 101, D).

27. The Scripture proofs said to be not במישנה. 28. וגימטריא.

PEREQ IV. 7. Story from Rambam to illustrate מאד מאד הוי שפל רוח. No. 98 is defective here. *ib.* the *Perush* quotes from Rambam to illustrate מאד מאד הוי שפל רוח.

8. R. Isaac Isr. quotes as distinctive of Rashi the negative reading ה"ג אין מספיקין בידו ללמוד (p. 101, E); and the MS. reads ה"ג אין מספיקין בידו ללמוד (40 a₂).

9. וכך היה הלל דורש. Note from Rambam.

11. בפני, 15. ממעט בעסק, 14. ה"ג ר' ישמעאל בנו.

17. R. Isaac Isr. quotes Rashi as reading כבוד חבירך (p. 101, F). And this is the true reading of the MS., which, after some clerical errors, concludes thus (44 a₁),

... משמע קרוב לכבוד חבירך, וכן כבוד חבירך קרוב למורא רבך.

פרוזדור, פורקא בל' ... שכל מי שטח בערב שבת יאכל בשבת ויא', 23. טרקלין ההיכל ופרוזדור בית סער.

קחות ... אנריש בלעז, 28. אביה, 27.

PEREQ V. 2. שבבל הדורות ... לפניו ... מי המבול.

5-6. ועשרה על הים הם קבלה ... ומנינו נקבלה נכ... 5-6.

8. The MS. has the note ... וכמומה לי שהוא שבוש ... צר לי המקום ללון בתוכו ... and a note beginning ... שאלין בירושלם; both of which are quoted as Rashi's by R. Isaac Isr. (p. 101, G).

9. נ"א צבתא בצבתא מתעברא צבתא קמ"תא נח"א ענדא.

יהודה בן תימא ... חכמה לאותה של' עק' ... עשה שבתך חל' כו', 29.

This note is quoted as Rashi's by R. Isaac Isr. (p. 102, H).

עו פנים... בימינו. עד כאן כת' במשנה, ומוסיפין בו עו פנים, 30,
 ר' אליעזר אומ' ממור... ושנינו במס' כלה... ר' חנינה בן עקשיא
 אומ'. אינו לא מן המשנה ולא מן הבריתא אלא סיום יפה הוא ונהגו העם לאמרו
 בסיום הפרקים לפי שאין אומ' על המשנה קריש אלא על ההגדה כדאמ' מר
 ואמ' יהא שמיה באגדהא.

הפוך בה והפך בה... ואל תתמה במשנה זו שהיא בלשון ארמי... 31,

The *Perush* ends on fol. 67 a thus, *

בן בג בנ פ' בן גיורת בן גיורת שלא רצו חכמי להלבין פניהם לפי שהיו
 נרים ורמוזהו בזה הלשון. נ"כ בן הא הא ר"ל אלף מאברהם וה"א משה
 כמו שהיו מגידין לאנשים ולנשים דכת' ואת הנפש אשר עשו.

2. Minor Fragments.

1. The lower half of fol. 67 a is filled up with the fable of the Ant and the Grasshopper, written in four lines, thus:

אמ' ליה שושפוי לאנמלתוי. הב לי מן
 חמיו. אמ' ליה ואת בקייטא מאי עברת.
 אמ' ליה ומירנא. אמ' ליה השתא זיל
 רקיד דלא אכלת מן חמיו דאגירנא בקיטוי.

See in Buxtorf *שו"ש*, under *ששב*. The title of the fable
 in Landsberger's *Fabulae aliquot Aram.* p. 28 (Berol. 1846) is *זושפא*
 וטיטכוס. Lewysohn, in *Zool. des Talm.* § 391 n, p. 294 (Frankf. a. M. 1858),
 wrote conjecturally "שושיפא mag mit שושפא verwandt sein," apparently
 not knowing that *שושיפא* was in actual use for a kind of locust. But it
 is so used in *Tosaphoth Chullin* 65 b, *ד"ה ואלו כללי*, where it is defined
 as *מין חנב*. See Kohut's *Aruch Completum* under *סוסבל* (1890). On
 the authority of Cod. de-Rossi 184 we may now add the form *שושיפא* for
חנב, a kind of locust which says *ומירנא*, I was singing, or the Greek
 * *טיטכוס*. On the "locust" or "bird" *קרוי* see *Aruch Compl.* and *Zool. des*
Talmud § 393, noting that the *terriq* was often classed with birds, as by
 the authorities named in the writer's *Dirge of Coheleth*, p. 35 (1874). It is
 called *טיטכוס* in Landsberger's text of the fable.

* Thus the *terriq* is *מין חנב*. This is of interest to commentators on Ecclesiastes, since
 in *יסתכל החנב* (xii. 5) it has been suggested that the *חנב* is the *terriq*, and the objection
 has been made that *חנב* could not have that meaning.

2. The spare page fol. 67 b is filled with Ramban's explanations of some *Aboth* words in Arabic, beginning,

פרוודור הו אל דהליו. מרקלין הו אל קצר.
בור ועם הארץ וגולם וחסיד וחכם.

This fragment is written in a comparatively small hand, so as to fit into the blank space which marked the conclusion of the *Perush*. For the substance of line 1 in Hebrew see above under Pereq iv. 23 in Rabbinic type. The explanations of the words in line 2, which fill the remainder of the page, are from Ramban on 'שבעה דברים בגולם כו' (v. 10).

3. R. Meshullam ben Qalonymos.

Fol. 68 a—69 b. Four pages of additional notes on Pereq III. 24, 25, to which rather more than three pages had been given in the *Perush* (fol. 33 a—34 b).

In the upper margin of fol. 68 a is written לפרש רוצוני, and then follow notes commencing הכל צפון ואית דאמרי הכל צפון, and ending, והכל מתוקן לסעודה, זה כינוי של מיתה... ולמה נקראת מיתה סעודה ללמדך כשנקראין בני אדם לסעודה הכל נכנסין בפתח אחד אבל ביושבין אין יושבין אלא כל אחד ואחד לפי כבודו אף בשעת פטירתו מקרה אחד לצדיק ולרשע ולענין כבוד כל אחד כפי מעשיו. כך פי' ר' משולם בר' קלונימוס מרומי.

A later hand has added תם ונשלם.

These notes are from the Art. סעד in the *Aruch*.

No. 20 quotes R. Meshullam on the סעודה (p. 22), and has on the preceding page (fol. 115 a),

ואית דאמרי הכל צפון מלמד שכל מעשיהם של בני אדם צפונין הן אצל הק' שנ' הלא הוא כמזם עמרי.

The *Magen Aboth* gives הכל צפון as a reading of some of the גאונים, without mention of the name of R. Meshullam.

R. ISAAC ISRAELI quotes R. Meshullam on the סעודה (p. 99).

THE TALMUD TRACTS.

B. MISHNAH. TALMUD BABLI. TOSEFTA.

This Index gives the names of the Mishnah Tracts in the order of the editions of Surenhusius (p. 64), Rabe (Snolzbach, 1760—2) and Jost (Berl. 1832—4). Rabbinic type indicates that a Tract has no Babylonian Gemara.

- i סדר זרעים. ¹ברכות. ²פאה. ³דמאי. ⁴כלאים. ⁵שבועות. ⁶תרומות.
⁷מעשרות. ⁸מעשר שני. ⁹חלה. ¹⁰ערלה. ¹¹בכורים.
- ii סדר מועד. ¹שבת. ²ערובין. ³פסחים. ⁴סקלים. ⁵יוטא. ⁶סוכה.
⁷ביצה. ⁸ראש השנה. ⁹תענית. ¹⁰מגילה. ¹¹מועד קטן. ¹²חגיגה.
- iii סדר נשים. ¹יבמות. ²כתובות. ³גדרים. ⁴נזיר. ⁵סוטה. ⁶גיטין.
⁷קדושין.
- iv סדר נזיקין. ¹בבא קמא. ²בבא מציעא. ³בבא בתרא. ⁴סנהדרין.
⁵מכות. ⁶שבועות. ⁷זעדי'ות. ⁸עבודה זרה. ⁹אבות. ¹⁰הוריות.
- v סדר קדשים. ¹זבחים. ²מנחות. ³חולין. ⁴בכורות. ⁵ערכין. ⁶חמורה.
⁷כריתות. ⁸מעילה. ⁹תמיד. ¹⁰מדות. ¹¹קנים.
- vi סדר טהרות. ¹כלים. ²אהלות. ³ננעים. ⁴פרה. ⁵טהרות.
⁶מקואות. ⁷זנה. ⁸מכשירין. ⁹זבים. ¹⁰טבול יום. ¹¹ידים.
¹²עוקלין.

For a good comparative Index of the Tracts in MSS. and editions of the Mishnah and the Talmudim see Strack's *Einleitung in den Talmud*. It is not possible to make a compendious Index which will suit all editions of the Talmud Babli (abbrev. T. B.), but it is easy to index an edition for private use. Thus, if a *Masseketh* be denoted by the number of its SEDER with its own number in it as above, Berakhoth being i. 1 and so on, the order of the מסכתות or מסכות (No. 98, f. 69a) in the Amsterdam edition of 1644—7 (as I have it in an old binding) may be expressed by

i. 1—11 [vol. 1]. ii. 1. 2 [vol. 2]. 3. 12. 7. 11 [vol. 3]. 8. 5. 6. 9. 4. 10 [vol. 4]. iii. 1. 2. 7 [vol. 5]. 6. 3. 5. 4 [vol. 6]. iv. 1. 2 [vol. 7]. 3. 4 [vol. 8]. 5. 6. 9. 10. 7. 8 [vol. 9]. v. 1. 3 [vol. 10]. 2. 4. 5. 8. 11. 9. 10. 7. 6 [vol. 11]. vi. 7. 1—6. 8—12 [vol. 12].

In the Tosefta (which omits iv. 9 and v. 9—11) the order in Dr M. S. Zuckerman's edition (Trier, 1882) is

i. 1. 2. 6. 10. 3. 5. 4. 7—9. 11. ii. iii. iv. 1—8. 10—12. v. 1. 3. 2. 4—6. 8. 7. vi. 1—4. 7. 6. 5. 8. 9. 11. 10. 12.

C. TALMUD CITATIONS.

The Mishnah is cited by *pereq* and *halakhah*, as Shabbath II. 3, with or without the word Mishnah.

The Talmud Babli is cited by the *folio* and *'ammud* of the tract referred to, as Berakhoth 6 a, with or without the prefix T. B.

We shall cite the תלמוד ארץ ישראל or Talmud Jerushalmi by *folio* and *column*, as in the Krotschin edition, calling the two columns on the one side of a folio *a, b* and the two on the other side *c, d*, thus T. J. Nazir 52 c, and sometimes giving the *line* also. The folio number 52 belongs to Seder III., the division of the volume in which the tract Nazir is found. The T. J. will also be cited by *pereq* and *halakhah*. It would be convenient if it were customary to refer to the Zitomer edition, which numbers the *halakhoth* clearly and has less of the text in a page than ed. princ. in the 75 lines or thereabout of a column.

Before the age of printing, the *peragin* in Talmud citations were indicated by their initial words, as we still speak of the *Te Deum* from its commencement in the Latin. Thus ר"ש, near the beginning of his *peruah* on Aboth, writes במאימתי קורין, meaning *In Berakhoth cap. 1*, which commences מאימתי קורין את שמע בערבין. A chapter cited in this way, without mention of the tract to which it belongs, may be found with the help of the alphabetical list of the 524 פרקים of the Mishnah in Mr Lowe's *Fragment of T. B. Pesachim*, pp. 50 sq (Camb. 1879).

In Shabbath 31 a the words of Is. xxxiii. 6 אטונת עתיד חוסן ישועות are made to correspond to the names of the six *Sedarim* in their customary order. Thus the fourth becomes ישועות, as נזיקין is euphemistically named in editions of the T. J. and elsewhere. In Benidd. R. xiii. 16 and Midr. Tillim, on תורת ה' תמימה כו' (Ps. xix. 8—10), the six are named in the order III. I. VI. II. V. IV. An authority for the order I. II. III. V. VI. IV. is given by Neubauer in *ANECD. OXON. Mediæv. Jewish Chronicles* p. 3 (1887).

The Mishnah tracts are 60 in number according to Midr. R. on Cant. vi. ששים המה מלכות, where it is said of verse 8 אחת היא יונת 9 [מ' הלכות]. The usual reckoning makes 63, but the three בבית (iv. 1—3) are merely subdivisions of מס' נזיקין (p. 65). Thus the number is reduced to 61. The further reduction to 60 is effected in various ways, as by omitting Aboth, which does not consist of הלכות, or by counting Shabbath and 'Erubin as one, or Sanhedrin and Makkoth as one. The question is fully discussed by Chaim M. Horowitz in *Uralte Tosefta's Abth. I.* (Frankf. a. M. 1889).

T. J. Niddah and other tracts mentioned by Strack have an incomplete Gemara. Sheqalim in the T. B. has a Gemara borrowed from the T. J., and Horaioth there has usually both T. B. and T. J. Gemara. Mr Lowe's alphabetical list shews by the use of small type when a chapter of the Mishnah has no Gemara.

The tracts in the Babli are paged separately* and arranged more or less arbitrarily in volumes, there being no complete tradition as to their order. The relative order of Rosh ha-shanah and Ta'anith is determined by Ta'an. 2 a, תנא מ"ה סליק : of Nazir and Sotah by Sot. 2 a : and of Shebu'oth, Makkoth by Makk. 2 b, end. Aboth is said by ר"ש to belong to ישיעות סדר, its place in that Seder being said to be after 'Abodah Zarah and before Horaioth.

There are some variations in the names of the tracts, as below :

- I. 7 מעשר ראשון or מעשרות.
 II. 3 פסח or פסחים. 5 כיפורים or יום הכפורים (p. 64).
 תענית 9. ביצה שגולה ביום טוב or יום טוב or ביצה 7.
 תעניות or ראייה (Tosefta). 12. משקין or מועד קטן 11.
 III. 1 נשים or יבמות (No. 98, f. 77 b). 4 נזירות or נזיר (Tos.).
 IV. 1—3 are parts of one tract נזיקין (p. 64). In the Tosefta כלים also is divided into three *Baboth*. 7 עדיות or עדיות. 8 עבודה זרה or עבודה זרה or עבודת אלילים, but this is "lediglich Erfindung der Censur" (Strack).
 V. 1 שחיטת חולין or חולין or חללין 3. שחיטת קדשים or זבחים 1 (p. 65).
 VI. 2 אהלות or אהילות (Tos.). 8 משקין or מכשירין.

Editions of the T. B. contain, usually at the end of the fourth Seder, certain so-called קטנות מסכתות, which however are not Mishnah Tracts. These minor tracts are אבות דרבי נתן (called also as by ר"ש the בריתא of R. Nathan), מס' אביל רבתי, מס' סופרים, מס' מ"ט (or euphemistically פרק השלום and מס' דרך ארץ זוטא, מס' דרך ארץ רבה, מס' כלה, (שמחות). The new Wilna edition has also מס' כלל רבתי והברייתא. For the seven קטנות ירושלמיות see p. 125.

* Except the tracts without Gemara and the short tract Tamid, and except the tracts v. 5. 8. 11. 9. 10. 7. 6 in ed. Amst. above mentioned. Note that this is not always bound in twelve volumes, and that the volumes of the copy indexed on p. 123 are not numbered. The *MISHNAH* as contained in editions thereof is sometimes called *המשינה*.

ABOTH.

NOTES ON THE TEXT.

ABOTH.

NOTES ON THE TEXT.

CHAPTER I.

The manuscripts described above are hereinafter referred to by their numbers, except that the letters א ב ע ד ז are used as below, namely

א for No. 98, which contains the text of Aboth, pp. 69—78.

ב for No. 115, a copy of the commentary of R. Isaac Israeli or "Bar Shelomoh".

ע for No. 104, the Machazor of R. Nathanael ben Joseph, grandfather of "Natanel der heilige de Chinon."

ד for No. 20, which contains a recension of the commentary of ר"ש (p. 24) by R. Isaac Dorbel. For the *Notes* I have used a transcript of this commentary made for me by the late Dr Schiller-Szinessy.

ז for No. 159, which contains the commentary of Shabbethai ha-Sofer.

A few printed works on Aboth may be briefly mentioned here

R. Jonah (Berl. 1848). מלאכת שלמה (abbrev. M. Shelom.) printed with ha-Meiri's בית הבחירה (Wien, 1854): it consists of notes on the text cited mostly from יהוסף אשכנזי (Ashk.). מנן אבות by Duran (Leipz. 1855). See No. 127*. מדרש שמואל (Midr. Shem.) by ש"ר אזולאי (Wars. 1876). עין אבות by Jacob Emden (Amst. 1741). S. Baer in the Siddur ישראל עבודת, pp. 271—294 (Rödelheim, 1868). Geiger on Aboth I. II. III. in *Nachgelassene Schriften*, bd. iv. (Berl. 1877). Cahn on Aboth I. (Berl. 1875). Strack *Die Sprüche der Väter* (ed. 2 Berl. 1888). In the *Jewish Authorized Daily Prayer Book* the six Peraqim are accompanied by a translation into English, pp. 184—209 (ed. 2 Lond. 1891).

* The date of transcription only is given on p. 100. Add that Dur. lived 1361—1444 A.D.

The Midrash Rabbah on the Pentateuch is cited by section and subsection according to the Wilna edition of 1878.

The Aboth de Rabbi Nathan should be read along with Aboth. The best edition, to which we shall sometimes refer by *pages*, is Mr Schechter's (Wien, 1887). This contains two parallel texts *A* and *B*, consisting of 41 and 48 chapters respectively, of which the former only had been printed previously.

The Baboth in Aboth.

Mr Schechter has transcribed from the Bodleian MS. Opp. 497, No. 1575 in Neubauer's *Catalogue*, a statement by R. El'azar of Worms of the number of בבות or (so to say) "verses", in the chapters of Aboth, elaborately illustrated with Scripture parallels for each number. He gives the numbers for the six chapters as 16, 13, 18, 25, 32, 11, and adds that the total for chaps. i—v. is 103, the number expressed by the initials of the words quoted above from Is. xxxiii. 6, namely א' ע' ה' ד' ו' (p. 127), whereas the sum of 16, 13, 18, 25, 32 is 104. It does not at once appear how the discrepancy is to be accounted for; but possibly the number 103 should be altered to 104, there being a species of Gematria called הכולל, which allows a word to count as *one* in addition to the number otherwise obtained. Buxtorf under נטס writes on Gen. xi. 1, "Hic ע'פת אמת valet 794. Totidem טפ'ט טפ'ט", although this amounts to 795.

In ר"ט on Aboth the saying *All Israel have a portion in the world to come* &c. is called בבא, and the word is used again in this way in the remarkable note on ר' הלל in II. 5. Cf. בבא דסיפא and בבא דרישא in Shabb. 3a. The word מ'טקא is also used for *baba* or *halakhah*.

The clause כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא of the בבא above mentioned is found in Mishn. Sanh. xl. (A x.) 1, but is perhaps only a תוספת. Sanh. x. in A omits it and begins (p. 68),

אלו [ואלו שאין להם חלק לעולם הבא.

1. קבל is used in the Kethubim. תורה, for את התורה or

שבכתב רי"ט and others, *the whole Torah* means here, according to רי"ט and others, *the whole Torah*, which is sometimes personified, may be used without the article "like proper names" (Geig.), but its omission here may be regarded as an abbreviation, the result of frequent repetition. Cf. in the *Didaché* (chap. 7) εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, following the full form εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Eccles. xiv. 23, νόμον ἐν ἐννευήατο Μωϋσῆς, takes תורה for התורה in Deut. xxxiii. 4. But Torah is something less than *the Torah* in Makkoth 23b (end): 613 commandments were spoken to Moses, 365 negative, according to the days of the year, and 248 positive, according to the mem-

bers of the human body. What then means, Moses commanded us *תורה*? This by Gematria is 611 only. The two *אנכי לך* and *לא יהיה לך* we heard מפי הנבירה. *ובספרה*. twice in the Bible, Numb. xxxi. 5, 16.

On מסורת, *traditio*, see chap. III. 20. Tradition from the point of view of reception is קבלה, doctrine received. Cf. *ὁ καὶ παραλαβὼν* (1 Cor. xv. 3), *τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων* (Matt. xv. 2). Rabbinic commentators sometimes introduce interpretations with a *כך קיבלתי* (p. 54).

לְקַנְיָם (ס) is explained by Josh. xxiv. 31 (Jud. ii. 7) *ובל ימי הזקנים כו'*. The usual pointing is *לְקַנְיָם*, to correspond to the following *וּזְקֵנִים*; but we may regard this too as an abbreviation, like *התורה* for *תורה*. On the same principle we should then read *לְקַנְיָאִים וְנְבִיאִים*. The chain of קבלה is traced backwards in Tosefta Yad. II. 16 (p. 683) *מקובלני... מרבי יוחנן בן זכאי שקיבל מן הוונות והוונות מן הנביאים ונביאים ממישה*. On הלכה למשה קבל ומסרה see also No. 106 (p. 87).

הָיוּ, Geig. *oder הָיוּ*. *הָיוּ* in I. 1, 3. *הָיוּ* remarks that the *הָיוּ* form sing. (but not *הָיוּ* pl.) is Biblical. See Gen. xxvii. 29 *הָיוּ* לאחריך, and cf. Is. xvi. 4. Job xxxvii. 6.

הָיוּ *מתן* for *הָיוּ* in Targ. Job xxxii. 4 *הָיוּ* מתן ית איוב. *תְּלַמִּידִים*. 1 Chron. xxv. 8

רסינו לחן... אש. *סִינ* (ס). Baer *סִינ*. al. *סִינ*. Targ. *סִינ*. תלמיד. *סונה בשושנים* for Cant. vii. 3 *כנשתא רבתא*.

2. *שְׁמֵעוֹן*, Greek *Συμεών*. There is a short form *סִימון*, *Συμῶν*.

מְשִׁירִי (Baer Strack Auth. P. B.), from *שָׁן* and a form of *שָׁר* with *yod* for *aleph*, but the pointing is doubtful. See Weiss *המשנה* p. 81 (Wien, 1867) and Mich. Cahn on Aboth, p. 8. Geig. *שְׁרִי*. *שְׁרִי* here *הַשִּׁין* followed by *yod* with dagesh and shva, and that by *yod* unpointed; and with single *yod* in the Mishnah Lesson *מקומן* (f. 10 b. Cf. Auth. P. B. p. 11), *מעכבת שְׁרִי הרם*; giving the *digdig* of the word as pl. from *שְׁרִי*. For a pl. *שְׁרִים* see Kohut's *Aruch Completum* VIII. 69 *שיצאו כמצרים* * *שיצאו אותם שְׁרִים*. *הַגְּדוּלָה*, the adj. with, the substantive without the article, as in § 1. Cf. Ab. I. 12 (I), II. 15 *הרע*.

* But the true reading in Bemidb. R. xix. 21 seems to be as in ed. Wilna *שְׁרִים*, *carreans*, on which Loria remarks *ב"ה* בחסידים. With Kohut agrees Midr. ed. Frankf. 1705 A.D., while Jalq. I. 764 and Buber's Tanchuma read *שְׁרִים*.

Gen. i. 31 יום הששי ii. 3 אתחילון השביעי xli. 26 פרות הטובות Ps. civ. 18 הרים הגבוהים Shabb. ix. 3 שער המשתלח הַעֲבוֹדָה.

ἡ λατρεία (Rom. ix. 4), the Temple service, for which a substitute had to be found בומן שאין בית המקדש קיים (Megil. 31 b, Ta'an. 27 b). Cf. Baba Q. 82 b בעבודה כל זמן שעוסקין בעבודה Sifré II. § 41 on Deut. xi. 13 gives prayer as a meaning of 'abodah, ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה, comparing Ps. cxli. 2, although תפילה אינה דבר תורה (T. J. Berak. 3 b).

הסרי יהוה אוכיר... כעל כל אשר נקלני Is. lxiii. 7. al. הח. גמילות חסדים.

Targ. גמילת חסד in Hos. iv. 1. T. J. Ta'an. 68 a recites Ab. I. 2 and finds the Three Things in Is. li. 16 תורה דברי בפיד וז' תורה ושלושתן בפסוק אחד ואשים דברי בפיד וז' תורה ובצל ידי כסיתך זו גמילות חסדים... לנמוע שמים וליסוד ארץ אלו והקרבנות. Here again תורה stands for התורה as in § 1.

3. אַנְטִיגֹנוֹס, Gk. Ἀντίγονος. Lat. Antigonus. אַנְטִיגֹנוֹס here and in Bekor. vi. 3, 4, 11, 12, vii. 2, 6. Duran והגירסא אַנְטִיגֹנוֹס, הקדומה אַנְטִיגֹנוֹס הגון פתוחה, and see Baer. But Antignas is a degenerate form, perhaps from a primitive אַנְטִיגֹנוֹס. Cf. for the termination א in Ab. II. 10, 11 הורקנוס, 18 אפיקורוס, Baba M. xvi. 6 סומכוס, Bekor. vi. 13 אנדרוניס.

אִישׁ סוֹכֵי. אִישׁ סוֹכֵי (comm.). Others וסוכו היא עיר בארץ ישראל... כמו שנוכר. Dur. שוכו, יסוכה. the Bibl. forms שוכו, יסוכה. Dur. בספר יהושע... שוכו ועוקה והוא כתוב בסין ויש בשופטים פסוק אִישׁ שוכו. For the use of אִישׁ see Ab. I. 4, 5, III. 9, 10, IV. 7, 28. Challah IV. 10. 'Orl. II. 5, 12. Gitt. VI. 7. 'Ed. VI. 2. Midd. I. 2. Dur. explains גדול גרול שבשכה נ. החכמים באותו מקום and Bibl. אִישׁ ישראל von sämtlichen Bewohnern.

פֶּרֶס, followed by י—(א). Dan. vii. 10 יִשְׁקִינָהּ. פֶּרֶס pause-form from פֶּרֶס. Jacob Emden הפ"א בשבא והר"ש בפתח פֶּרֶס. Levy compares φόρος, but it is perhaps from פֶּרֶס, to decide. Hence ration, פרווידא, provianda, provende; with the alternative פֶּרֶס, או שמא לשון משאת הוא באחת הלשונות פֶּרֶס, פֶּרֶס in Prof. Bevan's Daniel, p. 106 (Camb. 1892). Targ. 1 Chron. xviii. 6 גִּטְלִי פֶּרֶס מסקי מסין * 6. גִּטְלִי פֶּרֶס מקרבי דורין 2 (ed. Dav. Wilkins, Amst. 1715, from MS. Cant.). Baer מתנה ומנחה פֶּרֶס. פֶּרֶס פירוש לשון פֶּרֶס, חילק בין פרס לשכר, שכר, but Maim. פרס לשכר. The scribe in א 144 a has written the letters לק prematurely and marked them for omission.

על מנת המכנים (א) חלות על מנת שלא 2. Yom. I. 2. Baer. מנת (א) שלא.

* Quoted by Geig. p. 287. But the MS. (414 b) has מִסִּין, probably for מִסִּין, cf. Levy Chald. Wörterbuch s.v. מִסָּא (S. 8.).

ment that הלל was of the sons of Ne'ariah, whose name is found ברברי הימים. He is so described in the chain of esoteric Qabbalah by R. Abr. of Granada (c. 1300 A.D.) in ברית מנוחה (*Introd.*). But the former explanation is preferable. Jud. xii. 13, 15 הלל (ελλή), cf. הלל in Is. xiv. 12.

שמע is found in 1 Chron. ii. 28—45, iv. 17. Some think it a contraction of שמעיה or שמעי.

14. נגד שמה אבר שמה (Ashk.). שמה (comm. שמה) *bis*. 335
(cf. Midr. Shem.) שמה... שמה. מוסף יסף (C* S Cahn).
דילא... יסף Strack. ודלא... יסף Baer Auth. P. B. ודלא... יסף.
3 (cf. No. 4) ודלא מוסף יסף, and in comm. (see Ta'an. 31 a) ודלא מוסף שאינו סובר בתלמודו לומר דבר מתוך דבר ואף אינו 3
[No. 95 יאסף] יסף מוסף מן הלילות על הימים יסף יאסף. This note agrees with Rashbam's *perush* on Baba B. 121 b. ודישתמש 33
(ואשתמש באלף) ודי אשתמש 3. Cf. Ab. iv. 9.
בתנא 33 (ref. to Targ. Sheni Esth. ii. 17), al. בתנא or בתנא. S says that it is a rare word, the use of which is accounted for by הרמ"ב (that is ר' משה בונטריל) on Sepher Jecirah, f. 34 a [Mant. 1562 A.D.]

15. אמתי. Targ. for מתי. So S, with ref. to מתי in the *Aruch*, where it is maintained that מתי should be read for מאימתי in Berak. I. 1. But see Kohut's *Aruch Compl.* vol. v. 287. Notice the remark of S והלא התרגום ברוח הקדש נאמר.

16. בסבר. כ"ה בכל הסדורים S, but with preference for סבר as in Targ. Gen. xxxi. 2 ית סבר אפי' דלבן. פנים יפות fem. as Ezek. xxi. 21 אנה פניך מועדות (S).

17. אומרות (33). See other pointings in Cahn. Ashk. א"א עומרות.

18. גדלתי (S), usually גדלתי. See Cahn. אלא שתיקה עק. 3. ולא המדרש הוא העקף. משתיקה 335 (A Ashk.).
No. 113 ולא מדרש הוא עקף אלא מעשה. S condemns עקף המדרש. These readings exemplify the tendency to abbreviate familiar expressions by omission of the article (p. 132).

* The manuscript C is quoted for the consonants only (p. 83).

19. קים (p. 84), not עומד as in the saying of Shim'on הצדיק in Ab. i. 2. 'שנ' אמת כו'. The Scripture proof Zech. viii. 16 is a תוספת. T. J. Ta'an. 68a (end) quotes the saying of R. Sh. b. G. (with עומד as in the saying in Ab. i. 2 cited just before) and adds ושלשתן דבר אחד הן נעשה הדין נעשה אמת נעשה שלום. אמר רבי מנא ושלשתן בפסוק אחד אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. Of the three things on which the world stands (עומד) according to Simon Justus it had been said in like manner in T. J. Ta'an. אחר בפסוק אחד ושלשתן (p. 134). The inference in both cases alike is that the פסוק was no part of the saying. The speaker in each *baba* being a ש"מסון, it was the more natural for scribes to fall into the error of writing עומד על ג' דברים העולם עומד in the later saying. ע in text (p. 84) and No. 101 repeat על התורה עומד from i. 2.

CHAPTER II.

1. רבי מרפון 19 ב' cf. 11. רבי with *chireq* under the *resh*. 33 4, cf. 11. 19 רבי רבה and see No. 105 (p. 86) and Baer on Ab. ii. 1. "Rabbi" is called רבי רבה in Chullin 51a. On רבנות see chap. i. 11, and note that רבוני is found once in the Mishnah according to א (64a₁₉), for the usual של עולם רבנו (Ta'an. iiii.). Rapoport in בכורי העתים vol. x. pp. 104 § 9, 109 § 14 (Wien, 1829) discusses the signature of the poet El'azar יעקב בירבי explains בירבי as abbrev. of רבי בן (cf. No. 103, p. 81), and remarks that Ashkenazic scribes have been wont from of old to write יתירה for *segol* or *chireq* and וא"ו יתירה for *cholem* or *qameç*. לעושה ותפארת (כ"ה הנכון בלא יוד אחר השי"ן) R. Israel (cf. Magen Ab.) כל שהיא תפארת לעושה תפארת. לעושה ותפארת. לעושה ו' or ותר ישראל ז"ל 33 לעושהו [לעושהו No. 90, p. 51] תפארת לו מן האדם פ"ה...ועלה בדעתי לומר כי הגירסא היא כל שהיא תפארת לעושהו...ופ"ה לעושהו הוא האל ית' העושה את האדם כמו אם מעושהו יטהר נבר...ויהיה עתה הפי הפך כוונת המפרשים ז"ל ר"ל שלא יברור האדם הדרך שהוא מפואר בה עם חברות בלבד רק שיברור הדרך שהוא מפואר בה לפני האל ית'...וראיתי נוסחא ישנה נראה שהיא ירושלמית וכת' בה תפארת בלא וא"ו [א] וכן מצאתי ואני יש לי שתא 33 בגירסת ר' יצחק בן גיאת ז"ל וזה העירני לפרש בן סודי משנה ב' סדוויקים ומנוקדים שנכתבו בירושלם עיר הקדש וכת' בהם תפארת לעושה ותפארת כמו שכת' בכל ספרי ספרד וצרפת With this com-

some add the *baba* נחשד בדבר אין אדם (Mo'ed Q. 18 b), see Aboth R. N. pp. 63, 78.

5. הלל. Ashk. ר' הלל אומר כן הוא רבי הלל ברוב הספרים. On the other side see No. 108 (p. 90). אל תפרוש. $\mathfrak{A}\mathfrak{C}$ add עצמן un-

necessarily. דבר שאפשר לשמוע שסופו להשמע. Nos.

90, 133, 170. In $\mathfrak{A}$ add להשמע after שסופו. Rashi על דבר של תורה שאתה יכול לשמוע עכשיו שחשמע לבסוף אלא לאלתר הט אונך לשמוע... דבר שאפשר לשמוע וסופו [ששמוע] להישמע... ואל ($\mathfrak{B}$ see p. 54) תאמר שאי אפשר לשמוע אם אינך טרוד ועסוק במלאכה ואיפשר לך לשמוע דבר תורה עכשיו אפי' אם סופו לישמע בפעם אחרת אל תאמר הרי סופו שאי אפשר. No. 23 (cf. Ashk.) להישמע ואותו הפעם תלך וחשמיענו (*sic*)

דבר שאי אפשר לשמוע וסופו להשמע. $\mathfrak{B}$ quotes Maim. as reading להשמע, in the sense ומוקבל נעים וסופו נעים ומקובל, and "Rashbam" as reading לשמוע. שאיפשר לשמוע. מפנין הקל $\mathfrak{S}$, לְכַשְׁאֲפֵנָה... תִּפְנֶה, but usually *niph.* תִּפְנֶה... לְכַשְׁאֲפֵנָה.

6. הוא תאר למי שאין בו תורה ולא דרך ארץ $\mathfrak{S}$. בור (B3), Baer. והוא לשון תרנום כמו... (משלי ל') מטול דבורא דבני נשא אנא ובסוטה פרק היה נוטל דף כ"ב ע"א אמרו שנה ולא קרא הרי זה בור. Here we have an example of the old way of quoting a *pereq* by its opening words, together with the modern way of quoting by *folio* and 'ammud.

ירא חטא, ולא דבישן. $\mathfrak{B}$ ירא. $\mathfrak{S}$ comparing (תל" קכ"ח) אשרי כל ירא יי'.

הבי"ח בקמ"ן חטף... כמו... בְּשִׁנָּה אפרים יקח (הוי"ע י') $\mathfrak{S}$, לְמַךְ, adding that some copies have הַבְּיִשָּׁן with *vau* after the *beth* ($\mathfrak{C}\mathfrak{B}$ No. 95). $\mathfrak{B}$ Baer Strack Auth. P. B. הַבְּיִשָּׁן with *pathach* under the *beth*. It is the practice of $\mathfrak{S}$ to use the *raphé* mark (as over the *daleth* of למר), to write *mappiq* under instead of within *he* (as לְעִיָּה), to mark accented syllables, and to accentuate citations from Scripture in the text of Aboth.

דקפדן, שאין אנשים. מוחכם $\mathfrak{B}$. *מחכים. מענין קפדה בא (יחזקאל ו') $\mathfrak{S}$, שאין איש... ובמקום שאין אנשים להשתדל ולעמוד בפרץ תשתדל $\mathfrak{B}$. להיות איש... ובירושלמי (I) בתר דלית גבר תמן תהי גבר והיא היא. See in T. B. Berak. 63 a. הַשְׁתַּדֵּל. No. 170 (p. 118)

* See כלה והבריתא (cf. p. 128) in Nathan Coronel's קונטרסים, fol. 11 a (Viñdob. 1564 A.D.), for a reading חכם.

ס"א השתדר בר"ש וכן משמע דגרים רד"ק שכת' M. Shelom. השתדר בס"ס הישרשים השתדר כמו השתדל וגם הרמב"ן בפ' משפטים בפ' כי יפתח כתב ד"ש נוסחאות דגם השתדר בר"ש וכן הגיה הר"א ז"ל בשם רוב הספרים

7. כענין צפה (sic) מים על ראשי (איכה ג) S. גלגולת אחת שצפה. על דאמפת אטפוף. E No. 170 צפה without shin. גולגולת שצפה פ

S the *daleth* with *shea* בקד"ש כמו שכתבתי בדריש... he finds the pointing *teth* נח בשב"א and *pe* בפת"ח quotes (דברי י"א) אשר הציף (דברי י"א) and finds the pointing *teth* which he adopts בטפוף אטפוף. Auth. P. B. באחת מסדורי קלף בנליון. יש משניות שכת' בהן דעמפת עמפוף והיא היא שאותיות א"ח ה"ע מתחלפות אישה אל אחותה. ויש שכתוב בהן על דאקפות (sic) אקפוף בערוך הביאו בערך עמף בע"ן על דעמפת. M. Shelom. מתרג' וקפא ברזלא, see Kohut on עמף and עמף. Observe that the narrative part of the *baba* is in Biblical Hebrew, while the saying is in a Targumic dialect.

8. מרבה דון [= דון] דוי וראבון נפש שמפחד פ. מרבה דאנה. Midr. דון כך הוא הנרסא בערוך תרגום ינון דוונא. M. Shelom. כתב הר' אפרים ז"ל כי יש משניות מדוייקות שכתוב בהם מרבה (p. 63) Shem. תורה מרבה חיים קנה שם טוב קנה לעצמו וכו' מרבה בשר... נכסים... שפחות... עבדים... נשים... תורה... There would thus be left the six clauses answering to the comment חזון לומר שכל הרבויין אין בהם תועלת זולתי (פ) ריבוי התורה בלבר. AB (comm.) AB Ashk. put the נשים clause next before שלום חיים מ' חיים, and Ashk. omits after חיים מ' חיים, and M. Shelom. adds זה חכמה ברוב הספרים ל"ג זה חכמה מ' חכמה מ' צדקה קנה וכו' followed by מ' עצה מ' תבונה מ' ישיבה מ' שלום מ' חכמה מ' צדקה קנה וכו' No. 90 puts מ' עבדים before מ' שפחות. No. 23, with marg. מ' עצה מ' תבונה. Ecd. i. 18 ויוסיף דעת יוסיף מכאוב. קנה דברי תורה קנה חיי העולם הבא... ומחק מלת לו. Ashk. קנה לו.

9. אם למדת תורה הרבה. מוקלל. No. 95. מהלל. כ"ה הנוכח במשניות ובכבר מדרש שמואל אבל הר"י אברבנאל ולב אבות S ומלי דאבות וחסידי אבות ופרקי משה ומדרש שמואל בשם הר"ם אלאשקור (sic) עשית A. גורסין אם עשית תורה הרבה ונותני' טעם לגירסתם והוא טעם לשבח B comm. עשית תורתך. E No. 95, 101. (טובה), 170. cf. Nos. 23, 107, תורה. [in text only as far as תור is legible] אם עשית תורתך הרבה אם למדת כל

ימיך בתורה ועשית כל המצות. Some such comment or the same words in Ab. II. 19 may have suggested the reading למדת תורה הרבה in II. 9.

נוצרתה א. נוצרת. תחזק (S), al. תחזק.

10. לעזר, ליעזר... אלעזר. A frequently has the Jerus. forms לעזר, ליעזר

without *aleph*, the latter once with points לעזר (p. 66, line כ"א, Gk. Λάζαρος. On *pathach* for *qameç* see chap. III. 11. הורקנוס.

S with note that הורקנוס is יותר נכון. B prima manu, with *caph* altered to ק. E omits — יה or חנניא חנינא E.

ואילו הן (text) B. ואלו S. al. ואלו with *dagesh*, cf. bibl. אלה. D in comm. ר' אלעזר בן ערך with *rau* before the last name only, quoting bibl. ויהודה.

ראובן שמעון לוי ויהודה. R. Jochanan calls the five severally by name without title, E שמעון למידיו ר' פ, בלא שום סמיכה R. Strack Dur. notice readings which make him call the first or the last רבי.

כל הסדורים סוד, in favour of which against אסר (S), bibl. שיר. Nos. 23, 158. R. שמעון בר' צמח. S quotes (Dur.) מעין אסר without *caph*.

11. אף אסר or מ' אחת (cf. Strack) to balance שניה.

A om. אף. E om. עמהם.

12. באו וראו. Abarbanel gives a reading באו in this *baba*,

but באו (of רעה) in the next. Geig. "bibl. לך geh! z. B. Is. xx. 2, Hos. iii. 1, Koh. ix. 7...vgl. πορεύσθες μάθετε Matt. ix. 13, syr. ילפו."

דרך טובה. E No. 106 ד' ישרה, cf. II. 1. B in text טובה altered to טובה. לבקש איזו היא הדרך הטובה. Emd. niph. שידבק.

רואה אני את דברי 7. cf. Sheqal. iv. 7. רואה אני... מדבריהם.

רואה אני את דברי 7. cf. Sheqal. iv. 7. R. אלעזר מדברי ר' יהושע (A iv. 9, f. 54 a₁₅). E once רואה אני without מדבריהם, cf. Rosh ha-Sh. II. 8. רואה אני את דבריך (A II. 10, f. 61 b₁₀), Baba B. ix. 1. רואה אני את דברי אדמון (A xxix. 1, f. 122 a₂).

13. אחר הלוח מן האדם כלוח מן המקום without הוא ברוך.

הק' הוא קורא מקום ומפורש בסיפרי (1) לפי פ. שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו שני ומתחת זרועות עולם. והקדוש ברוך הוא תקף שאנו מזכירין שמו אנו צריכין לברכו שני' זכר צדיק לברכה ואו' כי שם יי' אקרא הבו גודל לאלהינו. No. 108 יצירה S. ספר (p. 99) for B. B adds that יהיה by a kind of Gematria amounts to the same as ספרי.

בצ"ל אכן ה"ר יהוסף ד"ל M. Shelom. ויצדיק חונן וגותן. מקום.
כתב ברוב הספרים ל"ג רק ולא ישלם ונר

14. שלשה שלשה (S). Read הם אמרו שלשה דברים (Strack *genauer*) with B No. 90 (p. 54), 95 (marg.), 114, 133, 170, M. Shelom. Dur. כל אחד מהם אמר שלשה דברים ולזה נכפל במשנה שלשה ב'. פעמים B has a second שלשה but unpointed* and with a line drawn through it, and reads טמון חברך, marg. נ"א כבוד תלמידך. The three sayings of ר' אליעזר are (1) יהי כבוד (2) אל תהי נוח (3) ישוב יום אחר. Ashik. on (3) כ"י וי' יודע אדם באיזה יום ימות כ"י see Ab. R. N. p. 62, Shab. 153 a, Midr. R. on Eccl. ix. 8 בכל עת. בנחלתן של (S). Baer

שועל. R. Isr. gives a reading שועל (p. 54). The saying והוי מתחמם ונר is a תוספת from Aboth R. N., for which B makes room by reckoning R. Eli'ezer's (1) and (2) as one. M. Shelom. כתב הר"מ די לונזאנא ז"ל מכאן עד סוף המשנה נראה מפ"ט [ע"י ס"פ ט"ו] דאדר"ג שאינו משנה ובהכי אתי שפיר ולא פשו מנ

15. עין רעה (B No. 90) as in Ab. II. 13, v. 28 is to be preferred. CS Ab. R. N. (p. 62) הרע עין, by assimilation to the following יצר הרע. Notice in No. 106 the Gematria הרע יצר = הרשע, δ πονηρός, and the expression שנאת חנם (p. 88). E. הבריות חנם. Joma 9 b חנם.

16. ממון. Syr. במונא. Sanh. III. 1 דיני ממונות בשלשה Geig. blos Erweiterung von המון...späthibl. חביב עליך בשלף (S), cf. iv. 17. E. om. חביב. Berak. 61 b מנפו עליו מנפו חביב עליי, Sifré 73 a. וחתקן (S), or חתקן (A—) without *vau*. Cf. Ab. iv. 23. S notes that the *aphel* is used in Targ. as for ושמיו מאור ושמיו (Ps. lxxiv, 16), but חתקן is preferred here in the Mishnah as a biblical form, although itself not found in the Bible, כמו שכתב הרד"ק בהקדמת המכלול כת' במשניות B. שאינה ירושה לך. ונקוד מלמעלה לומ' שאין גורסין אותו.

17. ותפילה (S) in text ותפילה בק"ש (S). Read ותפילה אין אנו נורסין במשנה B (comm.). ותפילה ותפילין ל"ג No. 170. אלא רחמים ותחנונים. omit רחמים, which was perhaps suggested by רחום in the following proof-

* B III. 4 and from III. 9 to the end (exc. v. 27, 28) is mostly unpointed.

text. Berak. iv. 4 תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים.

ℳ comm.

בפני עצמך for בעצמך.

Cf. Nos. 2, 54, 90, 92, 103.

18. ב"ה הנוסח א. ודע מה שחשיב. שקוד א. ש. שקד.

בספר נחלת אבות ולב אבות ומלי ראבות גם במדרש שמואל
גם בספר חסדי אבות הביא שתי הנוסחאות והוכיח שהנכון הוא לגרוס ודע
וגם בסנהדרין [Sanh. 38b] הובאה משנה זו בלא מלת "ודע ובעל עין יעקב
But in Sanh. *l.c.* the insertion of ודע may be accounted
for by the *perush* להשיב. ודע, Nos. 95, 133 omit it.
No. 73 (cf. ℳ comm.) כרי שתשיב. Nos. 23, 39 ודע מה שתשיב כצ"ל.
M. Shelom. תורה ודע מה שתשיב כצ"ל. תורה.
ולפי מה שראיתי בספר מסורת התלמוד שם בסנהדרין (דל"ה) דלא נרשינן
מלת תורה אין צורך לגרוס מלת דע ומ"מ איני יודע מי הגיד לו זו הנרמא
וברסבין פ' ויקרא נבי חלבו האליה כתבה בלשון זה הוי שקוד לתלמוד תורה
כרי שתשיב לאפיקורוס.

ל' On אפיקורוס see Sanh. 38b, 99b, cf. Moreh Neb. III. 17. Thus far, omitting ודע, we have but one saying.

ודע לפני מי אתה עמל. הרי השניה פ. i.e. the 2nd of R. El'azar's
three sayings. ℳ adds בעל בריתך וכי, cf. Nos. 95, 110, 113.

ומי הוא בעל מלאכתך, his 3rd saying according to A Ashk., to which
אין פ. ונאמן בעל מלאכתך הג' הרי ג' א. שישלם לך שר פעולתך א. add
ובמשניות שלט אין כתוב אלא ומי. Dur. cf. § 19. הוא בעל בריתך ואין שם ונאמן הוא בעל מלאכתך
the three sayings according to his *perush* being (1) הוי שקוד (2) ודע לפני מי (3) ומי הוא (3).
See also No. 106 (p. 89).

19. ב"ה... ולא ר' שמעון א. ר' מרפון קצר. In der Bibel nur

לא א. or —ים. Cf. Ab. VI. 2. Stat. constr. (Strack).

בן חורין לבטל. Eccl. x. 17 בן חורין אתה. (A), which may be read
as *gal* (No. 23 לְבַטֵּל) or *niph.* לִיטַבֵּל א. ליטבל פ. א. adds הימנה,
ממנה.

* See authorities for the omission of ודע or of ודע מה in Rabbinores דקדוקי סופרים (ix. 107, Mogunt. 1878). The *Well of Jacob* (No. 291, p. 437 in Benjacob's *Opus*) was first printed in the year 5271 (=1511 A.D.), in Rashi type. Benjacob's No. 311, p. 526 is the דקדוקים of R. Shimsh. ha-Naqdan referred to by S on Ab. I. 11 (p. 137), a MS. of which is in the British Museum.

CHAPTER III.

1. בֶּן מַהֲלָאֵל (S), Geig. *Mahallel*. כִּי דְבָרִים כִּי as in Ab. II. 1.

Ab. R. N. B. xxxii. דְּבָרִים בְּר' יִסְתַּכֵּל אֲדָם בְּר' cf. A. xix. Dur. אֶת אֶת for אֶת אֶת here and in Baba Q. ix. (110 b₂), Qinnim III. (191 b₂₄). Numb. xi. 15 וְאֵם

בְּכָה אֶת־עֵשָׂה לִי. מֵאֵין בָּאָתָּ וְלֹאֵן אֶתָּה הוֹלֵךְ (S). אֶעֱבֹד Dur.

בָּאָתָּה. אֶעֱבֹד No. 23 Ashk. Strack וְלֹאֵן אֶעֱבֹד Dur. Emd. וְלֹאֵן. 1 Sam. x. 14

מֵאֵין בָּאָתָּה. אֶעֱבֹד Ashk. אֶתָּה תֵּלֵךְ וְיִמְאֵין תִּבְּוֹא. אֶעֱבֹד Jud. xix. 17 אֶתָּה תֵּלֵךְ

מִלִּיחָה כִּירוּחָה. מִלִּיחָה 112, 114. מִלִּיחָה 92, 108, 158. דַּע מֵאֵין אֶעֱבֹד. מִלִּיחָה כִּירוּחָה

אֶעֱבֹד Shebi. II. (13 b₂) הִלָּחָה, Makhsh. vi. 7 (Jost) וְהִלָּחָה כִּירוּחָה. מִטְּפָה

נוֹתֵן לְאָדָם (S with אֶעֱבֹד (comm.), cf. Mekhilta on גִּירָא תִּהְיוּ (Fr. f. 42 a)

לְמִקּוֹם ר' וְה' No. 23 marg. לְרִמָּה וְתוֹלְעָה אֶעֱבֹד. בֶּן מִטְּפָה שֶׁל מִים

אֶת הַחֲשִׁבּוֹן אֶעֱבֹד Dur. וְה' לְמִקּוֹם עֵפֶר ר' וְה' with *rau* conj.

לֵתֵת אֶת הַח' No. 113 here and in iv. 32, cf. Dur. דִּין וְה' for וְה'

Ashk. לְפָנֵי מַלְכֵי הַמְּלָכִים (sic) בְּרוּךְ הוּא וְנִתְּנָה כֵן מִנְחָתִי.

2. רַבִּי חֲנַנְיָה סָגֵן הַפְּהִיגִים Baer חֲנַנְיָה, אֶעֱבֹד (text) Ashk.

גַּם ר' חֲנַנְיָה בֶּן חֲנַנְיָה (pp. 41, 42, 45) Fragm. of T. B. ed. Lowe Ashk.

סָגֵן pl. only in Bible (Ezra ix. 2, Dan. ii. 48, iii. 2). חֲנַנְיָה... חֲנַנְיָה... רוֹסָא (Ab. III. 3, 7, 13).

2 Kings xxiii. 4, Jer. xx. 1. Emd. Targ. סָגֵן חֲנַנְיָה

שִׁשׁ נִקְרָאוֹת אֶעֱבֹד with סָגֵן, cf. Baer. שִׁשׁ נִקְרָאוֹת אֶעֱבֹד

דְּהִיבָא שִׁישׁ אֶלֶף דְּהִיבָא אֶלְמָלָא ר"ה אֶלְמָלָא Baer. Tos. Megil. 21 a

בְּסוּף אֶלְמָלָא רוּחָה לוֹמֵר אֵילֵנוּ לֹא וְהִיבָא דְכָתִיב אֶלְמָלָא בִּירְד רוּחָה לוֹמֵר אֵילֵנוּ

וּבְמִשְׁנֵיּוֹת שֶׁלֵּנוּ גִרְסִין שְׁאֵלֹלִי. לֹלִי, לֹלִי. שְׁאֵלֹלִי אֶעֱבֹד. הִיבָא

מִרְאָה שְׁהִיָּה קִשָּׁה עֵינֵינוּ. מִרְאָה מִלְכּוֹת No. 103 וְקִשָּׁה but why

חַיִּים בִּלְעָד (חַיִּים בִּלְעָדוֹ גִּרְסִי) אֶעֱבֹד Dur. Geig. (richtiger als

אֶעֱבֹד objecting that the speaker would not have included himself, Emd.

וּבְמִשְׁנֵיּוֹת מְדוּיָקוֹת כֹּחַ חַיִּים בִּלְעָד אֶעֱבֹד. בִּלְעָד שְׁנֵי קְסָאֵין

לֹלִי יִי שְׁהִיָּה לֵנוּ... אֵזֵי חַיִּים בִּלְעָדוֹ 2, 3 Psalm cxxiv. בִּלְעָדוֹ 23

3. אֲבָל שְׁנַיִם שְׂיוֹשְׁבֵין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה שְׂבִינָה

שְׂיוֹשְׁבֵין וְעוֹסְקִין אֶעֱבֹד. (כֹּאֲלוֹ שְׂבִינָה) S with אֶעֱבֹד (exc.) שְׂרִידָה בֵּינֵיהֶם

11. רְבִי יַעֲקֹב אֹמֵר הַמְּחִלָּה בְּדִרְךָ (S). al. עֲקִיבָא or שְׁמַעוֹן, see 'Beth Hachira'. Rashi ע' ל' יְחִירֵי ע'. Job xxx. 28 קוֹדֵר הִלַּכְתִּי.

א *מִשְׁנָתוֹ with *pathach* for *qameq*, which was illustrated by the annexed footnote in the first edition of דברי אבות העולם. מִשְׁנָתוֹ S.

זֶה מִה־נָּאָה אֵילָן זֶה (S). A repeats this, No. 101 omits it and repeats the נִיר (al. נִירָא) clause. Dur. וְגַם זֶה הַמִּשְׁנָה אֵינָה כְּתוּבָה בְּסִדְרֵי תַפְלוֹ. ולשון המִשְׁנָה מִה נָּאָה אֵילָן זֶה מַעֲלָה.

הַכְּתוּב ב'ה בכל הנוכחות S. Baer Targ. Job xxx. 4 not וְחַס וְשָׁלוֹם לֹא דִיבֵר ע'. הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב... דֵּהָא לֹא כֵת' בִּיה קֵרָא ע'. מִמַּשׁ הַבֵּת בְּרִבֵּר כּוֹחַ לְפִיכָךְ הוּא אוֹ' כִּאִילוֹ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ וְלֹא נִתְחַיֵּב מִמַּשׁ מַעֲלִין עָלָיו כִּאִילוֹ מִתְחַיֵּב וְכו' וְכֵן הֵנִיחַ ג'ב בַּמַּתְנִי דְּבַסְמוֹךְ. Ashk.

12. אֹמֵר בְּרִי יֵנְאִי אֹמֵר מִשּׁוֹם ע'. אֹמֵר... אֹמֵר. A No. 109 אֹמֵר. אֹמֵר with marks of erasure over the first אֹמֵר.

כָּל הַשּׁוֹכֵחַ תְּלַמִּיד ע'. מתלמודו No. 95 אחד. S. דְּבַר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ וְגו' abbrev. ע'. וְשֹׁכֵחַ תְּלַמּוּדוֹ מַעֲלָה עָלָיו כִּאִילוֹ מ' בִּנ' ע'. א. as חֲכָם ש' הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב עַד. Ashk. (A S). כל ימי חיך and אִשֶּׁר רָאוֹ עֵינֶיךָ for

"ג'א מִשְׁנָתוֹ: וְאֵת לְמַעַן הָיְתָה הַפֶּתַח תַּחַת הַנּוֹן בְּכִי שְׁלִפְנֵינוּ וְיֵל שֶׁכֶּסֶף דּוֹמֵה לְזוֹת הַקֶּמֶן לְפֶתַח שֶׁתַּחְתֵּיהֶם חִירָק אֲבָל לְפַעֲמִים הַפֶּתַח בְּלֹכֵד עוֹמֵד בְּמִקְוֵי הַקֶּמֶן לְגַמְרִי. וְהָרִי דִּבֵּר נִפְלָא שְׂרָאִיתִי בְּסִפְרֵי גִּוֵּר אֲרִישׁ (וְזֶה פֶּרוֹשׁ לְפֶרוֹשׁ רַשִׁי עַל הַתּוֹרָה לְהַגְאֹן מֵהָר לְמַפְרָא) עַל הַפְּסוֹק בְּרִאשִׁית י"ח ג' ו' ל': לְגִדּוֹל שְׁבָהָם אִמֵּר וּקְרָאָם כָּלֵם אֲדוֹנֵי פִי הֵא דְכַתִּי אֲדוֹנֵי דְמַשְׁמַע לְסוֹן רִבִּים מִדְּלֹא כֵתִי אֲדוֹנֵי בְּחִירָק וְאַחֲכִי אִמֵּר אֵל נָא תַעֲבֹד דְּמַשְׁמַע לְסוֹן יִמִּיד אֵלֹא הָאֲמִירָה הֵיא לְאַחַד וּקְרָאָם כּוֹלֵם אֲדוֹנֵי לִכְךָ קֵאֲמֵר אֲדוֹנֵי בְּלִסּוֹן רִבִּים. וְאֵת אֵי לְסוֹן רִבִּים הוּא לְמַכְתָּב אֲדֹנֵי בְּפֶתַח דְּמַשְׁמַע לְסוֹן רִבִּים וְיֵל בְּקֶמֶן מַשְׁמַע לְסוֹן יִמִּיד וְגַם לְסוֹן רִבִּים וְכֵן מוֹרָה הַנִּקּוּדָה שֶׁהוּא קֶמֶן וְהוּא מוֹרַכֵּב מִן פֶּתַח שֶׁהוּא לְסוֹן רִבִּים וְכֵן חִירָק שֶׁהוּא לְסוֹן יִמִּיד וְלְפִיכָךְ הֵפֵס שֶׁהוּא קְדוֹשׁ נִקּוּד בְּקֶמֶן לְפִי שֶׁהִקְבֵּה יִמִּיד וְדֶרֶךְ כְּבוֹד אֲדוֹמִים לוֹ לְסוֹן רִבִּים וּמִפְנֵי שֶׁכֵּן הוּא מְדַבֵּר לְגִדּוֹל וּקְרָאָם כּוֹלֵם אֲדוֹנִים לִכְךָ קֵאֲמֵר אֲדֹנֵי בְּקֶמֶן שֶׁהוּא לְיִמִּיד וּמִדְּבַר אוֹתוֹ בְּלִסּוֹן רִבִּים וְזֶה סִבּוּן רַשִׁי לְפֶרֶשׁ עַל וְיֹאמֵר ה': לְגִדּוֹל שְׁבָהָם אִמֵּר וּקְרָאָם כּוֹלֵם אֲדוֹנִים כְּדִי לְתַרֵּץ לְסוֹן אֲדֹנֵי בְּקֶמֶן.

23. חִיבָה יתירה נודעת להם. כלי חמדה שבו פשט, שבו נברא העולם. כלי חמדה ש, שניתן להם כלי שבו נברא העולם. א. (ע) שנ' כי לקח טוב, חִיבָה יתירה נודעת להם omits ב. כלי חמדה שבו... א. ומצאתי בתפלות צרפתות נוסחא יפה... בצלם... בצלם אלהים. §§ 21—3 בנים... בנים למקום. כלי חמדה... כלי חמדה שבו נברא העולם. ולפי נוסחא זה החיבה היתירה תוספת היא על החיבה הראשונה... אדם עולה מ"ה ומ"ס He gives the Gematria וכן נראה מאבות דרבי נתן ולא גרסינן במשיניות and remarks בשלימותו עולה פ"ו כמנין אלהים שנאמר בנים... אשכ. שלנו אלא בקצת נוסחאות שנא' כי לקח טוב... שנאמר כי לקח טוב... בס"א לג' הני תרי שנאמר.

24. הפל צפון. אשכ. אית דאמרי הכל צפון. cf. p. 122. רש"ת as Emd. (ה"א קמוצה ור"ש שוא"ת), but in I. 11, II. 3 רש"ת as if רש"ת, see in ר"ד s. r. מגורת ראש. (א) ובטוב העולם נדון. Emd. (נו"ן קמוצה) נדון, (ב"ת פתוחה רפויה. ט"ת חלומה דגושה) ובטוב. נ"א אבל לא על פי המעשה. א marg. לפי רוב אשכ. (א) והכל לפי המעשה... אבל לא על פי רוב המעשה אע"פ שיש ב. לא הכל לפי רוב. בעולם חוטאי ויש עושין צדקה וזכות. העולם נדון בטובתו של הק' שאינו הולך אחר רוב מעשיהן המקולקלין... שהעולם ניזון בטובתו של הק' כך קיבלתי. אבל לא לפי רוב המעשה כדפרי'. ואני מצאתי במשיניות הכל לפי רוב המעשה. Midr. Shem. finds in a *perush* ascribed to R. Ephraim with a doubt whether it is not Rashbam's ובטוב גרסינן ואפרים נרסין. העולם נדון והכל לפי רוב המעשה כלומר אע"פ שיש בעולם חוטאים ויש בהם עושי צדקה וזכיות... העולם נדון וניזון בטובתו של הקב"ה... שרוב מעשיו. This must be from a recension of ר"ש containing a reference to אפרים משנת ר' אפרים and other *Mishnaïoth*, as ב on Ab. III. 4 (p. 147), for which B 50 a₂₁ has במשנאות. B quotes 'Rashbam' on § 24 (p. 92 x), and adds לא רוב המעשה אבל לא. על פי המעשה. See also Nos. 23, 90, 95, 107, 112—14. ב on § 24

* ויקר מכלי חמדה של ויקר מכלי חמדה של, the פסוק (Prov. xx. 15) having been disguised by adaptation to the phrase to be illustrated. See also Nahum ii. 10 ויכבוד מכל דבת' יש וחב רוב פנינים וכלי ויקר ויכבוד [ר"ל מנחת דעת] בלי חמדה. At (a manuscript of ר"ש in my possession, which was quoted in edit. 1) has an intermediate reading ויש וחב רוב פנינים וכלי ויקר שפת חמדה, and No. 108 reads שפת חמדה with *resh*.

ועד כאן מדברי ר' עקיב' וזהו נמי דהכל נתון בערבון. ואני מצאתי בתוספתא
ועד כאן מדברי ר' ישמעאל הן ונר' שיבוש הסופר דא"כ מקמי מילתיה דר'
הוספה ב. See in Mr Schechter's *Aboth R. N.* **א. אר' ישמעאל** הכל נתון בערבון (p. 162) **א. אר' ישמעאל**
between the hemistichs of § 24, that is to say **א. אר' ישמעאל** to R. Ishmael
before **א. אר' ישמעאל** ascribe 18 **א. אר' ישמעאל** to R. Ishmael
to R. 'Aqiba, 26 **א. אר' ישמעאל** to R. El'azar b. Azariah,
and read **א. אר' ישמעאל** in 21, 25 but not in 24. **א. אר' ישמעאל** comm. on 24
ר' עקיבא קאמ' להו **א. אר' ישמעאל** on 25 **א. אר' ישמעאל** גם אלה דברי ר' עקיבא

25. הָבֵל נָתַן בְּעֶרְבּוֹן. © אינמי ברבין (p. 85), cf. No. 113.

וּמִצֹּדָה פְּרוֹסָה ע"י ערוך שך סעד וא"ת דרגסי בשרבים. quoting Eccl. ix. 12, Ezek. xiii. 21. עם בחול'ם פעם בשור'ק
וּמִצֹּדָה פְּתוּחָה with art., 36CD No. 95. וּמִצֹּדָה פְּתוּחָה

אבד פתוחה. No. 103 om. החנות פתוחה, 109 om. והפנקס פת'.

(וַיִּלֹּחַ קֵל) Emd. (כִּי הַנוֹסֵחַ הַנֶּכּוֹן) & וְכָל הָרוּצָה לָלוֹת יָבֹא וַיִּלֹּחַ
 סִי' וְכָל הָרוּצָה לִיטוֹל בֹּא Ashk. & omits the clause. בֹּא וְלוֹחַ סִי'
 (וְהַנֶּבִּיאִים מַחֲזִירֵי תַמִּיד) כִּי לִיטוֹל בֹּא וְנוֹטֵל. 33 marg. וְנוֹטֵל

לדעתו See לר' ד' אשע (text) מדינתו. תדיר Emd. Dur. אשע. מחורין א
[מדינתו § 2 Jost] Parah XII 3, in Makhsh. vi. 5, ושל לא לדעתו
(א) על-מה-שיסמכו והדין דין אמת והכל מתקן למעודה
אשע. Emd. Dur. אשע. על מי Dur. No. 10 א (comm.)
ממתקן א והדין דין אמת או והדין דין אמת

26. **אם אין חכמה אין יראה** and *vice versa*, **אם** (text) **א**.
Ashk. **בס"א** אם אין יראה אין חכמה וכו', and **א** comm. has this order.

אם אין דעת אין בינה and *vice versa*, אבדש Ashk. as against the reverse order אין בינה אין דעת וכו' mentioned in M. Shelom.

אם (י"ש ק' No. 10) יש תורה יש קמח Dur. mention a reading
אם אין דרך ארץ אין תורה אם אין תורה א. אין תורה אין קמח
אין חכמה אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין בינה אם אין בינה אין
דעת אם אין דעת אין קמח אם אין קמח אין תורה

27. יִשְׁעֲנֻפּוּ מְרִבִּים וְיִשְׂרְשׁוּ מַעֲטִין וְהָרֹחַ בָּאָה (Eccl. v. 1)
 וכתב רבי יצחק אבן גיא (sic) דל כי דגש ט"ת מעטים לתפארת ^א (מעטים)

* See pl. פתקסות in Kelim xxiv. 6 (S 203 a).

הגיה ונקד הר"ר יהוסף ז"ל. the *caph* with *pathach* and *ethnach*, (ס) והוא אחד מן פתח"ן דספרא, CDΣ (cf. Midr. Shem.) add the remainder of Ps. cxix. 99 בִּי עֲדֹתֶיךָ שִׁיחָה לִי, which Σ (but with the note כלום במקום שאר בני אדם מטיילין ומשוחין בדברי תורתך כל היום expounds thus ואין סיום המקרא כתוב במשנה Notice the bibl. use of שיחה in a good sense.

לעולם 114 No. BEB. — for אִיךְ אִיךְ אִיךְ. 4—2. Com. מנבור. בעולם a, הבא המים נקראת בשב"א נע ואיננה דנושה, הַמִּכְבֵּד.

הַמֶּחֱלֵךְ and so in III. 7. כִּמְשַׁפֵּט מִ"ם הבינוני מבנין הדגש שאחר ה"א חזריה
 הַמֶּקְבֵּל, 17. הַמֶּחֱלֵל with מ *rapheh*, but in I. 3. הַפִּשְׁמִשִּׁין with מ *dageshed*
 after the ה and note to that effect.

5. לְמִצְוָה קֹלָה וּבוֹרֵחַ. al. ins. כחמורה or כבד from II. I. Tos.
Yom Tob כבחמורה ל'ג בס"א...ואי גרסינן לה צ"ל כלחמורה Emd.
הוי בורח, comm. וברח, text. כחמורה ג"ל לגרס

6. בּוּ (from בּוּז) with *qameç* as Prov. xiii. 13, not *pathach* as Zeck
iv. 10 בּוּז לִיּוֹם קִטְנוֹת, which as רד"ק writes is unusual הֵעִין
Ⓢ quotes וְאֵל תְּהִי מַבְלִין (Ⓢ). משַׁפְטִם לַהֲנַקֵּד בְּקִמְיָן וּפְעָלֵי הַכֹּפֶל בַּפֶּתַח
Ab. II. 5 thus לְשִׁמּוֹעַ שְׂכֻפּוֹ לְהִישָׁמֵעַ, and
so Ⓢ ending בּוּ לְשִׁמּוֹעַ.

7. מ. Shelom. איש יבנה om. (ס) רַבִּי לִוְיָטָם אִישׁ יִבְנֶה. 7.
 בלא ר' ליטם (sic) בלא ויז הגיהו הר"ר יהוסף ז"ל שכן מצא ברוב הספרים
 אנטיגנוס... ברוב סדורינו וז'—om not לויטם must mean ויז Kohut
 הוא בויז אחרי גון... אך הרבינים נמצא בלי ויז (יבמות ט"ז) וכן לויטם
 A. C. v. 23 b לויטם 25 b, Gk. *Acvltys*. His saying is מֵאֵד מֵאֵד הוּא
 cf. § 14, בפני כל האדם. *עס* (עס) שפל רוח שתקות אנוש רמה
 cf. Ab. R. N. B. (p. 74). Rashi ותולעה D. E. Zuta II.

רבי יוחנן בן ברוקה אומר כל המחלל (ז), al. ברוקא. א by
gives the saying כל המחלל in the name of R. Levitas, omit-
ting מואד מואד וכן and the name of R. Jochanan. אחד שנג

ואַחַד חִלּוּל פֶּה, עַל חִלּוּל (ז), ז (cf. R. Jon.) וְאַחַד מִיּוֹד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם
No. 101 וְאַחַד בְּחִלּוּל אֶ. וְאַחַד בְּשׁוֹנֵג וְאַחַד בְּמִיּוֹד as No. 170 (p. 120), but
without בְּחִלּוּל הַשֵּׁם, cf. Dur. 61 a.

אבל בספר לב אבות ומלי דאבות ונחלת) א, ר' ישמעאל בנו א. ר' יוסי No. 10 א, ר' שמעון אר' א. בנו. om. (אבות כתוב רבי ישמעאל בנו וי"מ... בשביל שיקרא רבי וגורסין אין) after (ע"מ ללמד) is quoted by B as a reading peculiar to Rashi (p. 101 e), cf. Dur. R. Obad. א. ins. לשמור perush Rashi. See Nos. 54, 55, 81, 113, 170. (C No. 101 with *eau* conj.) before ולעשות, cf. Dur. 61 b.

9. רפי צדוק (A) or mit Kodex de Rossi 138 צדוק, *Saδδovk* (Strack).

א. אל תעשה עטרה להתגדל בהם, A with A (בהן) A. Baer *...תעשה עטרה להתגדל-בה* (אל. text om.) (תלמידי חכמי אל) with the words אל תעש עצמך כעורכי הדינים ואל במשניות גם בכ"י ובסדור תעשה, and note רפ"ו [A.D. 1527] ובמחזור רומא הגרסה... אל תעשה עטרה וכו' ואשר סגרת בספר אבינו יש וראה מדרש שמואל ויש ספרים שכתוב [cf. Nos. 101, 103] אל תעש עטרה אחד אל תעש להתגדל בהם ברברי תורה. A comm. קורדום א. or ולא קרדום לאבנול מהן (ו"ס שכת') ממנה ר"ל מן העטרה, Leb Ab. לחתוך בהם א. לאכול מהם 92. ושם תראה שאין Emd. (ref. to Shab. xvii. 2 and Beḡah iv. 3) לחפור בהם. Baba M. 82 b וקרדום. Cf. also *Aruch Compl.* (vii. 190). ר"א בר ר' צדוק אומר עשה דברים לשם פעלם [Dur. 62 a (Wien, 1863)] אל תעש עטרה להתגדל בהם ואל תעש קורדו להיות עודר [עובר] בו וק"ו ומה בלשצר שלא נשתמש אלא בכלי קודש שנעשו (כלי) חול נעקר מן העולם המשתמש בכרתה של תורה על אחת כמה וכמה. See Tos. Sotah 4 b on נעקר, Rashi and ha-Rosh on Nedar. *Le.*, Sifrē II. § 48 (Fr. f. 84 b), Buber's *Midr. Tehillim* Ps. xxxi. (p. 240), 'Derech Erez Sutta,' c. II., p. 11, ed. Tawrogi (Königsb. 1885 A.D.), who reads with variants ובקרדום לבקוע בו [לעטר. T.] כעטרה להתעטר בהם ולא להתעטר as *perush*, and reads ואל (A) וענינם אחד, וכן [בכב] or וכך היה הלל אומר. ואל תעש

הא כל הנאות or אשתמש A, אשתמש as in I 14. No. 170 דורש A. חא A. ער א. *Aruch Compl.* (i. 330). במשניות כתוב שכל הנהגה ורש"י לקרף שכל האוכל הנאות כתב ה"ג כל הנאות אבל בספר מדרש שמואל ולב אבות ומלי דאבות ונחלת אבות [f. 53. i, Ven. 1566] כמלך כתוב שכל האוכל הנאות כמו שהוא בפנים

בכ"י הוא *בצרור המור פ' כי תשא פסוק על בשר אדם לא יסך והאוכל **האכל** הנאות א. ובמחזור שאלונים [cf. לאכול מהם] with the second *vau* above the line. למדת as in א Emd. Baer may be from some *perush*, cf. ע f. 106. 3. No. 101 אל תעש... בה ולא No. 101 קורדום לאכול מהם... הא כל הניאות נוטל אשכ (א), נטל חייו.

10. **וְכָל הַמַּחֲלֵל... נִפְּזוּ מִחֻלָּל** (א). Baer quotes Bemidb. R. viii. 3 חני רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה נופו מכובד על הבריות וכל המבזה את התורה נופו מבזזה על הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד המבזות... מבזזה לבריות (Ab. iv. 4). Ab. R. N. B. xxxii. (p. 68) ובזוי יקלו.

11. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל א' ר' שמעון ע** בנו No. 170 add א' ר' ישמעאל א' ר' יוסי M. Shelom. ב"ר יוסי Rashi (in Midr. Shem. ed. 1876 A.D.) **וְנָזַל** (א Ashk. Emd.) ה"ג ר' שמעון בנו של ר' יוסי אומר. נ"א רבי ישמעאל as Lev. v. 21 נזל in Ab. ii. 8 with *qameq*, *qere*, not *segol*, *segol* as by error הספרים (א). **וְהָנֵם לְבֹו... וְגַם רוּחַ** (א), but Emd.

והנם לשון תלמוד ומנחי עין הוא... וראוי להיות קמוץ לקיום הנח אלא ראוי בנסות עיניו א. שנהגו לקרותו בפת"ח עשאוהו כדמות סמוך ואינו נכון + בעל צדה לדרך with ref. to Sotah 5a and Targ. for Prov. xxi. 4 רום עינים, to shew that a חכם תלמיד should have in him שבשמינית חכם of *gassuth*, נ"א being by Gematria 63. א זה הרי before שוטה.

12. **קִבְּלוּ דַעְתִּי שֶׁהֵן רִשָּׁאִין וְלֹא אַתָּה** (א), not as א קיבלו. אין במשניות הוא Dur. אלא אתה. ש'אין רשאין הם No. 103 **דִּן יְחִידִי** in Notice on **דִּן יְחִידִי** הוא משנה אחת עם הקודמת דתנינן אל תהי דן יחידי שאין דן יחיד אל אחד. א"ר יהוד' T. J. Sanh. 18 a בן פוי אף ה"בה אין דן יחידי שנאמר וכל צבא השמים עומדי' עליו מימינו ומשמאלו.

13. **וְהָנֵם לְבֹו... וְגַם רוּחַ** (א), נתן ע, יונתן Dur. אשכ א' ר' יוחנן cf. Nos. 10, 92. זאת המשנה Dur. מענין ובטלו הטוחנות (קחלת י"ב) א, **לְבַטְלָהּ מַעֲוִי** זאט מבוטל ס"ב, It is quoted in Buber's Tanchuma, be-

* The *Bundle of Myrrh* is a work on the Pentateuch by הספרדי אברהם סבע see Benjacob's *Ofar ha-S.* p. 513, No. 212, and Steinschneider's *Bodleian Cat. Lib. Hebraeorum* col. 706. The writer remarks (f. 87. 1, Ven. 1567 A.D.) that משה הדש is transposed, so that זכרו תורת משה עבדי הוא כמו זכרו תורת השם.

† See in לדרך f. 214 b, ed. Sabionetta (c. 1567 A.D.). The author, R. Menachem ibn Zerach ben Aharon, died in the second half of cent. 14. See Steinschneider's *Bodleian Catalogue*, col. 1741.

הרגל הקריאה והוא במשקל כאב זאב ועיר. *Levy Chald. Wörterbuch*, II. 560 (1868 A.D.), (תָּרִיס) תָּרִיסָא...Berach. 27 b בעלי תריסין *die heftig disputirenden Gelehrten*. Dur. ערבי תורם. See *Aruch Compl.* ערך תרם (VIII. 282).

16. כָּל בְּנֵהָ שֶׁהָיָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, cf. דְּבָלָה (note on I. 1) not as II. 14. אשכ. om. שמוע. בן. אשכ. Nos. 90, 112, 114, 170 as II. 14. אשכ. om. שמוע. בן. אשכ. Nos. 90, 112, 114, 170 *הר"מ אלמשינוני* (cf. *M. Shelom. quotes (sic)* חביב עליך ככבוד חברך *Midr. Shem. p. 161*) as reading כשל חברך with 'Rashi,' and חרב מקוצי (auth. of סמ"ג), אשכ. and ha-Meiri for ככבוד חברך. Baer כְּשֶׁלָךְ as Rashi on Exod. xvii. 9 וכן כתבה בשלך. Dur. כשלך with note וכן כתבה בשלך... רבינו שלמה ז"ל בפירוש התורה בפרשת בשלח וכן אמר רבי אליעזר בפרק שני אבל בכאן רבינו שלמה ז"ל כתב חביב עליך ככבוד חברך וכן כתבה רבינו יונה ז"ל וכן במשיניות שלנו ופירשוה קרוב לכבוד חברך. See *Berliner's Rashi f. 62 b, Mekhilta ed. Fr. f. 53 b, Tanchuma § 26 (Lubl. 1879 A.D.), Ab. R. N. A. xxvii. (p. 84), B. xxxiv. (p. 76), Aruch Compl. כשלך... רבך כ"ף* Emd. ככבוד. אשכ. כְּמִזְרָא רַבָּךְ (iv. 180). קמ"ץ.

17. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן שִׁמְעוֹן... חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלָךְ. אשכ. om. שמוע. בן. אשכ. Nos. 90, 112, 114, 170 as II. 14. אשכ. om. שמוע. בן. אשכ. Nos. 90, 112, 114, 170 *הר"מ אלמשינוני* (cf. *M. Shelom. quotes (sic)* חביב עליך ככבוד חברך *Midr. Shem. p. 161*) as reading כשל חברך with 'Rashi,' and חרב מקוצי (auth. of סמ"ג), אשכ. and ha-Meiri for ככבוד חברך. Baer כְּשֶׁלָךְ as Rashi on Exod. xvii. 9 וכן כתבה בשלך. Dur. כשלך with note וכן כתבה בשלך... רבינו שלמה ז"ל בפירוש התורה בפרשת בשלח וכן אמר רבי אליעזר בפרק שני אבל בכאן רבינו שלמה ז"ל כתב חביב עליך ככבוד חברך וכן כתבה רבינו יונה ז"ל וכן במשיניות שלנו ופירשוה קרוב לכבוד חברך. See *Berliner's Rashi f. 62 b, Mekhilta ed. Fr. f. 53 b, Tanchuma § 26 (Lubl. 1879 A.D.), Ab. R. N. A. xxvii. (p. 84), B. xxxiv. (p. 76), Aruch Compl. כשלך... רבך כ"ף* Emd. ככבוד. אשכ. כְּמִזְרָא רַבָּךְ (iv. 180). קמ"ץ.

18. בְּלִמּוֹד שֶׁשִּׁנְגַת הַלְמוֹד, cf. ב"ה בקצת נוסחאות וכן הוא אשכ. במדרש שמואל וגם הכיז נוסח שכתוב בו תלמיד ופירש שניהם... ובקצת נוסחאות כתוב בכאן תלמוד... מלת תלמוד סובלת שני פירושים האחד הוא סתם למוד והשני הוא למוד הנטרא כדאיתא בפרק אלו מציאות דף ל"ג ע"א שנו § 6 ויקרא Tanchuma וז"ל בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו וכו' במקרא לא נמצא שם מענין למוד. Note that רבותינו שנגת תלמוד עולה זרזו (cf. רק תארים).

19. וְכִתְּרָה שֵׁם טוֹב עוֹלָה עַל גִּבְיָהּ. (Ps. cxxix. 3) אשכ. Nos. 5, 12, 23, 95, 101 omit עולה, which אשכ. Dur. retain. Emd. on the word in

4. נְסִינֹת from נָסִין, as Esth. vi. 1 זָרָן את סֵפֶר הַמִּסְדָּוֹת sing. זָרָן. היא כמה חיבתו כֵּן.

5, 6. The text in § 5 עֲשֶׂה...וְעָשָׂה, § 6 עֲשֶׂה...וְעָשָׂה. The comm. agrees with א (exc. הק' for הקב"ה). Note that עֲשֶׂה should go with a masc. noun, כֵּן with fem. כֵּן היא כתובה ברוב סיפרי משנה עֲשֶׂה ניסים כֵּן. כֵּן ואין כת' במ' מכות כ' ואומ' הייתי שזה הכת' במחזורים שלנו עֲשֶׂה מכות הביא פי' דוא... אבל מצאתי אחרי כן מונה במשנה דווקנית שהונה עֲשֶׂה מכות...חסרה בהרבה נוסחא' אבל כֵּן. ממשנת ר' אפרים עֲשֶׂה מכות כ' נמצאת בספר לב אבות וסלי דאבות ובסדורי קלף ונכון הוא וכן נראה מנידחת רש"י. Cf. Ab. R. N. A. p. 95, B. p. 99, Dur. 78 b.

7. עֲשֶׂה נְסִינֹת. ובכל הספרי כתוב עֲשֶׂה לשון נקבה ונפל מעות כֵּן. הקב"ה כֵּן, המקום א. זה בסופרי מפני הפסוק...זה עֲשֶׂה פעמי'.

8. עֲשֶׂה נְסִינֹת (5). עֲשֶׂה נְסִינֹת לְאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לא הפילה בר' בבר פירשתי היטב במסכ' א. לא. om. בבית ה' א. במקדש The ten miracles, which are numbered as they stand in ABCD, are enumerated as below in Joma 21 a, b. For the various readings see ד"ר vol. iv. :

דָּתָן עֲשֶׂה נְסִינֹת בבית המקדש. 1 לא הפילה אשה מריח בשר הקדש. 2 ולא חסדיה (נא התליע) בשר הקדש מעולם. 3 ולא נראה זבוב בבית המטבחים. 4 ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים. 5 ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם וכלחם הפנים. 6 עומדים צפופים ומשתחווים רווחים. 7 ולא הזיק נחש העקר בירושלים מעולם. 8 ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים. 9 פתח במקדש וסיים בירושלים איכא תרתי אחרנייהא במקדש דתניא. 10 מעולם לא כבו נשמים אש של עצי המערכה. 11 ועשן המערכה אפילו כל הרוחות שבעולם באות ומנשבות בו אין מזיזות אותו ממקומו ותו ליכא. והתני רב שמעיה בקלנבו יסברי כלי חרס נבלעו במקומו...איכא נמי אחריתי דאדר יהושע בן לוי גם גדול היה נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדרו שנאמר לשום לחם חום ביום הקלחו.

Ha-Meiri counts them up in the order 12436758910, M. Shelom. quotes Ashk. for the variation 346, and S Dur. Emd. have the order of Ha-Meiri. S brackets 6—7, quotes Rashi for their exclusion as *baraita* on the authority of Joma *l.c.*, and makes up the number ten by resolving the fifth miracle into three. This solution is given by D (cf. No. 108), but with an alternative, namely that in Joma בירושלים וסיים is an objection to including 9, 10 which were not wrought in the מקדש; that 6, 7 are there proposed in place of the two rejected; 5 is then counted as one

שתי המשינות. For בתלמידים (ABCS), B has בלמידים (cf. No. 95 M. Shelom.). זה חלק טוב פס, (ABS), חכם. No. 107 om. זה.

18. רוצה שיתנו B. שיתנו CS, יתנו אחרים והוא לא יתן. ואין אנו גורסין במשנה רוצה אלא בראשון גרסי רוצה שיתן ולא יתנו כו' פ. שיתן... חסיד אל יתן ולא... רשע, לא, thrice for אל.

19. הראוי היה בה"מ בלי Emd. בית A, (ABC), בהולכי לבית. עושה ואינו הולך שבר עשיה בידו. למ"ד או בהולכים לבה"מ. כ"ה ככל הנוסחאות המדויקות ולא מעשה כנוסחאות קצת הסדורים S, cf. Dur. 88 a. עשיה B, שבר מעשה CS. A omits the clause.

20. משמרת מחודשת במשקלה Emd. ... ספוג ומשפך משמרת ונפה. שמוציאה פ. שהוא מ' AC, המ' B, שמכנים CS. ולא נמצא לו משקל בשמות bis. AC מ' שהיא in both cases, and S in the former, B in the latter case. A 124 a (Sanh. II. 8) ולא כשהוא מסתפג, 165 b (Chul. v. 3, 4) and 227 a (Tahar. I. 1) סופג את הארבעים. 20 b (Terum. VIII. 6) משמרת. המנפה תרסים מתוך השוקת (Par. VII. 8) 224 a. של יין.

21, 22. S דבר ר' עובדי (= נ"א) תלויה בדבר. four times with נ"א. וכן הגיה החסיד בעל סדר היום* adding בטל as an epithet of דבר, and note *עולמית for עולמית. במשינות שלו כפי הרמב"ם. M. Shelom. quotes the reading of ר' above-mentioned and continues זו אהבת אמנו בתמר גרסי בבית... כך שמעתי מפי החכם החסיד הה"ר מסעוד אולי נ"ע אח"כ מצאתי מונה ג"כ כך במשינות של הה"ר יהוסף אשכנזי ז"ל וכתב דגרסי ברוב ספרים זו אהבת יהונתן ורוד וכן נ"ל עיקר. See on M. Azulai in part I. of הגדולים, שם, letter Mem No. 70. He flourished about 1612 A.D. בתנא דבי ר' אליהו No. 108 (f. 67 a) תלויה בדבר זו אהבת בלק ובלעם שאינה תלויה בדבר זו אהבת אברהם יצחק (Minkowce), 1798 A.D., which reads יעקב לחקב"ה, see c. 28 in ed. מינקאוויץ. (f. 79 b), and so ed. pr. Ven. 1598 A.D. (f. 44 b).

23, 24. בית ש' (ש' or מ'), AC Nos. 4, 10, 13. מחלוקת שמאי והלל. Erub. ברוב הספרים שמאי ברישא. M. Shelom. 39, 101, 114, 157. (ובית ה' שום AC. הלל ושמאי CS. שמקדימין דברי ב"ש לרבריהן [של ב"ה] 13 b. (וכל ע' exa. B) with B) זו מחלוקת קרח ועדתו S. (שם CS). —. תו של קרח AC. בזו מחלקתו של קרח. In No. 10 מחלוקת comes before אהבה, cf. Dur. 89 a.

* The author of the *Seder ha-Yom* was R. Moses ben Judah Machir, who wrote about the beginning of cent. XVI. See '*Kore ha-Dorot*' ed. Cassel f. 42 a, 43 a (Berl. 1866 A.D.).

תפלות. יהי רצון... שִׁתְּבִנָּה עִירָךְ in this place (AS, not BCD)

looks like a survival from a time when the chapter ended here. D at the end of Pereq R. Meir המקדש בית השיבנה. A 190 b (Tain. vi. 7) on mention of *beth elohenu*, יהי רצון שיבנה. Strack שִׁתְּבִנָּה עִירָךְ (*niph.*), Emd. שִׁתְּבִנָּה. קל. Psalm 134: 20 תִּבְנֶה חֻמוֹת יְרוּשָׁלַם.

D brings in פנים only as a *baraita*, and concludes its appendix to the text of Pereq v. (but with the criticism יהודה) as below:

תניא ר' נתן אומ' עז פנים לגהנם ובוש פנים לנן עדן. עז פנים ר' אליעזר אומ' ממור ר' יהושע אומ' בן הנדה ר' עקיבא א' ממור וכן הנדה אף לא עמדו אבותיו על הר סיני ועל כולם אליהו כותב והק' חותם אי לו לפוסל את זרעו ולפונם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו שכל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והק' רוצעו וכל הפוסל פסול וא' שמואל במומו פוסל [Qiddush. 70 a]. סוף אדם למות וכוף בחמה לשחיטה הכל למיתה הן עומדין:

ר' אבא אומ' אשרי מי שנדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרי ונדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו א' שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו [Berak. 17 a]. למד תורה הרבה כדי שיתנו לו שכר הרבה ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא: ר' חנניא בן עקשיא כו'.

31, 32. וְהָפֵךְ בָּהּ. בן בג בג... והפך בה. A B C D or ה' or י'—S. Nos. 5, 12, 95, 99, 103, 106, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

בן בג בג אומר הפוך בה והפך בה (דכלא בה. mg.) ומה לא תזון שאין (לך) וסיב וכלי בה ובה תהנה (וי"ג תחוי. mg.) ומנה לא תזון שאין (לך)

* The editions of Max. Kallah have יהודה ר' without ר'.

'מרה טובה הימנה' בן הא הא אומר לפום צערא אנרא'
 הוא היה אומר עז פנים (2). יהודה בן תימא... בשמים (1) *the three baboth*
 ואינו מדבר בשבחו של עולם *followed by* וכל הפוסל פסול *with baraita to*
 הוא היה אומר בן חמש... מן העולם (3). *after* בן (1) *reads* *לן עדן*
 בן אומר הפוך בה והפוך בה דכולא בה ובה תהוי ומינה לא תזון שאין...
 ר' יהודה הנשיא או (4). הוא היה אומר בן חמש (3). בן הא הא (2). הימנה
 סליק פירקא and ר' אבא... לעתיד לבוא *with baraita, and* with פנים
 בן and *after* § 30, and ends with בן בן בן
 הוא היה פרק חמשי (f. 68 b—72 b) *No. 108 after אנרא writes* *הא הא*
 תניא ר' נתן אומר בכריתא היא ונהנו לומר בסוף and אומר בן חמש
 בעשרה מאמרות... סליק פרקא *at the end of Pereq vi. has* (1) בן
 בן אומר הפוך בה והפוך בה דכולא בה ובלה בה ובה תהוי ומינה לא
 יהי רצון מלפניך יי (3). בן הא הא (2). תזוע שאין לך מידה טובה הימנה
 אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ר' חנניא בן
 עקשיא... *Nos. 84, 154, 165 have an exceptional form of Pereq vi.,*
 and Nos. 10 (cf. 134), 83, 97 have Seven Peraqim.

INDEX.

The pages hereinafter referred to are those of the second edition of *Sayings of the Jewish Fathers*, published in 1897.

AN INDEX TO SAYINGS OF THE JEWISH FATHERS.

1. SUBJECTS.

- Aaron 21
 Abraham
     temptations of 80
     disciples of 94 f.
 Abtalion 18 ff.
 Antigonus of Soko 13, 112 f.
 Aqabiah ben Mahalaleel 42
 Aqiba ben Joseph 53 ff.

 Balaam 95
     disciples of 94 f.
 Beelzebub 38
 Benediction of The Name 67, 165 f.

 Chasid (חסיד) 34, 90
 Companionship 16
 Contentment 64
 Creation
     dual conception of, 50, 56 ff.,
         159 f.
     of the "ten things" 83 ff.
     theories of 78 f., 93 f., 168 f.

 Decalogue 108
     reward attached to 28

 Decalogue
     embodied in the Shema 118
     daily recital of 119
     division of 120 ff., 176
 Demons 85

 Eleazar ben Arak 33 f.
     ben Azariah 60 f.
 Eliezer 33 f.
 Elisha ben Abuyah 63, 75
 "Epicurus" (=heretic) 40, 51, 152 f.
 Essenes 34, 79
 Evil eye 35

 Fall 56 f.
 Fly, symbol of impurity 82
 Forgetfulness
     sinful and venial 48 f., 72

 Gamaliel I. 24
 Gamaliel II. 25
 Gematria
     explained 62, 161 ff.
     examples of 39, 44, 76 f., 95, 97 f.,
         142, 146, 167

- God, attributes of, 26
     indefinite "They" 29
     present with men
         (10, 5, 3, 2 or 1) 46 f.
 Biblical names of, avoided 66 ff.
 as great chief, Rabbi 71 f.
 judgement of 77
 Israel's temptations of 81
 Rabbinic titles of 142, 163
     "Peace" 26
     "Place" 39, 45, 67, 77
     "The Name" 67, 77, 93
     "Heaven" 67, 77
     "The Holy One" 67
 Benediction of the Name of 67,
     165 f.
 Great Synagogue 110 f., 133

 Habits, force of 65 f.
 Hillel 20 ff., 30, 93 f.

 Intoxication, stages of 50
 Israel (Rabbi)
     sayings of 63

 Jehoshua ben Perachia 16
     ben Chananiah 34 ff.
 Jehudah ben Tabai 17
 Jochanan ben Zakai 32 ff., 36, 49
 Jose 34 ff.
 Joseph ben Jochanan 14
     ben Joezer 14

 Labour, duty of 18 f., 141
 Lord's Prayer, 124—130, 165, 176—192
     (illustrated fr. Rabbinic writings)

 Man, two ways of 35, 147 f.
     ages of 97 f.
     four characters of 89
     good and evil natures of 39, 61, 64,
         82, 129 f., 148 f., 152, 165, 169
 Marriage
     Rabbinic view of 137, 168
 Masorah 48, 55, 154 f.
 Matthal the Arbelite 16
 Memra 44
 Mercy and Justice 59

 Miracles
     wrought in the Sanctuary 81 ff.
 Mishnah
     delivered to Moses 109, 154, 174

 Parables, Rabbinic 37, 61
     Banquet 60, 161
     New Wine 75 f.
     Sponge, &c. 91 f., 171
     Trees 61
     Vestibule 73 f.
 Paradise 63, 164 f.
 Pestilence, causes of 88
 Pharisees 56
 Pillars of the world 12, 25 f., 135 f.
 Prayer 38 f.
 Predestination 59, 160
 Proselytism 21 f.
 Punctuation 48, 154 f.

 Qabbalah 26, 106 ff., 114, 175 f.
     Christian use of cabalistic modes
         166 f.
 Qameç, form of 48

 Rabbi
     as title 27, 143
     = Jehudah ben Simon III. 27
     relations of, with scholars 14 f.
     reverence for 71
 Repentance 70, 73 f.
 Retribution 31
 Revelation
     Rabbinic view of 108 f.
 Righteousness 70

 Sadducees 112—115
     (origin, tenets, books)
 Sagan 43
 Scripture, divisions of 100
     Rabbinic citations of 42 f.
 Shammai 23, 93 f.
 Shekinah 43 f.
 Shema (Audi) 38, 54, 116 f.
 Shemaiah 18
 Shemuel ha-Qatan 74 f.
 Shimeon ben Azai 63, 65
     ben Gamliel I. 24

- Shimeon ben Gamliel II. 25
 ben Nathanael 34 ff.
 ben Shatach 17
 ben Zoma 63
 ha-Çaddiq 12
- Silence 25, 143
- Simon Justus 12
- Sin, fear of 49
 the seven sins and seven punishments 87 ff.
- Sonship of Israel 58
- Temptation 169
- Tetragrammaton vi
 short form of 44
 intentionally misspelt 67
 pronunciation of 46, 156 ff.
- Thalmud
 = faith | practice 50
 exegesis of 64, 91, 100, 172
- Thegri (angel) 156
- Thorah
 reception and preservation of 11
 fence of (cf. Masorah) 11, 134 f.
 instrument of Creation 12, 58
 summed up in "Golden Rule" 23, 56, 142 f.
 essentials of 62, 161
 all-sufficiency of 96, 133, 172
 acquisition of
 (Pereq R. Meir) 99—104
 identified with Wisdom 102, 173
 oral and written 165 f., 154
 = Pentateuch 106
 translation of 153
- Woman
 status of, 15, 26, 137 ff.
 medium of temptation 31 f., 148
 formation of 159, 163
- Zadok-party 113 f.

2. PASSAGES OF THE NEW TESTAMENT.

Matthew iii. 7.....	113	Matthew xxiii. 15.....	16, 21
v. 22.....	36	xxiii. 22.....	67
v. 25.....	77	xxv. 29.....	23
v. 39.....	128	xxv. 40.....	35
v. 41.....	52 f.	xxvi. 52.....	31
v. 46.....	90	xxvii. 33.....	31
vi. 7.....	25		
vi. 9—13.....	124 ff., 180	Mark i. 15.....	146
vi. 13.....	186	ii. 27.....	26
vi. 31.....	126	iv. 15.....	189
vi. 33.....	28, 61	vii. 21 f.....	36, 149
vi. 34.....	184	x. 51.....	27
vii. 12.....	23	xii. 29.....	38, 118
viii. 20.....	178	xii. 30.....	148
ix. 17.....	76	xiv. 36.....	176
x. 41 f.....	93, 172	xiv. 61.....	67
xi. 12.....	53	xvi. 15.....	21
xi. 29 f.....	46	xvi. 17 f.....	170
xii. 35.....	151		
xiii. 2.....	15	Luke ii. 24.....	62
xiii. 19.....	188 ff.	vi. 21.....	69
xv. 6.....	175	vi. 25.....	69
xvi. 1—12.....	113	vi. 34.....	90
xvi. 18.....	160	vi. 38.....	29
xvi. 19.....	125, 127	vi. 45.....	151
xvi. 23.....	147	ix. 58.....	178
xvii. 20.....	34	x. 1.....	133
xviii. 8.....	125	x. 19.....	170
xviii. 18.....	125	x. 39.....	14
xviii. 20.....	44	xi. 2—4.....	124 ff., 176, 180
xx. 1—16.....	41	xi. 21—26.....	37
xx. 15.....	35	xiv. 15.....	161
xxii. 23 ff.....	114	xv. 6.....	35
xxii. 37.....	148	xv. 10.....	125
xxiii. 5—12.....	22	xvi. 10.....	35
xxiii. 8.....	19	xvii. 10.....	33

Luke xvii. 11, 12	38	Acts ix. 15	26
xviii. 4—8	53	xiii. 16	15
xix. 21	143	xvii. 28	39
xxii. 31	151, 171	xviii. 3	19
xxiii. 31	16	xx. 28	184
xxiv. 44	106	xxii. 3	14, 24
		xxiii. 7	113
John i. 5—10	58		
i. 13	31	James i. 5	191
i. 14	44	i. 8	148
i. 16	77	i. 13 ff.	130, 147, 169
i. 17	106	i. 23	91
i. 39	27	i. 25	100
i. 52	57	ii. 6	19
iii. 5	159	ii. 10	163
iv. 6	144	ii. 12	100
iv. 14	33, 141	ii. 15	181, 191
iv. 27	15	ii. 16	191
v. 17	168	iii. 6 ff.	135
v. 39	51	iii. 9	56
vi. 32	125, 186	iv. 7	148, 152
vi. 34	126, 179	iv. 8	148
vi. 35	161	v. 12	169
vi. 51	171	v. 14	77
vii. 17	29		
vii. 32	113	1 Peter ii. 9	184
vii. 38 f.	144	ii. 13—18	141
vii. 45	113	iii. 4	149
vii. 49	30	iii. 12	28
viii. 32	100	iii. 15	40
xi. 14 (d)	41	iii. 20	79
xi. 26	140	iii. 21	146
xi. 49	25	v. 8	151 f.
xii. 27 f.	176		
xvii. 9 f.	48	2 Peter iii. 6	146
xviii. 13	25		
xix. 28	191	1 John ii. 1	69
xix. 30	178	ii. 13 f.	188 f.
xx. 16	27	ii. 16	76, 95
		iii. 1, 2	58
Acts ii. 17 f.	138	iii. 15	88
ii. 29 ff.	153	iv. 20	50
v. 17	113	iv. 21	56
v. 34	24	v. 18 ff.	128
v. 39	24		
v. 41	67	3 John 7	67
vi. 3	169		
vii. 23	21	Jude 11	94

Romans i. 17	77, 108	2 Corinthians i. 17	53
i. 24 ff.	152, 165	iii. 18	51
ii. 14	146	iv. 7	26
ii. 15	146, 150	v. 1	159
ii. 16	160	v. 10	160
iii. 3	146	vi. 2	23
iv. 4	28 f.	vi. 10	77
v. 12 ff.	148	xi. 31	165
v. 19	94	xii. 4	164
vi. 12-14	151		
vii. 9-11	20	Galatians iii. 11	108
viii. 15	176	iii. 28	15, 26, 138 f.
viii. 19	21	iv. 6	176
viii. 20	160	iv. 24 ff.	171
viii. 33 f.	77	v. 20	150
ix. 4	12		
ix. 5	165	Ephesians i. 14	184
xi. 6	169	i. 18	36, 44
xi. 11	22	ii. 14	25, 134
xi. 22	59	ii. 17	21
xi. 26	99	iii. 15	29
xi. 28	29	iv. 3	26
xii. 15	13	iv. 10	39
xiv. 7	23	iv. 22 f.	37
xv. 7	28 f.	iv. 24	149 f.
xvi. 20	25	iv. 28	18
		v. 21	141
		vi. 7	71
		vi. 16	188
1 Corinthians i. 24	173		
ii. 7	173	Philippians ii. 5-11	167
iii. 8	97	ii. 12 f.	23
iv. 12	19	iii. 19	150
v. 5	152	iv. 1	68
vii. 5	140	iv. 3	133
vii. 9	137	iv. 8	27
vii. 32 ff.	137	iv. 10 f.	77
ix. 16	33		
x. 2-4	171, 179	Colossians ii. 16	161
x. 31	38, 45, 67	ii. 18	161
xi. 4, 5	55, 155	iii. 11	139
xi. 7	32, 155	iii. 14	26
xi. 10	155 f.	iii. 15	26
xi. 11	15, 137		
xiii. 12	76	1 Thessalonians ii. 19	68
xv. 26	147	iv. 6	92
xv. 31	140	v. 10	45
xv. 46	94		
xv. 47	56		

2 Thessalonians ii. 8	192	1 Timothy iv. 4	45
iii. 3	128	iv. 8	13
Hebrews i. 2	173	v. 6	140
i. 8	155	v. 14	15
iv. 13	59	vi. 6	64
vii. 9f.	133	2 Timothy ii. 24	31
x. 25	143	iv. 18	128, 189
x. 35	41	Titus i. 7.....	31
x. 38	108	ii. 14.....	128, 189
xi. 17	169	Revelation i. 8	157
xii. 1	156	ii. 14.....	95
xiii. 8	157	iv. 6	165
1 Timothy ii. 1, 2.....	43	xiii. 10.....	146
ii. 12	15	xiii. 17, 18.....	62, 84
ii. 15	15	xix. 9	60
iii. 2.....	31	xxi. 3	44
iii. 15	12		

